

Totkunniemen maisemanhoitoalueen hoito- ja käyttösuunnitelma

HANNA KESKI-KARHU, PÄIVI JOKINEN JA PEKKA PIIPARINEN

Totkunniemen maisemanhoitoalueen hoito- ja käyttösuunnitelma

HANNA KESKI-KARHU

PÄIVI JOKINEN

PEKKA PIIPARINEN

RAPORTEJA 50/2019

**TOTKUNNIEMEN MAISEMANHOITOALUEEN
HOITO- JA KÄYTTÖSUUNNITELMA**

Pohjois-Karjalan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Taitto: PunaMusta Oy

Kansi: Totkunniemen valtakunnallisesti merkittävää maisema- aluetta ilmasta kuvattuna.

Kuva: Hanna Keski-Karhu. 26.8.2019

Painopaikka: PunaMusta Oy, Vantaa 2020

ISBN 978-952-314-798-0 (painettu)

ISBN 978-952-314-799-7 (PDF)

ISSN-L 2242-2846

ISSN 2242-2846 (painettu)

ISSN 2242-2854 (verkkojulkaisu)

URN:ISBN:978-952-314-799-7

www.doria.fi/ely-keskus

**Painotuotteet
4041-0619**

Sisältö

1 Johdanto.....	3
2 Totkunniemen maisema-alue	4
2.1. Maisema-alueen rajausta	4
2.2 Maisema-alueen kuvaus.....	6
2.3 Yhteistyössä maisema haltuun	10
3 Totkunniemen kylän historia	11
3.1 Varhainen asutus	11
3.2 Isojako muuttaa maisemaa	11
3.3 Sota-aika ja jälleenrakennusvaihe.....	14
3.4 Maaseutu modernisoituu.....	15
4 Kaavat, suojelualueet ja periaatepäätökset.....	17
4.1 Periaatepäätökset ja inventoinnit	17
4.2 Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet (VAT).....	17
4.3 Maakuntakaava	18
4.4 Yleis- ja asemakaavat	19
4.5 Suojelualueet	21
5 Luonnonolosuhteet	22
5.1 Menetelmät	22
5.2 Topografia, maa- ja kallioperä.....	22
5.3 Ilmasto	23
5.4 Luonnon yleiskuvaus.....	25
5.4.1 Vesistöt	27
5.4.2 Kasvillisuus.....	31
5.4.3 Eläimistö.....	37
5.5 Arvokkaat elinympäristöt	39
6 Maisema ja rakennettu ympäristö.....	47
6.1 Maisemakuva.....	47
6.2 Rakennetun ympäristön arvoja ja ominaispiirteitä	48
7 Maisema-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma	51
7.1 Hoidon päämäärät.....	51
7.2 Hoitosuositukset.....	51
8 Jatkokehittämis- ja rahoitusmahdollisuuksia sekä yhteistyötahoja	74
8.1 Rahoitusmahdollisuuksia	74
8.2 Maiseman mahdollisuuksia.....	77
9 Maisemanhoitoalueen perustaminen	82
9.1 Lähtökohdat ja perustamisprosessi.....	82
9.2 Maisemanhoitoalueen oikeusvaikutukset	83
9.3 Suositukset ja määräykset	83
9.4 Maisemanhoidon järjestäytyminen	84

10 Maisemanhoitoalueen perustamisen ja hoidon vaikutukset	85
10.1 Maisemanhoitoalueen perustamisen ja hoidon vaikutukset	85
10.2 Suunnitelman vaikutukset Pyhjärven Natura-alueeseen	87
Kiitokset	89
Yhteystietoja.....	89
Liitteet	91
Liite 1. Maanomistajakysely	91
Liite 2. Yhteenveto lausunnoista	93
Liite 3. Totkunniemen rakennuksia ja pihapiirejä	94
Lähteet	132

1 Johdanto

Totkunniemen kylämaisema on vahvistettu vuonna 1995 valtioneuvoston periaatepäätöksellä valtakunnallisesti merkittäväksi maisema-alueeksi. Vuonna 2014 Totkunniemi-Marjoniemi ry:n aloitteesta käynnistettiin Ympäristöministeriön rahoittama hanke maisemanhoitoalueen perustamiseksi Totkunniemelle. Rahoitus on kanavoitu Pohjois-Karjalan ELY-keskuksen kautta. Yhteisenä tavoitteena on ollut maisemanhoitoalueen hoito- ja käyttösuunnitelman laatiminen, ja siihen perustuva luonnonsuojelulain mukaisen maisemanhoitoalueen perustaminen. Tässä esitettävä hoito- ja käyttösuunnitelma on valmisteltu vuosien 2017-2019 aikana, ja sitä käytetään pohjana mahdollisia maisemanhoitotoimenpiteitä suunniteltaessa. Se käy myös maisemanhoitoaluetta koskevassa päätöksessä vaadittavana selvityksenä alueen maisema-arvoista ja sen suojelun ja hoidon tavoitteista.

Totkunniemen maisemanhoito- ja käyttösuunnitelma on laadittu tiiviissä yhteistyössä kyläläisten, Totkunniemi-Marjoniemen kyläyhdistyksen, Pohjois-Karjalan ELY-keskuksen, ProAgria Pohjois-Karjalan, maa- ja kotitalousnaisten ja Arkkitehtitoimisto Karttunen Ky:n toimesta. Alueella on tehty mm. arkeologinen inventointi ja laadittu rakennettua kulttuuriympäristöä koskeva selvitys. Ympäristöministeriö on rahoittanut tämän julkaisun taiton. Kiteen kaupunki on osallistunut myös hankkeeseen mm. rahoittamalla Totkunniemi-Marjoniemen kyläyhdistyksen toteuttaman maanomistajakyselyn, joka on ollut pohjana tämän suunnitelman laatimiselle (liite 1).

Rakennettua kulttuuriympäristöä koskevan selvityksen toteutti Pekka Piiparinen Arkkitehtitoimisto Karttunen Ky:stä kesällä 2017. Selvityksen kohteet on kuvattu tarkemmin liitteessä 3. Maisema-analyysin ja maatalousmaisemaosuuden maasto- ja kirjoitustyöt on tehnyt Päivi Jokinen ProAgria Pohjois-Karjalan maa- ja kotitalousnaisten ja luontoselvityksen Hanna Keski-Karhu Pohjois-Karjalan ELY-keskuksesta. Kirjoitustyöhön, tausta-aineiston keräämiseen, karttojen laadintaan ja tämän raportin laatimiseen eri tavoin on osallistunut myös Katri Annala, Mika Pirinen ja Saira Heräjärvi Pohjois-Karjalan ELY-keskuksesta sekä Totkunniemi-Marjoniemen kyläyhdistyksestä Matti Ah-tiainen ja Pertti Heinonen.

Suunnittelun tausta-aineisto koostuu olemassa olevista suunnitelmista, kaava-aineistoista, kartta-aineistoista, arkeologisesta inventoinnista, muinais-

jäännösrekisteristä, kirjallisuudesta, maastotöiden yhteydessä tehdyistä muistiinpanoista ja kerätystä kuva-aineistosta, maanomistajakyselystä sekä yksittäisten maanomistajien ja asukkaiden antamista tiedoista. Maisema- ja luontoselvityksen maastoaineisto kerättiin heinä–syyskuussa 2017. Maastopäivinä kuljettiin kylämaisemassa yhdessä maanomistajien, kylätielle sattuneiden asukkaiden ja Pertti Heinosen kanssa.

Totkunniemellä järjestettiin ProAgria Pohjois-Karjalan maa- ja kotitalousnaisten ja ELY-keskuksen toimesta heinäkuussa 2017 kyläkävely, jossa kyläläisten kanssa yhdessä mietittiin kylän arvokkaita maisema- ja luontokohteita ja jatkokehittämistarpeita. Lisäksi kyläyhdistys on järjestänyt useita kyläiltoja ja tilaisuuksia maisemanhoitoaluehankkeen tiimoilta. Elokuun lopulla 2017 Pohjois-Karjalassa järjestettiin valtakunnalliset kulttuurimaisemanhoidon neuvottelupäivät. Totkunniemen maisemanhoitoalue oli yksi neuvottelupäivien tutustumiskohteista.

Tämän hoito- ja käyttösuunnitelman tarkoituksena on innostaa kyläläisiä, viljelijöitä ja muita maaseudun toimijoita tulevinakin vuosina perinnemaisemien ja historiallisen rakennuskannan pitkäjänteiseen hoitoon. Maisemallisesti ja kulttuurihistoriallisesti, luonnon arvoiltaan ja virkistyskäytön kannalta tärkeimmät kohteet on valittu yhteistyössä kyläläisten kanssa ja ne on käyty läpi kyläläisille järjestetyissä tilaisuuksissa. Selvitykseen on kerätty kehittämistarpeita ja rahoituskanavia, joista voi hakea tukea suunnitelmasa mainittuihin toimenpiteisiin. Yhtenä tavoitteena on antaa ohjeita ja suosituksia Totkunniemen maisema-alueen vaalimiseen ja hoitamiseen. Ohjeet ja suositukset ovat tarkoitettu niin rakennusten omistajille, kyläläisille kuin viranomaistahoille.

Hoito- ja käyttösuunnitelmaan laaditut toimenpide-ehdotukset ovat suosituksia, eivätkä ne sido maanomistajia. Toimenpiteet perustuvat vapaaehtoisuuteen. Maiseman kunnostamiseen tarvitaan aina maanomistajan lupa. Metsätaloutta harjoitetaan suunnittelualueella entiseen tapaan metsälain mukaisesti. Rakentaminen alueella tapahtuu voimassa olevien kaavojen, kunnan rakennusjärjestyksen sekä maankäyttö- ja rakennuslain mukaisesti. Tämän suunnitelman tavoitteiden toteutuessa Totkunniemi on tulevaisuudessakin elinvoimainen, viihtyisä ja vetovoimainen asuinympäristö.

Kuva 1. Kulttuurimaisemanhoidon neuvottelupäivillä heinäkuussa 2017 tutkailtiin Totkunniemen maisemaa näkötornilta ennen ja nykyään. Vanhoja valokuvia esittelee Keijo Luostarinen. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 23.8.2017.

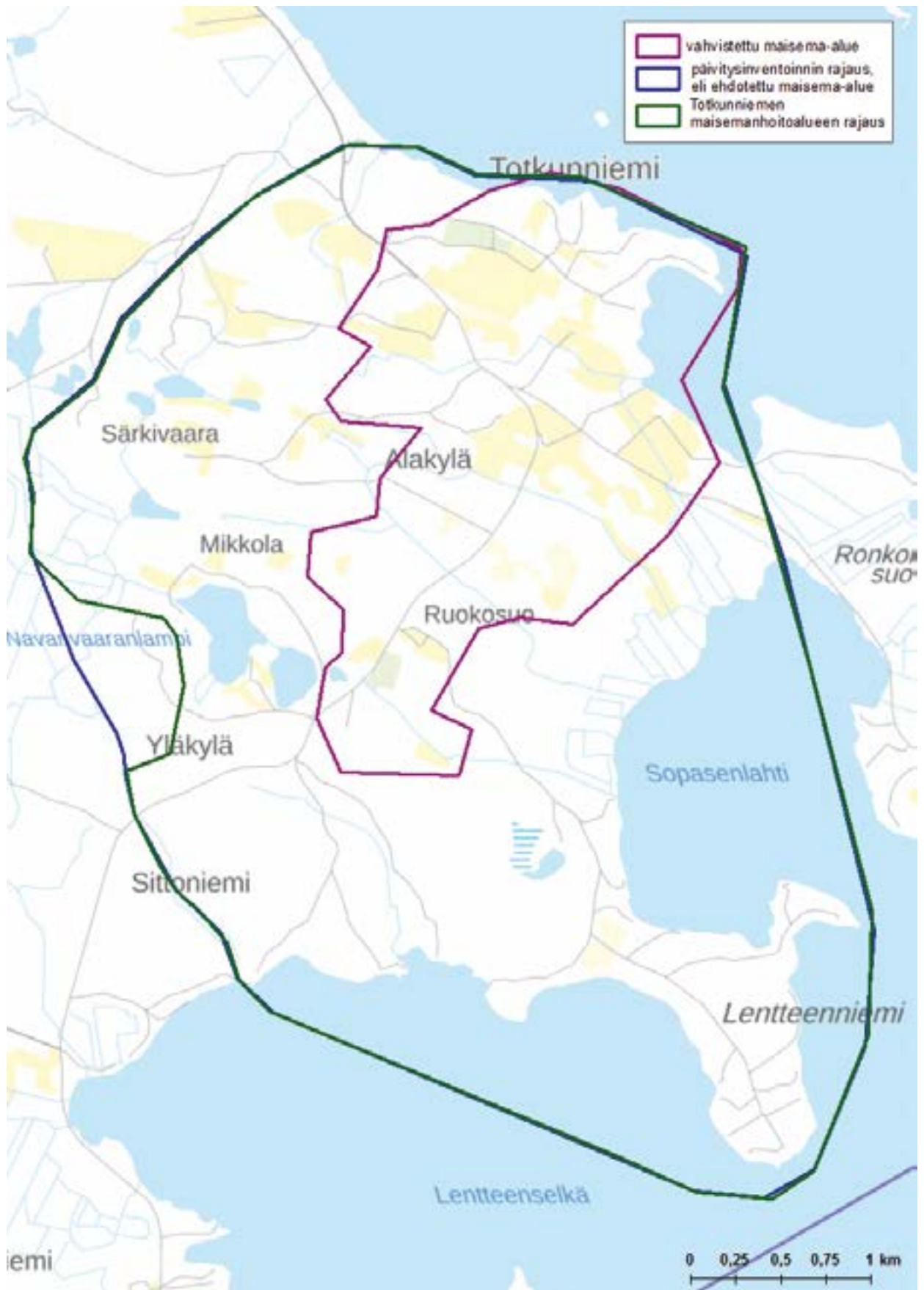
2 Totkunniemen maisema-alue

2.1 Maisema-alueen rajaus

Totkunniemen maisema-alue sijaitsee Pohjois-Karjalassa Kiteen Kesälähdellä. Maisema-alueen perustana on valtioneuvoston 1995 vahvistama, valtakunnallisesti merkittävän maisema-alueen rajaus, jonka pinta-ala on noin 490 ha. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet inventointiin uudestaan vuosina 2010–2014. Inventointityötä ohjannut ympäristöministeriön asettama MAPIO-työryhmä kokosi vuoden 2015 aikana pääosin ELY-keskusten tekemien maakunnittaisten inventointien pohjalta ehdotuksen koko Suomen valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi. MAPIO-työryhmä on tarkistanut maakunnittaisten inventointien yhdenvertaisuuden ja maisema-alueiden maantieteellisen jakautumisen.

Tarkastelun tuloksena MAPIO on tehnyt joitakin muutoksia maakunnittaisten inventointien aluerajauksiin ja alueiden arvoluokkiin. Inventointien kuuleminen oli 18.1.–19.2.2016. Kuulemisen tulosten pohjalta tehtiin tarvittavat muutokset ehdotukseen. Pohjois-Kar-

jalan osalta muutoksia rajauksiin ei ehdotettu, mutta muutosalueilla on tehtävä vielä täydentävä kuuleminen ennen kuin valtioneuvosto voi tehdä päätöksen uusien, valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alue-rajauksen hyväksymiseksi. Totkunniemen maisema-alueen rajausta laajennettiin päivitysinventoinnissa vuoden 1995 rajoista (Lyytikäinen & Laitinen 2014). Uusi rajausehdotus käsittää noin 1904 hehtaaria, joka sisältää metsiä, avoimia kankaita ja kalliomaita 1216 ha, vesialueita 471 ha, maatalousalueita 141 ha, rakennettuja alueita 66 ha, kosteikkoja ja avointa suota 10 ha. Kartassa 1 näkyy valtioneuvoston 1995 vahvistama valtakunnallisesti merkittävän maisema-alueen rajaus (vahvistettu maisema-alue) ja päivitysinventoinnin uusi rajausehdotus (myöhemmissä kartoissa ehdotettu maisema-alue). Karttaan 1 on merkitty lisäksi tämän hoito- ja käyttösuunnitelman laatimisen yhteydessä muotoutunut ehdotus myöhemmin perustettavan Totkunniemen maisemanhoitoalueen rajaukseksi, joka poikkeaa hieman päivitysinventoinnin maisema-alue-rajauksesta.

Kartta 1. Totkunniemen nykyinen valtioneuvoston vuonna 1995 vahvistama maisema-alue (vahvistettu maisema-alue) ja päivitysinventointeihin perustuva laajennettu maisema-alue (päivitysinventointiin rajaus) ja Totkunniemen tulevan maisemanhoitoalueen rajaus.

Kuva 2. Näkymä Hovinmäen tornilta kaakkoon. Vanhin asutus ja isoimmat peltoaukeat ovat keskittyneet kylätien varteen. Taustalla siintää Pyhäjärvi. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 17.8.2017.

2.2 Maisema-alueen kuvaus

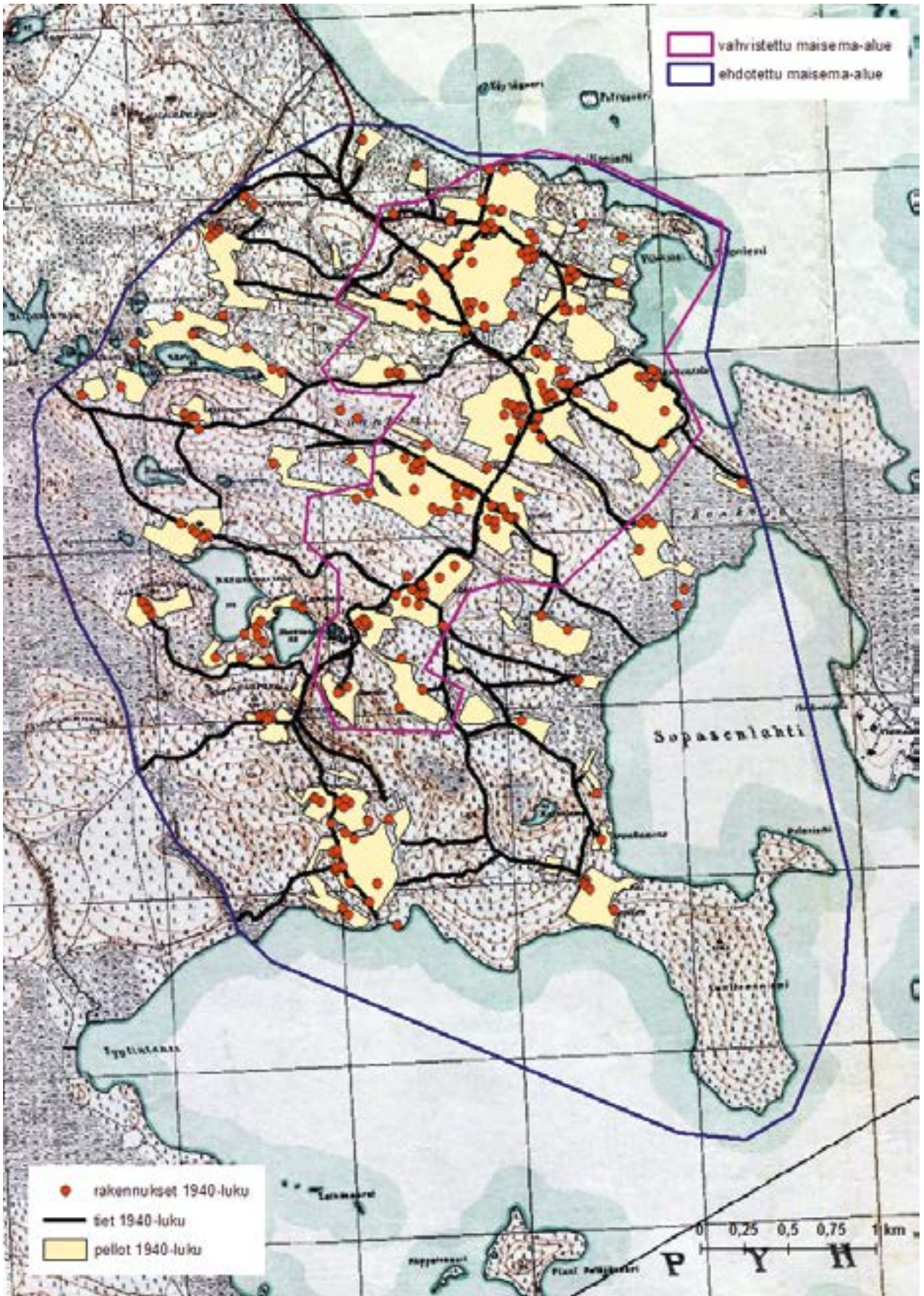
Totkunniemi on esimerkki viljavasta ja ilmasto-olosuhteiltaan edullisesta Laatokan-Karjalasta (YM 1992). Kylämaisemaa hallitsee Salpausselän poikittaisharjujen suurten korkeuserojen lomaan muotoutunut maatalousmaisema. Korkea Hovinmäki kohoaa selkeästi ympäristöstään. Maisemassa näkyy myös Pyhäjärven selkä, johon maisema-alue rajautuu. Maisema on

muovautunut pitkälti karjankasvatuselinkeidon ja sen vaatiman laidunnuksen seurauksena.

Kulttuurimaisema on kauneimmillaan kylän pohjoisosassa, jossa perinteiset maatilat sijaitsevat tasapainoisesti loivassa kumpuilevassa maisemassa. Avaraa kokonaisuutta jäsentävät luonnonmuotoja myötäilevät tiet, puukujat ja yksittäiset pihapuut. Kylän eteläosassa maasto on vaihtelevampaa ja maisema pienipiirteisempää kuin pohjoisessa (YM 1992). Tot-

Kuva 3. Vanhimpia peltoalueita on Tervolan-Muukkolan tilojen välisellä peltoaukealla. Vuonna 2017 pelloilla viljeltiin monivuotisia kasveja: nurmea, vadelmaa ja mansikkaa. Kuva: Päivi Jokinen. 8.8.2017.

Kartta 2. Totkunniemen kylä 1928-1944 kartoissa. Pohjana kansallisarkiston kartta vuodelta 1928 johon on asemoitu päälle 1940-luvun rakennukset, tiet ja pellot. Nykyinen Totkunniementie oli saanut pitkälle nykyistä linjaustaan, kuitenkin joitakin tien mutkia on myöhemmin oiottu.

Karta 3. Peruskartta Totkunniemeltä vuodelta 1975. Avoin peltopinta-ala Totkunniemellä on ollut laajimmillaan 1970-luvulla.

Kuvat 4 ja 5. Laiduneläimet saavat nopeasti maisemaa avoimeksi. Lampaat ovat laiduntaneet pari kesää Tervolan tilalla. Vasemman puoleisessa kuvassa on havaittavissa laiduneläinten tehokas jälki aidan oikealla puolella. Kuvat: Päivi Jokinen. 8.8.2017.

kunniemen kylän vanhimmat talot sijoittuvat vanhan maantien varrelle. Pieniä muutoksia on tapahtunut tielinjauksessa liikenteen kasvaessa, kun pihapiirejä on haluttu rauhoittaa liikenteeltä.

Totkunniemen kylän arvokkaalla alueella osa peltoista on ollut viljelyssä todennäköisesti jo satoja vuosia. Isojakokarttojen perusteella voi päätellä peltojen ikää jossain määrin. Isojaon aikaisia karttoja ja nykypäivän karttoja verratessa voi havaita, että samoja peltoja on edelleen viljelyssä Hovinmäen tilan eteläpuolella ja itäpuolella Hovilassa ja Peltolassa, Kainulassa, Rantalan tilalla, Kankkulassa (Karjalainen), Muukkolassa, Aholassa, Tervolassa ja Kankkulassa (Nyholm) sekä kylän eteläosissa Ruokosuon ja Penkereen tilalla.

Vuonna 1944 peltoja oli lähes 300 hehtaaria, kun nykyisin niitä on enää noin 160 ha. Maisema-alueen peltopinta-ala oli suurimmillaan 1970-luvun alussa (kartat 2 ja 3). Sittemmin peltopinta-ala on pienentynyt maatalouselinkeinon rakennemuutoksen seurauksena. Peltoja metsitettiin erityisesti 1970-luvulla. Jopa kokonaisia peltoaukeita alkoi silloin kadota Totkunniemen maisemakuvasta, selkeimmin keskeisen maisema-alueen reunoilla.

Avoimen viljelymaiseman sulkeutumiseen vaikuttaa eniten karjatalouden väheneminen. Totkunniemellä ei ole tällä hetkellä maitotiloja. Muutamia lampaita

ja hevosia on parilla tilalla harraste-eläiminä. Eläinten määrän väheneminen havaitaan kylämaiseman umpeutumisenä ja pensoittumisena. Aiemmin karjan laidunnus säilytti avaraa maisemaa rannoilla, metsissä ja peltojen reunoilla. Karja päästettiin pelloille vasta sadonkorjuun jälkeen. Vaikka tällä hetkellä laiduntavaa karjaa on melko vähän kylämaisemassa, voi tilanne muuttua nopeasti (kuvat 4 ja 5). Karja saa nopeasti muutettua vanhan pusikoituneen laidunmaan pensaikot puoliavoimeksi hakamaaksi ja metsälaitumilla laiduneläimet pitävät alikasvoksen kurissa.

Nykyään kylässä on noin 40 asuttua taloutta ja noin 100 asukasta. Maa- ja metsätalous on perinteisesti antanut toimeentulon suurelle osalle kyläläisistä. Nykyään moni kyläläisistä saa toimeentulonsa kylän ulkopuolelta vieraan palveluksessa. Ilahduttavaa on viime vuosina ollut nuorten perheiden muuttaminen pysyviksi asukkaiksi kylään. Asuinpaikkana Totkunniemi, Pyhäjärven rantakylänä, on hyvä. Kesälahden keskusta on matkaa 2–10 km, jossa on kohtuullinen palveluvarustus. Kesälahti-Uukuniemi vesihuoltolinja kulkee kylän halki, ja auttaa ympäristön huomioon otettavaa rakentamista. Kylän rannoilla on runsaasti vapaa-ajan asuntoja, ja osa niistä on otettu ympärivuotiseen käyttöön. Pyhäjärven rantaosayleiskaavassa on uusia rantarakentamiskojoja, niin ympärivuotisen kuin vapaa-ajan asumisen rakentamiseen.

Kuva 6. Nykyinen torni lähellä Hovinmäen pihapiiriä on valmistunut vuonna 1999. Mäenkumpareella on ollut torneja aikaisemminkin, ainakin kaksi, mahdollisesti kolmekin kappaletta. Ensimmäinen torni valmistui vuonna 1926 ja se toteutettiin maanmittaustorniksi. Sota-aikana ilmavalvonta käytti mäellä olevaa tornia, joka oli mahdollisesti Suomen armeijan rakentama. 1960-luvulla maanmittausta varten rakennettiin uusi torni (Keijo Luostarinen, suull. kesäkuu 2018). Kuva: Pekka Piiparinen.

2.3 Yhteistyössä maisema haltuun

Totkunniemen kylän asutushistoria, rakennusperintö, säilyminen rakennemuutoksissa ja uudelleen alkanut kylän kehitystyö kertovat halusta kylän kehittämiseen. Järjestäytyneet yhteistyö alkoi kylätoimikuntamuodossa vuonna 1979. Toimikunta oli varsinkin alkuaikoina aktiivinen ja toiminta vilkasta. Järjestettiin muun muassa erilaisia kesä- ja talvitapahtumia, osallistujien joukossa oli niin kyläläisiä, vapaa-ajanasukkaita kuin vieraita. Alkuun kesätapahtumat järjestettiin Totkunniemen Pöllälänniemessä. Kylätoimikunnan ansiosta Totkunniemi-Marjoniemi alueelle rakennettiin Marjoniemen kota ja Hovinmäelle näkötorni. Kota ja Hovinmäen torni ovat olleet kyläläisten kohtauspaikkana järjestetyissä tapahtumissa.

Kylätoimikunta muutti muotoaan kyläyhdistykseksi vuonna 2014 ja perustettiin Totkunniemi-Marjoniemi ry. Toimintamuodon muutoksella haluttiin mahdollistaa osallistuminen erilaisiin kyläyhteisöä hyödyttäviin hankkeisiin. Totkunniemi-Marjoniemi ry. toteutti vuosina 2014–2015 Hovinmäen näkötornin kunnostuksen Leader-hankkeen. Uutena avauksena on tämä maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman tekeminen Totkunniemelle. Suunnitelman valmistumisen jälkeen pyritään hankkimaan kylämaisemalle luonnonsuojelulain mukaisen maisemanhoitoalueen status. Suunnitelman käyttöönotto ja toteuttaminen auttavat tulevaisuudessa kylän elinvoimaisuuden ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Näiden mittavien yhteisten ponnistuksien suorittaminen on hyvä osoitus kyläläisten vahvasta identiteetistä sekä kyvystä ja halusta sitoutua kylän kehittämiseen.

3 Totkunniemen kylän historia

3.1 Varhainen asutus

Totkunniemellä sijaitsee todennäköisesti Kesälahden vanhin pysyväisluonteinen asutus ja se on pitäjän vanhimpia kyliä (Lusa 2004). Kylän asutus periytyy keskiajalta eli siellä on ollut asukkaita ennen vuotta 1500 (Saloheimo 1971). On arvioitu, että Totkunniemen asukkaat saapuivat Laatokan rannoilta, Hiitolasta ja Kurkijoelta (Könönen ja Kirkinen 1969).

Totkunniemen kylän nimi oli vuonna 1500 Dr. Totkunima ja vuonna 1590 Totki Niemi by. Kylän nimi perustuu alueella sijaitsevaan pieneen niemeen. Nimi on kala-aiheinen, sillä se viittaa joko sanaan totku, joka tarkoittaa kalanperkeitä tai sanaan totki, joka on tarkoittanut suutari-kalalajia (Mikkonen ym. 2007).

Vuoden 1500 tienoilla Totkunniemi oli Kesälahden toinen asuttu kylä Purujärven ohella. Molemmissa oli kaksi tilaa ja hallinnollisesti ne kuuluivat Kurkijoen pogostan Otsalahden Parevaaraan. Kylän vanhimmat tilat rakennettiin Pyhäjärven rantaselänteelle vanhan maantien varteen. Vanha maantie on ollut käytössä ainakin 1600-luvulta lähtien (Lusa 2004 ja Saloheimo 1971).

1600-luvun alkupuolella Totkunniemi oli yksi Kesälahden viidestä kylästä. Tuolloin Totkunniemi oli jakautunut kolmeen pienalueeseen. Kylän keskellä sijaitsi tsasouna ja Totkunniemi oli koko Kesälahden ensimmäinen kirkollinen keskus. Muut kylän osat sijaitsivat Pennalan särkillä ja pohjoisessa lähellä Pyhäjärven rantaa. Kylä oli vahvasti ortodoksinen, sillä 26:sta talosta vain kaksi oli luterilaista (Lusa 2004).

Kesälahden kylien, Totkunniemi mukaan lukien, asutus kasvoi vuoteen 1631 saakka. Tähän oli syynä Ruotsin valloittaman Käkisalmen läänin ensimmäisten luterilaisten kirkonpitäjien perustaminen. Näiden joukossa oli Uukuniemi-Kesälähti. Pitäjään muutti luterilaisia uudisasukkaita Savosta ja Viipurin läänistä. Näin alkoi järjestelmällinen luterilaistaminen samalla kun pitäjästä – myös Totkunniemeltä – muutti ortodokseja Venäjälle. 1600-luvun puolivälissä Totkunniemen talojen määrä oli vähentynyt 18:aan (Paajanen ja Teppana 2014; Lusa 2004). Ortodoksitaloja oli 12 ja luterilaistaloja 6 (Saloheimo 1971).

Historiantutkija Veijo Saloheimo on arvioinut, että vuonna 1637 kylän pohjoisosassa oli 13, Hovinmäellä neljä ja Pennalansärkällä ainakin kuusi taloa. Näiden lisäksi oli Kainulan ja Rantalan yksittäistalot (Saloheimo 1971).

Ruptuurisota käytiin Venäjän ja Ruotsin välillä vuosina 1656–1658 ja sen aikana Itä-Suomen ortodoksien muuttoliike Venäjälle kasvoi maastapaoksi. Sodan seurauksena Kesälahden kylistä pahiten autioitui Totkunniemi (Paajanen ja Teppana 2014). Vuosisadan lopulla ortodoksitalojen määrä supistui edelleen ja vuoden 1690 paikkeilla ne katosivat tilapäisesti kokonaan (Saloheimo 1971). Vuoteen 1775 mennessä Totkunniemi menetti ortodoksisen asutuksen kokonaan. Vastaavasti Kesälahden luterilaisten määrä kasvoi (Paajanen ja Teppana 2014).

Kruunu omisti kaiken Pohjois-Karjalan talonpoikaisen maan, koska aluetta oli 1600-luvulta lähtien käsitelty Karjalassa poikkeavana rajaseutuna. Kruununtilan haltijalla oli käyttöoikeus tilaansa, mutta tila oli pidettävä veronmaksukykyisenä. Yleensä tilan hallinta siirtyi isältä pojalle (Juvonen 2006). Pohjoiskarjalaisen tilat olivat rajoiltaan epämääräisiä, niitä ei voinut löytää kartoilta tai niiden suuruutta ei voinut arvioida pinta-alan perusteella (Juvonen 2006).

3.2 Isojako muuttaa maisemaa

Suomen väestön ja asuinpaikkojen lisääntyessä oli tarpeen määritellä yhä tarkemmin talojen omistukset ja nautinnat. 1700-luvun jälkipuoliskolta pääosin 1800-luvun puoliväliin toteutetussa isojaossa yhdistettiin talojen sarkajaon mukaiset kapeat, hajallaan sijaitsevat peltosarat harvemmiksi ja isommiksi lohkoiksi. Näin aloitettiin niin kutsuttu isojako.

Pohjois-Karjalaa koskeva isojako-asetus annettiin vuonna 1775 ja jakotoimituksia tehtiin vielä 1800-luvun puoliväliin jälkeenkin. Pääosa Pohjois-Karjalan isojaosta tehtiin vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla (Juvonen 2006). Totkunniemen kylässä tilukset mitattiin vuonna 1797, jonka perusteella isojako toimitettiin vuonna 1821. Kylän isojako vahvistettiin seuraavana vuonna (Isojakokartat).

Isojaossa määriteltiin kylien ja talojen rajat sekä taloille pysyvät veroluvut. Maata alettiin verottaa omistuksesta, ei käytöstä. Myös kylän metsät jaettiin talojen kesken. Yhteisinä säilyivät maa-alat teille, kivoille, juottopaikoille, kalastuspaikoille ja venevalkamille.

Isojaon yhteydessä monia kylien taloryhmiä hävitettiin, kun osa taloista siirrettiin peltojen keskelle ja

Kuva 7. Totkunniemen kylän ydinalue vuosien 1797 ja 1814 mittauksiin perustuvalla kartalla. Kartta on puhtaaksi piirretty vuonna 1853. Kartta: Kansallisarkisto.

Kartalla näkyvät seuraavat tilat:

- A = Jaatila
- B = Pennala
- C = Rantala
- D = Kankkula
- E = Simola
- G = Kainula
- H = Muukkola
- I = Lemilä
- K = Hovila
- L = Mattila
- M = Pöllölä

osa kokonaan uuteen ympäristöön kylien entisille yhteismaille. Myös rakentamisen tapa muuttui, sillä tiiviit pihapiirit hajosivat, kun rakennuksia oli mahdollista sijoittaa aikaisempaa laajemmalle alueelle (Esim. Lusa 2004). Myös Totkunniemellä kylärakenne hajautui. Isojaon seurauksena maan yksityisomistus vakiintui, mutta samalla se teki kylien tilattomista – loisista ja mökkiläisistä – täysin maattomia (Juvonen 2006).

Saloheimon mukaan isojaon aikaan Totkunniemellä sijaitsivat seuraavat tilat: Muukkola, Lemilä, Kaksola, Kankkula, Kainula, Hovila (myöh. Hovinmäki), Rantala, Simola, Jaatila, Pennala, Mattila ja Lentilä.

Yksi tila saattoi käsittää kuitenkin useamman asuintalon (Saloheimo 1971) (kuva 7).

Aluksi Kesälahden ja Totkunniemen tiet olivat lähinnä polkuja ja ratsuteitä. Kuitenkin 1600-luvun lopusta lähtien Totkunniemen läpi kulki Uukuniemi-Kesälähtivälinen maantie (Lusa 2004). 1700- ja 1800-luvulla Totkunniemen kylän tiet kulkivat yleensä pihapiiristä toiseen. Isojakokartasta nähdään, kuinka Kesälähdeltä tullut tie kulki kylän pohjoisosassa kulki kylän pohjoisosassa jonkin verran Pyhäjärven rantaviivasta erillään. Myöhemmin tien pohjoisosan linjaus siirrettiin yhä lähemmäksi rantaa, nykyisen tien paikalle. Isojakokartta ei kerro kylän tielinjauksista kuin osittain. Kuitenkin kartasta huomataan, kuinka Hovilan (myöh. Hovinmäen) tila on ollut eräänlainen kylän keskus. Sen läpi kulki varsinainen kylätie, mutta pihapiiristä haarautui tiet myös länteen ja itään Rantalaan. Nykyinen kylää halkova Totkunniementien linjaus on muovautunut vähitellen aikojen saatossa.

1800-luvun lopulle saakka Totkunniemen pihapiirin rakennushistoriaa tunnetaan kohtalaisen heikosti. Asiaa voidaan hahmottaa niiden tietojen valossa, joita tiedetään Pohjois-Karjalan maaseudun olosuhteista. On kuitenkin huomioitava, että Totkunniemen rakennettu ympäristö on saanut vaikutteita Laatokan Karjalasta ja kylä on todennäköisesti ollut vauraampi kuin Pohjois-Karjalan kylät keskimäärin. Näin vertaamisessa yleiseen Pohjois-Karjalan kehitykseen on syytä olla kriittinen.

Vuoden 1810 tienoilla valtaosa Pohjois-Karjalan maaseudun asukkaista oli talollisia. Tilojen mailla oli torppia ja mäkitupia. Pohjoiskarjalaiset asuivat useimmiten sisäänlämpiävissä savupiirteissä. Pihapiirissä oli tuvan lisäksi erinäinen määrä aittoja ja lääviä sekä talli, riihi ja sauna. Pihapiirin rakennusten järjestys oli säännötön mutta tarkoituksenmukainen (Juvonen 2006).

1800-luvun alussa Pohjois-Karjalan tärkein leipävilja eli ruis saatiin kaskeamalla. Vain noin 5 % viljelyalasta oli peltoa. Peltoviljely onnistui parhaiten helposti muokattavilla hiesu-, savi- ja hiekkamailla. Siirtyminen peltoviljelyyn eteni Pohjois-Karjalassa hitaasti (Juvonen 2006). Totkunniemen isojakokartassa näkyy pienehköjä peltoaloja, mutta ei tiedetä, milloin viljely kylällä alkoi.

1800-luvun lopulla suomalaisten maatilojen tuotot nousivat. Tämä johtui osin maatalouden tehostumisesta koneistuksen ja lannoituksen avulla. Merkittävää oli, että karjataloustuotteiden hinnat nousivat. Maaseutu muuttui, sillä peltoja raivattiin lisää ja uusia tiloja perustettiin ennen kaikkea lohkomalla niitä

Kuva 8. Tervolan ja Muukkolan välisellä peltoaukealla on 1800-luvulla rakennettu tuulipumppu, joka teki Tervolan tilasta Pohjois-Karjalan ensimmäisen painevesikiinteistön (Jussi Joensuu, suull. elokuu 2017). Kuva: Hanna Keski-Karhu. 8.8.2017.

olemassa olleista tiloista. Näin tapahtui myös Totkunniemellä. Pohjois-Karjalassa pientilavaltaistuminen kiihdytti pellonraivausta. Monet pohjoiskarjalaiset tilanomistajat saivat lisätuloa metsätaloudesta, sillä metsien arvo kääntyi 1870-luvulta lähtien jyrkkään nousuun (Tommila ja Heervä 1980; Juvonen 2006).

Pohjois-Karjalassa karjatalous oli pitkään kaskivaltaisessa maataloudessa toissijaisessa asemassa, vaikka karja antoikin hieman maitoa ja kesävoita sekä lantaa peltotilkuille. Pohjois-Karjalassa nautakarjatalous ohitti merkittävytydessään leipäviljanviljelyn 1800-luvun loppupuolella. Tavallisessa pohjoiskarjalaisessa talossa oli 1880-luvun lopulla keskimäärin 2 hevosta, 8 lehmää, 6 lammasta ja pari sikaa (Juvonen 2006).

Karjatalous kehittyi kiinteässä vuorovaikutuksessa maidonjalostuksen kanssa. Pohjois-Karjalan ensimmäiset meijerit perustettiin vuonna 1867 Liperiin (Juvonen 2006). Ei ole varmaa tietoa, milloin Totkunniemelle perustettiin ensimmäinen meijeri. Kuitenkin 1920-luvulla ja 1930-luvun alussa kylässä toimi meijeri. Vuonna 1932 meijeri muuttui osakeyhtiöksi ja sen toiminta siirtyi Purujärvelle rakennettuun rakennukseen (Paajanen ja Teppana 2014).

Elintason nousu 1800-luvun lopulla näkyi myös pohjoiskarjalaisen maaseudun asumisen tasossa. Esimerkiksi vuonna 1880 enää noin 15 % maakunnan asuinrakennuksista oli savutupia, loput oli varustettu

uloslämpiävillä tulisijoilla. Päärakennuksia myös laajennettiin (Juvonen 2006). Vuosisadan jälkipuoliskolla rakentaminen vilkastui myös Totkunniemellä ja kylään valmistui useita uusia päärakennuksia.

1900-luvun alussa Kesälahti kuului Pohjois-Karjalassa maatalousvaltaisimpien kuntien joukkoon. Väestöstä noin 30–45 % kuului maanomistajaryhmään (Juvonen 2006). Suomalaisissa kylissä talojen alustalaisia olivat torpparit, mäkitupalaiset, mökkiläiset ja loiset. Jälkimmäiset asuivat talojen tuvissa, aitoissa, riihissä ja saunoissa. Yleensä torpat ja mäkituvat sijoittuivat päärakennuksesta syrjemmälle. Myös Totkunniemellä lienee jatkunut torppari- ja mäkitupalaisasutus, mutta näiden historiaa ei ole tutkittu.

Totkunniemen pääasialliset elinkeinot olivat pitkään maanviljely, karjanhoito ja metsätyöt. Tiloilla oli monia eläimiä, kuten lemmiä, hevosia, sikoja, lampaita ja kanoja. Kylän peltopinta-ala oli suurimmillaan 1970-luvulla. Myöhemmin pellot ovat vähentyneet etenkin kylän eteläosassa. Kalastus oli monessa taloudessa merkittävä sivuelinkeino. Kylässä toimi muun muassa nuottakuntia. Maatalouden huoltotoimintoihin liittyivät pajat, joita toisen maailmansodan jälkeen Totkunniemellä oli kaksi (Repo 2007).

Kansakoulu aloitti Kesälähdellä vuonna 1886 ja sivukylistä ensimmäisinä koulun saivat Villala ja Purujärvi vuosisatojen taitteessa. Totkunniemi sai oman koulunsa vuonna 1921 (Paajanen ja Teppana 2014).

Kuva 9. Totkunniemen entinen kansakoulu kesäkuussa 2017. Kuva: Pekka Piiparinen.

Kuva 10. Nykyisen Marjátilla Lammin-kannaksen rakennukset kertovat tyypillisestä toisen maailmansodan jälkeisten vuosien maatalon piha-piiristä. Kuvassa oleva päärakennus valmistui vuonna 1960 ja navetta- ja varastorakennus vuonna 1957. Kuva: Pekka Piiparinen.

Koulurakennuksessa on viitteitä jugendista, mistä kertovat muun muassa ikkunoiden ympäryslautojen ja muun julkisivun pienet koristeaiheet sekä katon korkea muoto. Koulurakennus käsitti varsinaisen luokahuoneen, käsityöluokan, oppilaseteisen sekä opettajan asunnon (Rakennusinventointi 2001). Vuonna 1958 koulun viereen valmistui urheilukentän paikalle rivitalo, jossa oli kaksi asuntoa koulun opettajille ja yksi asunto talonmiehelle (Paajanen ja Teppana 2014, 68; Kotiseutumme Kesälahti; Rakennusinventointi 2001; Rakennus- ja huoneistorekisteri). Myöhemmin koulu ja entinen asuintalo siirtyivät yksityisomistukseen (kuva 9).

3.3 Sota-aika ja jälleenrakennusvaihe

Toisen maailmansodan aikana kylässä oli töissä työvelvollisia sekä toimimassa lottia ja suojeluskuntalaisia. Lotat palvelivat muonitustehtävissä ja ilmajalvonnessa. Totkunniemen väki evakuoitiin kesällä 1941 noin kuukaudeksi (Paajanen 1992).

Sota vaikutti myös Totkunniemen rakennettuun ympäristöön. Vihollinen tulitti ilmasta käsin suojeluskuntaan kuuluneiden pihapiirejä. Sodan aikana Totkunniemeltä tuhoutui Pajamäen ja Nyholmin päärakennukset. Rantalan päärakennukseen on jätetty

ulkovuoraukseen lauta, jossa näkyy pommitusten jälkiä (Keijo Luostarinen, suull. kesäkuu 2017; Rautno Matikainen suull. kesäkuu 2017; Paajanen 1992; Kotiseutumme Kesälähti, Keijo Luostarinen, suull. kesäkuu 2017; Paajanen 1992; Repo 2007).

Toisen maailmansodan jälkeen Pohjois-Karjala oli edelleen pientilavaltainen. Peltoala kaksinkertaistui vuosina 1941–1959 ja kasvu oli selvästi muuta maata suurempaa. Valtakunnallinen maatalouspolitiikka tuki pienviljelyä, pellonraivausta ja uusien tilojen perustamista (Kuusisto 2014.) Myös Totkunniemelle perustettiin uusia tiloja 1940- ja 1950-luvuilla. Kylän rakennustoiminta säilyi vireänä 1970-luvulle saakka (Paajanen ja Teppana 2014; Tommila ja Heervä 1980).

Suomessa ensimmäiset kauppaliikkeet ilmestyivät maaseudulle 1800-luvun jälkipuoliskolla. Totkunniemen ensimmäinen kyläpuoti oli suutari Naukkarisella Piiloniementien alkupäässä. Suullisen tiedon mukaan Tervolan nykyisen päärakennuksen lounaispäädyssä on ollut myös kauppaliike. Piiloniementien sijaitseva Hilja Pennasen vaatimaton kangas- ja käsityötarvikekauppa 1920- ja 1930-lukujen taitteessa. Pennasen talossa, Särkilammen tien risteyksessä kauppa piti Toivo Molarius. Nykyisen Kankkulan pihapiirissä olevan aitan yhteydessä oli sivurakennus, jossa ennen toista maailmansotaa sijaitseva kauppa puoti (Paajanen ja Teppana 2014; Tommila ja Heervä 1980; Jussi Joensuu, suull. 21.6.2017; Asko Karjalaisen suull. 21.6.2017).

Hovinmäen pihapiirin lähellä Totkunniementien toisella puolella on entinen kyläkaupan rakennus. Kaupan perusti Antti Pennanen 1950- ja 1960-luvun taitteessa. Vielä 1950-luvulla Suomen maaseudun kauppajen toimintaedellytykset olivat melko hyvät. Totkunniemen kyläkaupan toiminta jatkui vuoteen 1987 saakka (Paajanen ja Teppana 2014; Tommila ja Heervä 1980).

3.4 Maaseutu modernisoituu

Suomen maaseutu modernisoitui voimakkaasti 1950- ja 1960-luvuilla. Tuolloin syrjäisemmillekin seuduille vedettiin sähköt ja koneistuminen eteni. Traktorit yleistyivät voimakkaasti 1960-luvulla (Ranta ja Seppovaara 2003). Totkunniemen kylään sähköt vedettiin 1940- ja 1950-lukujen taitteessa. Valaisun lisäksi säh-

köä alettiin käyttää myös työkonien voimanlähteenä (Repo 2007).

Maaseudun modernisoitumisen tuoma muutos näkyi myös maatalojen pihapiireissä. Riihi tuli tarpeettomaksi, kun puimakoneet ja viljankuivaajat yleistyivät. Puolitoistakerroksinen, tyyppiirustusten mukaan rakennettu navetta yleistyi 1940- ja 1950-luvuilla ja matala hallinavetta tuli yleiseksi 1960- ja 1970-luvuilla. Pelto- ja niittyladot tulivat tarpeettomaksi ja usein ne jätettiin hylättyinä paikoilleen (Ranta ja Seppovaara 2003). Näitä kehityspiirteitä oli myös Totkunniemellä.

Yhtä aikaa modernisoitumisen kanssa eteni tilojen määrän väheneminen. Vuonna 1959 Suomessa oli ennätyselliset 331 000 maatilaa ja uuden vuosituhannen alussa niitä oli 150 000, joista vajaat 80 000 oli aktiivisia EU-tukia saaneita tiloja (Ranta ja Seppovaara 2003).

Pohjois-Karjalan kaikista tiloista lopetti vuosina 1969–1994 lähes 73 % ja maitotiloista 85 %. Pohjois-Karjalan lisäksi tilakato oli voimakas Kainuussa. Näiden kahden maakunnan tilanteeseen vaikuttivat karjatalousvaltaisuus ja karjatiloihin kohdistunut lopettamis paine (Kuusisto 2014). Totkunniemellä lähes kaikki karjatilalliset lopettivat toimintansa 1990-luvun puolivälin tienoilla (mm. rakennusinventoinnit 2001; Repo 2007).

Kiteen maaseututoimistosta saatujen tietojen mukaan lähitulevaisuudessa tilojen lukumäärä Keski-Karjalassa vähenee, mutta peltopinta-ala tilaa kohti nousee. Vuonna 2010 Keski-Karjalan alueella peltoa oli tilaa kohti noin 36 hehtaaria ja vuonna 2016 tilalla oli peltoa keskimäärin jo 41 hehtaaria. Lopettavat tilat vuokraavat tai myyvät peltonsa jatkaville tiloille. (Katja Turtiainen, suull. lokakuu 2017).

Vuonna 2017 Totkunniemen alueella viljeli vähintään neljä marjatilallista omia tai vuokrapeltoja. Pelloilla viljellään pääasiassa mansikkaa, mustaherukkaa ja vadelmaa. Alue on suotuisaa marjanviljelylle ja vastaa eteläisemmän Suomen olosuhteita. Keski-Karjalan alueella marjanviljelypinta-ala pysyy samana lähi-vuosien aikana tai voi hieman jopa kasvaa. Marjatilojen sukupolvenvaihdoksissa jatkaja yleensä jatkaa samalla tuotantosunnalla toisin kuin monella karjatilalla. (Päivi Turunen, suull. syyskuu 2017).

Kartta 4. Totkunniemen valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön alue (RKY) ja kesällä 2017 inventoidut pihapiirit.

4 Kaavat, suojelualueet ja periaatepäätökset

4.1 Periaatepäätökset ja inventoinnit

Totkunniemen kylämaisema on vahvistettu vuonna 1995 valtioneuvoston päätöksellä valtakunnallisesti merkittäväksi maisema-alueeksi. Maisema-alueen pinta-ala on noin 490 ha. Totkunniemen maisema-alueelle on tehty vuonna 2014 valmistunut päivitys-inventointi (Lyytikäinen & Laitinen 2014), jota ohjasi ympäristöministeriön asettama MAPIO-työryhmä. Päivitysinventoinnin tarkoitus oli tuottaa valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista selvitys, jonka on tarkoitus korvata valtioneuvoston vuonna 1995 periaatepäätöksellä hyväksymä valtakunnallisesti arvokaiden maisema-alueiden inventointi maankäyttö- ja rakennuslain mukaisten valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamana viranomaisinventointina. Totkunniemen maisema-alueen uusi rajausta valmistui lausunto- ja kuulemiskierrokselle tammikuussa 2016. MAPIO-työryhmän ehdotuksessa maisema-alue laajenee noin 1904 hehtaariin (kartta 1).

Valtakunnallisessa maisemaselvityksessä todetaan, että kylä on Laatokan Karjalan seudulle ominainen rantakylä, joka on säilynyt maisemallisesti yhtenäisenä kokonaisuutena. Selvityksessä todetaan, että Totkunniemen kylän kulttuuriarvot perustuvat vanhaan rakennuskantaan. Selvitys korostaa seuraavien pihapiirien merkitystä: Tervola, Muukkola, Pennala ja Portinnotko (YM 1992). Selvityksen päivityksessä vuodelta 2015 todetaan, että Totkunniemen kylän *”asutusrakenne on säilyttänyt perinteisen muotonsa pienine tilaryhmittymineen. Maisema-alueen arvoja nostavat haka- ja niittykokonaisuudet sekä kylää ympäröivät laajat reunamuodostumat muutamine pientiloineen”*.

Totkunniemen kylä kuuluu Museoviraston laatimaan valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön inventointiin (RKY) (Museovirasto 2009). Museovirasto valmisteli inventoinnin kuullen kuntia, alueellisia ympäristökeskuksia, maakuntamuseoita ja maakuntien liittoja. Inventointi lisätietoineen ja linkkeineen on julkaistu verkko-osoitteessa www.rky.fi. Totkunniemen alue luokiteltiin inventoinnissa valtakunnallisesti arvokkaaksi kulttuuriympäristöksi. Rajaus näkyy kartassa 4, jossa näkyy myös sen yhteydessä vuonna 2001 inventoidut pihapiirit. Kylän kuvaukses-

sa todetaan, että Totkunniemi on maisemallisesti ja rakennuskannaltaan yhtenäinen, maakunnan vanhimpiin lukeutuva kylä, jossa kylärakenteen ja tiestön sekä puukujanteiden ansiosta on säilynyt Laatokan-Karjalan piirteitä. Museoviraston inventoinnissa arvokkaimpina pidetään seuraavia pihapiirejä: Tervola, Muukkola, Ahola, Pennala ja Hovinmäki.

Vuonna 2004 toteutettiin Kesälahden kulttuuriympäristö -ohjelma. Se oli osa EU-rahoitteista ”Rakennusperintö kunniaan Pohjois-Karjalassa” -hanketta. Hankkeen aikana kerättiin lisätietoja muutamasta kylän pihapiiristä (Lusa 2004). Tietoja Totkunniemen pihapiirien rakennuksista on kerätty myös vuonna 2007 ilmestyneeseen teokseen ”Kotiseutumme Kesälahti” (Repo 2007).

Museovirasto on suorittanut arkeologisia inventointeja Kesälahdella 1997, jonka yhteydessä inventoitiin myös Totkunniemen kylän kohteita. Vuoden 2015 inventoinnissa kartoitettiin vielä tarkemmin pelkästään ympäristöministeriön valtakunnallisesti merkittävän maisema-alue-ehdotuksen alue (Pesonen 2015). Ajantasaiset tiedot arkeologisesta kulttuuriperinnöstä (muinaisjäännökset, löytöpaikat, kulttuuriperintökohdet) saa Museoviraston ylläpitämästä kulttuuriympäristön palveluikkunasta (www.kyppi.fi).

4.2 Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet (VAT)

Valtioneuvoston vahvistamat valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet sekä Museoviraston rakennetusta kulttuuriympäristöstä laatima inventointi (RKY 2009) on valtioneuvoston päätöksellä otettu maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamiksi inventoinneiksi. Inventoinnin kohteet tulee huomioida alueidenkäytön suunnittelun lähtökohdana. (<https://www.ymparisto.fi/download/noname/%7B2ACD666F-7940-498A-8CF5-2539B4B35C46%7D/57773>) ja (<https://www.museovirasto.fi/uploads/Kulttuuriymparisto/valtioneuvoston-paatos-rky2009.pdf>).

Valtioneuvosto päätti valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista 14.12.2017. Nämä, maankäyttö- ja rakennuslain mukaiset valtakunnalliset alueidenkäyt-

Kartta 5. Maakuntakaavamerkinnot Totkunniemen alueella (<http://www.pohjois-karjala.fi/maakuntakaava>).

tötavoitteet (VAT) ovat periaatteita, jotka on otettava huomioon maankäytössä ja maankäytön suunnittelussa. VAT:n ohjausvaikutus tapahtuu pääasiassa maakuntakaavoituksen kautta, jossa sovitaan valtakunnalliset tavoitteet yhteen maakunnallisten ja paikallisten tavoitteiden kanssa.

4.3 Maakuntakaava

Maakuntakaava edistää suunnitelmallista rakentamista. Maakuntakaava myös havainnollistaa ja välittää valtakunnallisia alueidenkäytön tavoitteita ja sovitaa niitä yhteen niin maakunnallisten kuin paikallisten tavoitteiden kanssa. Maakuntakaava ohjaa kuntien kaavoitusta. Pohjois-Karjalassa maakuntakaavaa on laadittu vaiheittain. Neljä vaihetta on nyt vahvistettu ja Pohjois-Karjalan kokonaismaakuntakaavan 2040 laadinta on käynnissä. Maakuntavaltuusto hyväksyi Pohjois-Karjalan maakuntakaavan 1. vaihekaavan 21.11.2005 ja valtioneuvosto vahvisti sen 20.12.2007. Maakuntakaavan 2. vaihekaava on vahvistettu ympäristöministeriössä 10.6.2010, 3. vaihemaakuntakaava on vahvistettu ympäristöministeriössä 5.3.2014 ja 4. vaihemaakuntakaava 18.8.2016.

Kartassa 5 on Pohjois-Karjalan maakuntakaavan eri vaiheiden merkinnät Totkunniemen maisema-alueen osalta. Maisemanhoito- ja käyttösuunnitelma on linjassa maakuntakaavan kanssa ja tukee kulttuuriympäristön ja maiseman vaalimista. Maakuntakaavaa koskevaa lisätietoa löytyy Pohjois-Karjalan maakuntaliiton sivuilta (<http://www.pohjois-karjala.fi/maakuntakaava>).

Totkunniemen valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä (ma/kv) koskee Pohjois-Karjalan maakuntakaavan suunnittelumääräys: *”Alueen suunnittelussa on otettava huomioon kulttuurihistoriallisen rakennetun ympäristön kokonaisuus ja ominaispiirteet sekä turvattava merkittävien kulttuurihistoriallisten ja maisemallisten arvojen säilyminen.”*

Pohjois-Karjalan maakuntakaavan 1. vaiheessa Totkunniemen kylällä on merkintä (ma/mm-1) = kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta tärkeä alue, jota koskee suunnittelumääräys: *”Alueen suunnittelussa ja käytössä on otettava huomioon arvokkaan maisema-alueen ja kulttuuriympäristön kokonaisuus ja erityispiirteet sekä turvattava ja edistettävä niiden säilymistä.”*

Pyhäjärven rannat on maakuntakaavassa merkinnällä rk= rantojen kehittämisen kohdealue, jota koskee suunnittelumääräys: *”Yksityiskohtaisemmassa suuvesistöjen suunnittelussa on kiinnitettävä erityistä huomiota luonnonympäristön kestävään käyttöön, vesihuollon järjestämiseen sekä rakentamisen soveltamiseen maisemaan. Rantarakentamista mitoitettaessa on jätettävä riittävän suuret yhtenäiset ranta-alueet vapaaksi jokamiehenoikeudella tapahtuvaan rantojen käyttöön. Suuvesistöjen muunnetusta rantaviivasta tulee vapaata rantaviivaa olla noin 60 % ja rakennettua rantaviivaa noin 40 %.*

Maakuntakaavassa on lisäksi osoitettu Totkunniemen kylän läpi kulkeva yhdystie, jolla on voimassa MRL:n 33§:n mukainen rakentamisrajoitus, alueella olevat kaksi kiinteä muinaisjäännöstä, jotka ovat historiallisia asuinpaikkoja Hovinmäellä ja Pajamäellä (merkinnällä on osoitettu valtakunnallisesti merkittävät muinaismuistokohteet). Kiinteät muinaisjäännökset ovat muinaismuistolain nojalla suojeltuja. Lisäksi maakuntakaavassa on huomioitu ja Saramäki-Kampuran pohjavesialue (pv), jota koskevat toimenpiteet on suunniteltava siten, etteivät ne vaaranna pohjaveden määrää tai laatua. Lisäksi maakuntakaavakarttaan on merkitty Pyhäjärven natura-alue (nat). Natura-2000-verkostoon kuuluvilla alueilla ja niiden Natura suojeluarvoja koskevissa hankkeissa noudatetaan luonnonsuojelulain 65 ja 66 §:n säännöksiä.

4.4 Yleis- ja asemakaavat

Totkunniemen maisema-alueella on voimassa kaksi oikeusvaikutteista osayleiskaavaa: Totkunniemen kylä kuuluu vuonna 2013 vahvistettuun Kesälahden kirkonkylän osayleiskaava-alueeseen (Pöyry 2013) ja Totkunniemen eteläosan ranta-alueet vuonna 2016 vahvistettuun Pyhäjärven rantaosayleiskaavaan (FCG 2016). Muutamilla pienillä alueilla on myös ranta-asemakaava: Lentteenniemen rantakaava Lentteenniemessä (vuodelta 1993), Paloniemen rantakaava Paloniemessä (vuodelta 1993) ja Lapinrannalla, sekä Rantalan rantakaava Pärtylinlahden rannalla (vuodelta 1995) 21. Kyseisissä ranta-asemakaavoissa on osoitettu alueita rannoilta loma-asumiseen ja yhteen venevalkamaan, muut alueet ovat maa- ja metsätalousalueita. Kartassa 6 näkyy Totkunniemen alueen kaavatilanne.

Kesälahden kirkonkylän osayleiskaavan kaava-merkintöjen mukaan:

- Kulttuuriarvojen säilyminen tulee huomioida.
- Uusien rakennusten ja rakenteiden tulee sopeutua malliltaan, materiaaleiltaan, mittasuhteiltaan ja värityksen puolesta kulttuuriympäristöön.
- Uudet rakennukset sijoitetaan maisemaan kulttuuriympäristön ehdoilla, sitä täydentäen.
- Pihapuina ja puukujissa tulee suosia ympäristössä olevia perinteisiä lajeja.
- Kyläkuvassa vaikuttavia tekijöitä, kuten kiviröykkiöitä, vanhoja teitä, puukujia, avo-ojia, pientareita, latoja sekä muita rakennelmia tulisi säilyttää.
- Kulttuuriympäristöä koskevista toimenpiteistä ja suunnitelmista on neuvoteltava museoviranomaisen kanssa.

Kesälahden Kirkonkylän osayleiskaavan alue on kaavoitettu suurimmaksi osaksi maa- ja metsätalousvaltaiseksi alueeksi (M) ja maisemallisesti arvokkaaksi peltoalueeksi (MA). Totkunniemessä maisemallisesti arvokkaat peltoalueet (MA) sijoittuvat keskeisimpiin ja vanhimpiin viljelyaukeisiin. MA-merkinnällä osoitetut avoimet viljelymaisemat muodostavat arvokkaan kulttuurimaiseman rungon ja kaavasuositus onkin, että peltojen avoimina säilyttämisen tukeminen ja mahdolliset ympäristönhoitotoimenpiteet ovat erityisesti näillä alueilla perusteltuja. Totkunniemen kylän alueella maisema-alueen metsissä on kaavamerkintä MU= maa- ja metsätalousvaltainen alue, jolle kohdistuu ulkoilukäyttöä. Kaavamääräyksissä todetaan, että alue on tarkoitettu maa- ja metsätalouden harjoittamiseen. Maankäyttö- ja rakennuslain 43 §:n

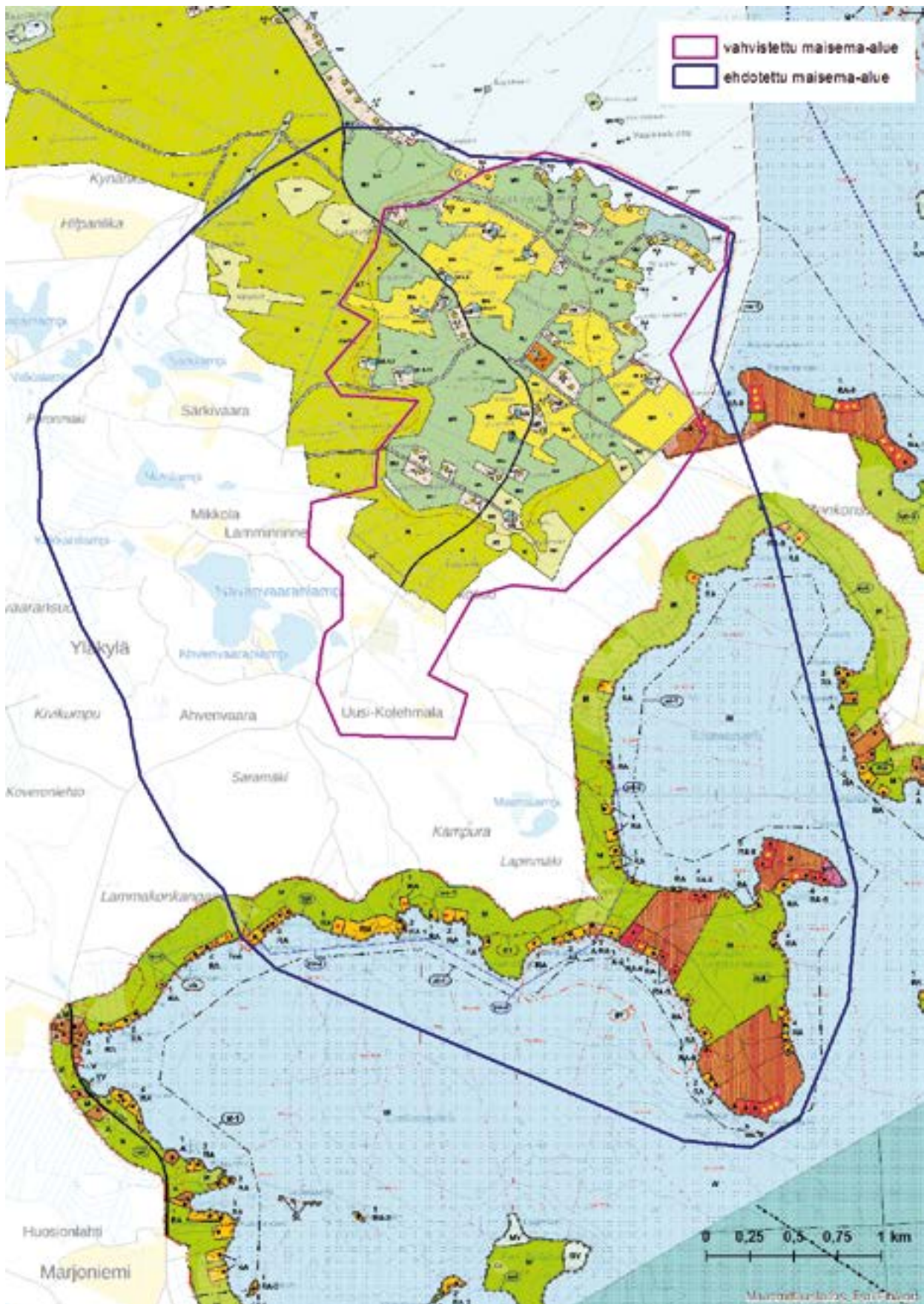
perusteella määrätään, että ranta-alueella saa rakentaa vain em. tarkoituksia ja virkistyskäyttöä palvelevia pohjapinta-alaltaan enintään 20 m² suuruisia rakennelmia / rakennuksia (kuten laavut ja kodat). Maisemaa muuttavaa toimenpidettä ei saa suorittaa ilman maankäyttö- ja rakennuslain 128 §:ssä tarkoitettua maisematyölupaa.

Myllyjoen ympäristö, sekä Piilolahden rantametsä sekä Sirkkajoen ympäristö ovat osayleiskaavassa merkinnällä MY= metsätalousvaltainen alue, jolla on erityisiä ympäristöarvoja, eli metsätalouden harjoittamisessa tulee ottaa huomioon alueen luontoarvojen säilyminen ja maisemaa ja ympäristöä muuttavaa toimenpidettä ei saa suorittaa ilman maisematyölupaa. Arvokkaat luontokohteet on kaavassa merkinnällä luo=luontovyöhyke, jolla on osoitettu mahdolliset metsälain 10 §:n mukaiset luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaat kohteet sekä luonnonsuojelulain 28 §:n mukaiset luonnonmuistomerkit sekä muut ympäristö- tai maisema-arvoiltaan merkitykselliset kohteet. Näillä kohteilla on huomioitava, että niiden luonto- ja maisema-arvoja ei vaaranneta tai heikennetä.

Totkunniemessä Kesälahden kirkonkylän osayleiskaavalla suojeltiin seuraavat kohteet: Rantalan, Penalan, Aholan, Mäki-Tervolan (Tervolan), Muukkolan, Hovinmäen, Nyholmin, Kivimäen, Portinnotkon ja Kankkulan pihapiirit. Lisäksi suojeltiin entinen Totkunniemen koulu (merkintä SR). Yleiskaavan suojelumääräyksessä todetaan, että kohteita (rakennuksia tai rakennusten ryhmiä) ei saa purkaa eikä niiden ulkoasua muuttaa siten, että niiden kulttuurihistoriallisesti arvokas luonne turmeltuu. Lisäksi kaavamääräyksessä todetaan, että lupaa edellyttävistä toimenpiteistä on pyydettävä museoviranomaisen sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen lausunto.

Pyhäjärven rantaosayleiskaavassa Totkunniemen rantametsät on pääosin maa- ja metsätalousvaltaisia alueita (M). Kampuralahden rannalla pohjoisrinteellä on kuiva lehto, joka on metsälain 10 §:n mukainen metsien monimuotoisuuden kannalta erityisen tärkeä elinympäristö (FCG 2015) ja se on kaavassa luo-1-merkinnällä. Merkinnällä on osoitettu erityisen arvokkaat luontokohteet, jonka ominaispiirteet tulee säilyttää. Rantaosayleiskaavassa on osoitettu rannoille lähinnä lomarakennuksia (RA) ja yksi loma- ja matkailupalvelujen alue (RM) Peltoniemeeseen.

Maisema-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma tukee kaavojen mukaisia tavoitteita. Kunnostus- ja hoitotoimenpiteet toteutuessaan lisäävät alueen vetovoimaa ja tukevat arvokkaan kulttuurimaiseman säilymistä. Lisätietoa kaavoista ja kaavamääräyksistä saa Kiteen

Kartta 6. Totkunniemen maisema-alueella voimassa olevat yleis- ja asemakaavat.

Kuva 11. Iso siirtolohkare Kurjenkallion luonnonsuojelualueella, taustalla siintää Pyhäjärvi. Kuva: Hanna Keski-Karhu.

kaupungilta ja kaupungin nettisivuilta, jossa on mm. valmiit ja laadinnassa olevat kaavat (<http://www.kitee.fi/kaavoitus-ja-tontit>).

4.5 Suojelualueet

Kaava-alueeseen rajautuu itäosastaan Pyhäjärven alueen Natura 2000 -luontokokonaisuuteen (FI0700091, 15 296 ha), joka on suojeltu luontodirektiivin mukaisena SCI-alueena (kaavamerkintä nat). Pyhäjärvi kuuluu Pohjoismaiden ministerineuvoston esittämiin suojeluvesiin ja erityistä suojelua vaativiin vesiin. Erityissuojelun tavoitteena on vesistöalueen säilyttäminen oligotrofisena ja mahdollisimman luonnontilaisena sekä samalla kalataloudellisen arvon turvaaminen. Mikäli Pyhäjärven

rannoille osoitetaan kaavassa uutta rakentamista, joudutaan kaavan aiheuttamia mahdollisia vaikutuksia Pyhäjärven Natura-alueeseen arvioimaan *lähtökohtaisesti* Natura-arvioinnin tarveharkinnan kautta ja mahdollisesti myös varsinaisen Natura-arvioinnin kautta (Pöyry 2013).

Metsänomistajien vapaaehtoisin suojelutoimiin perustuvia Metso-suojelualueita on Totkunniemen maisema-alueen koillisosassa, Piiloniemessä yhteensä noin neljä hehtaaria. Ne ovat runsaslahopuustoisia, osin lehtoisia, sekapuustoisia kangasmetsiä. Ne on perustettu luonnonsuojelulain 24 §:n mukaisiksi yksityisiksi luonnonsuojelualueiksi (YSA-alueet), joiden käyttöä ohjataan rauhoitusmääräyksin. Ne ovat Kesälahden kirkonkylän osayleiskaavassa SL-alueita (kartta 6).

5 Luonnonolosuhteet

5.1 Menetelmät

Luontoselvityksen tausta-aineisto koostuu pääosin maisema-alueelta tehtyihin kaavaselvityksiin ja kartta-aineistoihin sekä kirjallisuuteen. Totkunniemen maisema-alueelta on tehty kaavoihin sisältyviä *luontoselvityksiä*: Kesälahden Kirkonkylän osayleiskaavan luontoselvitys, joka sijoittuu maisema-alueen pohjoisosiin ja Pyhäjärven rantaosayleiskaavan luontoselvitykset, joka on voimassa Totkunniemen alueen rannoilla. Rantaosayleiskaava-alueelta on laadittu vuonna 2006 luonto- ja maisemaselvitys, jota on päivitetty vuosina 2014–2015 mm. valkoselkätikan ja viitasammakon osalta. Tarkemmat kuvaukset luontoselvityksen luontokohteista löytyy Kiteen kunnan sivuilta (<http://www.kitee.fi/kaavoitus-ja-tontit>).

5.2 Topografia, maa- ja kallioperä

Totkunniemen maisema-alueen korkeusvaihtelut ovat melko pieniä, ja luonnonpiirteitä luonnehtii loivasti kumpuileva, moreenin peittämä maasto. Noin 129 metriä korkea Hovinmäki erottuu selvästi ympäristöstään. Maisema-alueen luoteisreunalla kohoaa lisäksi

hieman matalampana Kuljunmäki. Maisema-alueen eteläosassa oleva Yläkylä on korkein kohta, noin 136 metriä. Hovinmäeltä maasto laskeutuu loivasti koilliseen ja lounaaseen (kartta 7). Pyhäjärven ranta-alueilla esiintyy paikoin kalliopaljastumia, mm. Piiloniemessä, Pennalassa, vanhan kansakoulun pihalla ja Mutsilmänkalliolla alueen itäosassa. Totkunniemen maisema-alueen koillisosassa sijaitsee Kurjenkallion kalliialue Piiloniemessä.

Entisen Kesälahden kunnan merkittävin geomorfologinen muodostuma on kunnan pystysuunnassa halkaiseva toinen Salpausselkä ja kunnassa onkin runsaasti maisemallisesti arvokkaita harjualueita. Harjualueisiin liittyvät myös laajat pohjavesialueet. Muinaisen Suur-Saimaan rantavalli kulkee Kesälahdella noin 85 metrin korkeuskäyrällä. Muinaisrannat löytyvät helpoimmin harjujen rinteillä kulkevana kivi-vöinä. Totkunniemen laajennetun maisema-alueen eteläosassa on Salpausselkien harjumuodostumaan kuuluvaa pienipiirteistä suppien, harjuselänteiden, pienten lampien ja suopainanteiden mosaiikkia. Maisema-alueen eteläosa kuuluu Kampura-Sittosärkän paikallisesti arvokkaaseen harjualueeseen (Ranta ym. 2005) ja lounaisreunaan ulottuu Lammakonkan paikallisesti arvokas harjualue (Lyytikäinen & Laitinen 2014).

Kuva 12. Avokalliota entisen kansakoulun pihapiirissä. Kuva: Hanna Keski-Karhu.

Kuva 13. Kumpuilevaa harjumaastoa Kampuransärkkien ympäristössä. Kuva: Hanna Keski-Karhu.

Maisema-alueen maaperä on varsin monipuolinen, jossa maalajit esiintyvät laikkuina. Maisema-alueen eteläosa on suurimmaksi osaksi karkearakeisia harjumaalajeja ja koillisosa sekalajitteisia maalajeja. Muita alueen maalajeja ovat kalliomaata, savi ja turpeen peittämä hienojakoinen maalaji (GTK: maaperäkartta). Pyhäjärven ja Puruveden välinen alue on kallioperältään pääosin graniittia, mutta seassa on myös diorittia ja kiillegneissia (GTK: kallioperäkartta).

5.3 Ilmasto

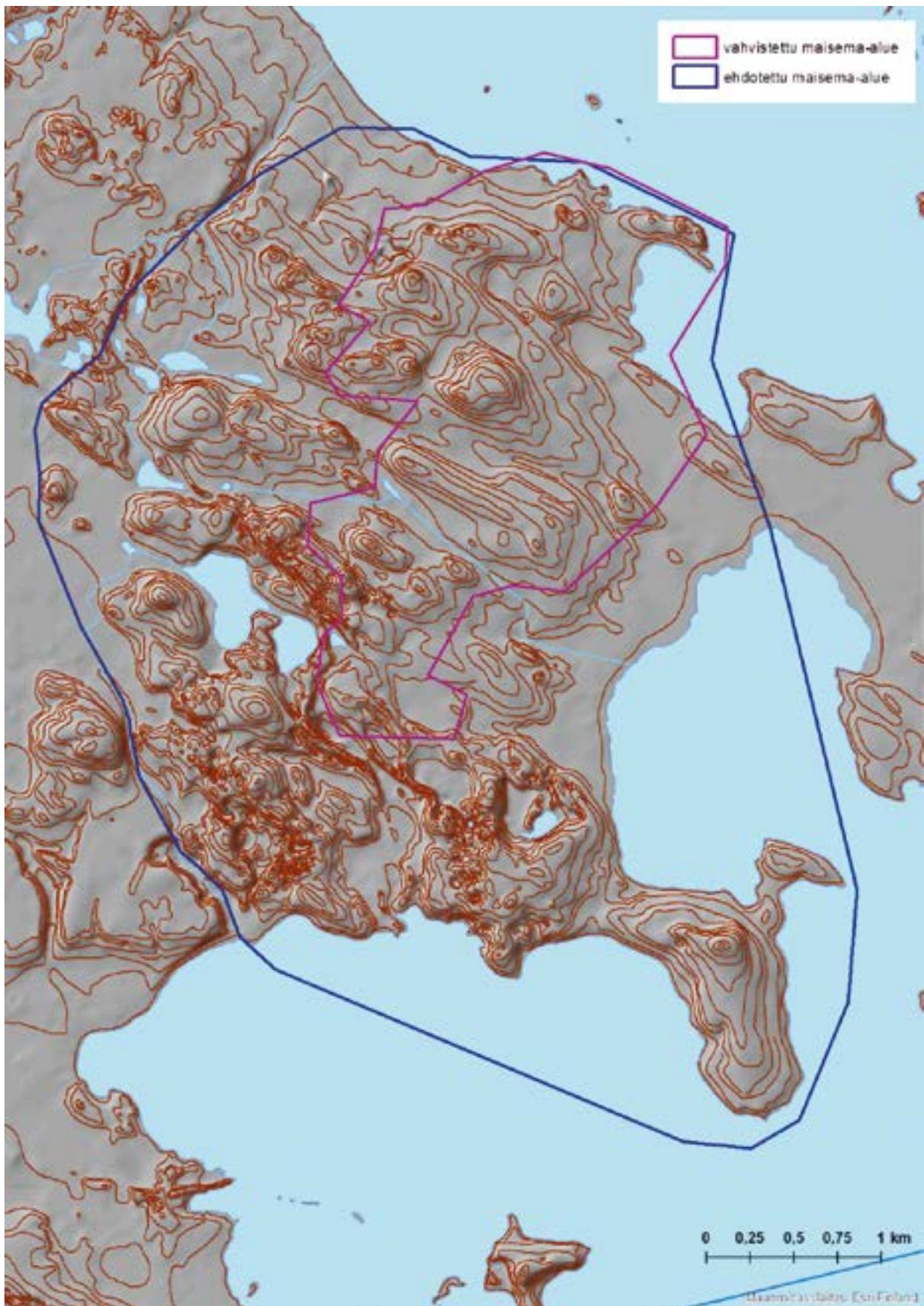
Totkunniemen ilmasto-olot ovat suotuisat. Vuoden keskilämpötila on +3–4 astetta (tammikuussa –7.5, heinäkuussa +17.8). Termisen kasvukauden pituus vaihtelee 155–175 vuorokauden välillä suurten selkien tasatessa lämpötilavaihteluja. Vuotuinen sademäärä on 600–650 millimetriä. Pysyvä lumipeite laskeutuu Kesälahdelle marraskuun loppupuolella.

Ilmastonmuutoksella tulee olemaan merkittävä vaikutus luontoon ja maisemaan. Muutokset näkyvät erityisesti talvisissa sademäärissä, tulvissa sekä kasvien ja eläinten levinneisyydessä. Ennusteita tulevasta ilmastosta on useita. Joka tapauksessa ilmastonmuutos lisää maaekosysteemien ravinnehuuhtoumia ja vesiekosysteemien ravinnekuormitusta. Kasvukauden on ennustettu kasvavan noin kuukaudella ja

kesän hallattoman ajan pidentyvän. Vesien jääpeitteisyyden lukumäärän on arvioitu vähenevän noin neljänneksellä (<https://ilmatieteenlaitos.fi/ilmasto>).

Kuva 14. Rehevää saniaislehtoa ja tikan hakkaamia lahopökölöitä Sirkkajoen varressa. Kuva: Hanna Keski-Karhu.

Kartta 7. Topografiakartta Totkunniemeltä.

Kuva 15. Vanhaa harmaaleppävaltaista kaskimetsää ja entistä laidunalueetta Muukkolan pohjoispuolella. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 5.7.2017.

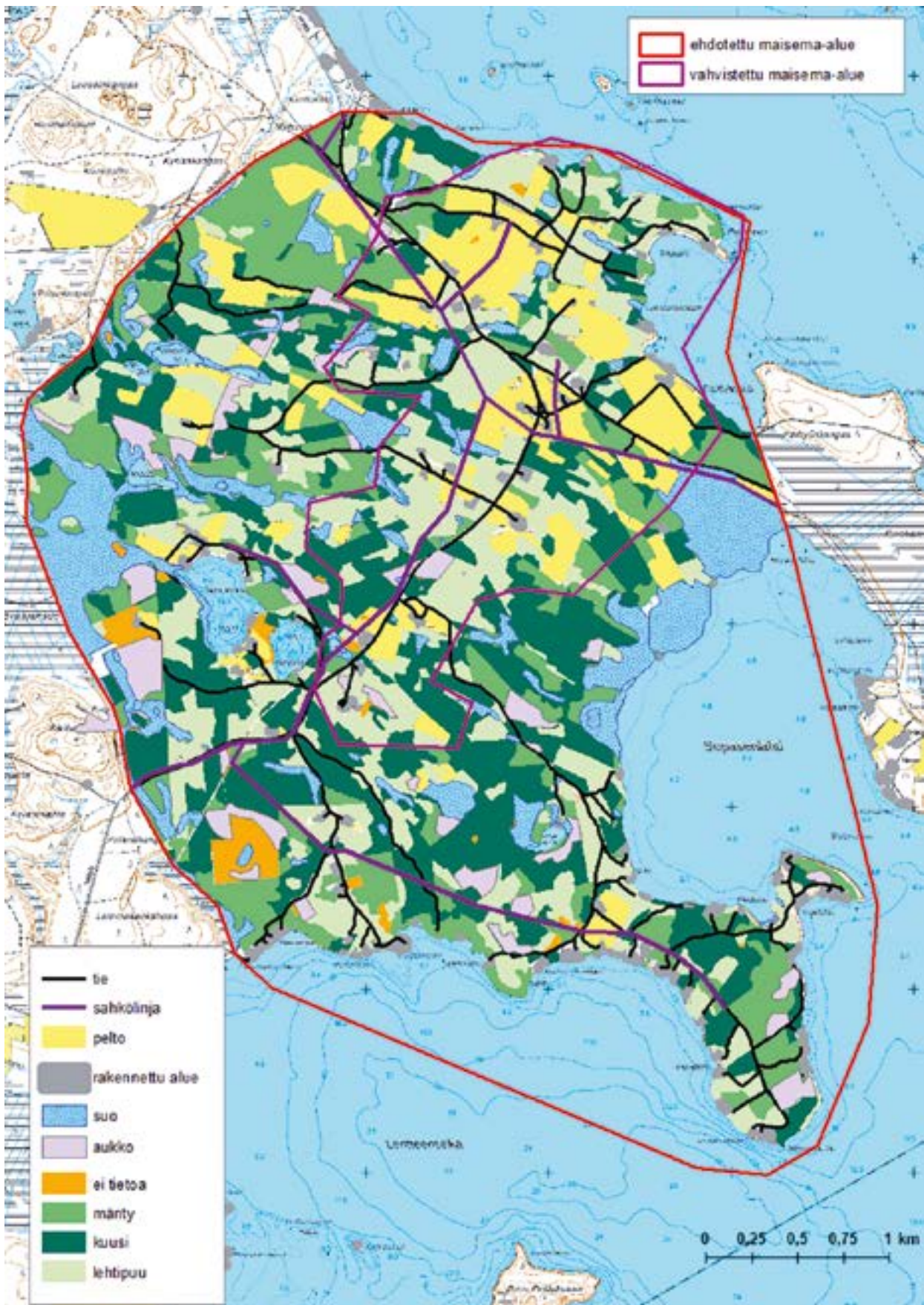
5.4 Luonnon yleiskuvaus

Totkunniemi kuuluu eteläboreaaliseen kasvillisuusvyöhykkeeseen, Itäisen Järvi-Suomen ja Keski-Karjalan lehtokeskuksen alueeseen. Alueella esiintyykin Pohjois-Karjalan muihin kuntiin verrattuna paljon tikkojen pesimäalueiksi soveltuvia lehtomaisia metsiä ja lehtoja. Ilmastollisesti maisema-alue sijoittuu Pohjois-Karjalan leudoimmalle alueelle ja on hyvä esimerkki

Laatokan-Karjalan seudulle ominaisista rantakylistä, jossa maa on viljavaa ja ilmasto-olosuhteet edulliset ja leudot. Eliöstönsä puolesta alue sijoittuu Pohjois-Karjalan eliömaakuntaan. Suokasvillisuutensa osalta alue kuuluu viettokeitaiden alueeseen ja järvityyppiensä osalta Järvi-Suomen – Pohjanmaan rannikon suuralueeseen, jolle karut korte-, kortejärviruoko, järviruoko- ja nuottaruohojärvet ovat ominaisia (Eurola ym. 2015). Pyhäjärven ja Puruveden välinen maakannas

Kuva 16. Kuivaa pienruohoniittyä vanhan kansakoulun pihapiirissä. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 5.7.2017.

Kartta 8. Ilmakuviin ja maastokäynteihin perustuva nykytilannekartta Totkunniemeltä.

Kuva 17. Pyhäjärvi on edustava, vedenlaadultaan erinomainen, karu ja kirkasvetinen järvi. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 27.9.2017.

on monien lintulajien tärkeä muuttoreitti. Alueella on myös useita harjualueeseen liittyviä linnustolle sopivia pienvesistöjä, kuten lampia (kartta 8).

Totkunniemellä on ollut jo kauan asutusta ja ihmistoimintaa ja erityisesti perinteinen maatalous ja karjanlaidunnus ovat muovanneet alueen metsiä ja kasvillisuutta pitkään. Alueen eteläosassa kylätietä reunustavien ja pohjoisosan rehevien mänty- ja koivuvaltaisten sekametsien kasvillisuus ja koivun ja harmaalepän runsaus kertovat vanhasta kaskikulttuurista (Pöyry 2013). Totkunniemen maisema-alueelta löytyykin perinteisten maankäyttömuotojen, kuten kaskeamisen, laidunnuksen ja niiton luomia perinnebiotoopeja, eli metsälaitumia, hakamaita, ahoja, niittyjä ja ketoja.

5.4.1 Vesistöt

Totkunniemen maisema-alue rajoittuu pohjoisosastaan Pyhäjärven Taipaleenselkään ja etelässä Lentteenselkään. Pyhäjärvi on ensimmäisen ja toisen Salpauselän väliselle alueelle sijoittuva harjumaisemainen karu ja kirkasvetinen suurjärvi. Se kuuluu Vuoksen päävesistöalueeseen ja laskee Puhoksenkosken kautta Saimaan Oriveteen (Lyytikäinen & Laitinen 2014). Se edustaa Salpausselkien hyvin karua järviyyppiä. Karuus selittyy sillä, että järvi sijaitsee lajittuneen aineksen muodostamien kerrosten ympäröimänä. Alueen kallioperää hallitsevat happamat syväkivet (Pöyry 2013).

Pyhäjärven kalataloudellinen arvo ja maisemallinen sekä biologinen merkitys on huomattava. Suomen ja Venäjän rajavesistönä Pyhäjärvi on merkittävä vesistö- ja kalataloustutkimuksen kohde. Pyhäjärvi sisältyy kokonaisuudessaan Pyhäjärven alueen luontokokonaisuus -nimiseen Natura-alueeseen (FI0700091). Järvi kuuluu luontodirektiivin luontotyyppiin hiekkamaiden niukkamineraaliset niukkaravinteiset vedet ja luokitellaan niin sanottuun nuottaruohotyyppiin (*Littorelletalia uniflorae*), jota luonnehtivat hyvin alhainen ravinne- ja humuspitoisuus. Pyhäjärvi on veden laadultaan Pohjois-Karjalan ja samalla myös koko Suomen edustavimpia niukkaravinteisiä nuottaruohotyyppiin järviä. Erittäin edustavaksi järven tekee suuri koko ja pääosin erinomainen veden laatu (Pöyry 2013). Pyhäjärven Natura-alueelle ollaan parhaillaan laatimassa Pohjois-Karjalan ELY-keskuksen toimesta hoito- ja käyttösuunnitelmaa sekä vesiensuojelusuunnitelmaa.

Pohjavesi

Pohjavesi on maaperään varastoitunutta vettä, joka syntyy sade- ja pintaveden imeytyessä maakerrosten läpi. Pohjavedeksi imeytyvän veden määrään vaikuttavat maanpinnan muodot, pintakerroksen kosteus, kasvillisuus ja maalajien raakoostumus. Suomen pohjavedet luokiteltiin aiemmin vedenhankinnan käytökelpoisuuden ja suojelutarpeen perusteella kolmeen luokkaan (I–III). Pohjavesialueiden rajojen määrittämisen ja luokituksen perusteita muutettiin vuonna 2016

Kuva 18. Pieni avolähde Kampura-Sittosärkän pohjavesialueella. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 5.9.2017.

voimaan tulleen vesienhoitoasetuksen (1040/2006) myötä. Pohjavesialueita tarkastellaan niiden suoje-
lutarpeen ja vedenhankintakäyttöön soveltuvuuden
kannalta siten kuin ne määritettäisiin ensimmäisen
kerran. Jatkossa 1-luokkaan kuuluvat vedenhankin-
taa varten tärkeät pohjavesialueet ja 2-luokkaan muut
vedenhankintakäyttöön soveltuvat pohjavesialueet.
Kolmas luokka on uusi E-luokka. Ne ovat pohjavesi-
alueita, joiden vedestä luonnontilainen tai sen kaltai-
nen muun lainsäädännön nojalla suojeltu pintavesi- ja
maaekosysteemi on suoraan riippuvainen, esimerkiki
pohjavesivaikutteiset suot ja lähteet. Se voi olla it-
senäinen luokka tai lisämääränä 1- ja 2-luokan poh-
javesialueilla.

Maisema-alueen lounaisosan Kampura-Sittosär-
kän harjumuodostumien sora- ja hiekkakerrostumat
keräävät pohjavettä ja alue on luokiteltu 2-luokan
pohjavesialueeksi, eli muuksi vedenhankintaan so-

veltuvaksi pohjavesialueeksi (kartta 5). Kampura-Sit-
tosärkän pohjavesialue on I ja II Salpausselän väli-
selle alueelle sijoittuva monimuotoinen, vaihteleva
kangas, jossa pohjavesiolosuhteet vaihtelevat mate-
riaalin vaihtelun takia. Paikoin myös kalliot aiheutta-
vat pohjavesivirtaukselle ongelmia. Pohjaveden laatu
on alueella ollut hyvä ja antoisuudet ovat myös hyvät.
Kaiken kaikkiaan Saramäki-Kampuran alueen käyt-
tökelpoisuus vedenhankintaan on kohtalainen. Poh-
javesien puhtauden uhkatekijöitä ovat maa-ainesten
otto ja siihen liittyvät oheistoiminnat, tienpito, haja-
asutukseen liittyvä jätevesien maahan imeytys sekä
huolimaton lannoitteiden ja torjunta-aineiden käyttö
maa- ja metsätaloudessa.

Pienvedet

Pienvesillä tarkoitetaan lähteitä, lampia, puroja ja ni-
täänkin pienempiä virtavesiä eli noroja. Ne ovat ainut-
laatuinen osa suomalaista vesiluontoa. Pienvedet
muodostavat monimuotoisia luontotyyppisiä kuten pu-
ronvarsilehtoja, lähteikköjä ja suolampia ympäristöi-
neen. Samalla ne tarjoavat elinympäristöjä kasveille,
linnuille, kaloille ja hyönteisille. Lähteet tuottavat puh-
dasta vettä vesistöihin. Lammet ja purot auttavat ihmisi-
äkin tasaamalla vesistöalueidensa tulvia.

Pienvesien luonnontieteelliset määritelmät vaih-
televat tieteenaloittain. Lähteille ja pienvesille ei ole
olemassa yhtä oikeaa määritelmää, koska niiden
kirjo on suuri ja niitä voidaan luokitella mm. biolo-
gisin, geologis, morfologis ja fysikaalis-kemii-
allisten ominaisuuksien perusteella (Ohtonen ym.
2005). Pienvesiksi luetaan alle kymmenen hehtaarin
kokoiset lammet, 10-100 hehtaarin kokoiset järvet
ja lähteet (Lammi 1993). Lisäksi virtaavista vesistä
pienvesiin luetaan tyypillisesti kuuluviksi purot ja no-
rot. Purot ovat leveydeltään alle viisi metriä ja joiden
keskivirtaama on alle kaksi kuutiometriä sekunnissa
ja joissa ei tulva-aikaa lukuun ottamatta voi liikkua
veneellä. Puroja pienemmät norot ovat keskimää-
rin alle 0,2 metriä leveitä vedenjuoksua, joissa ei
välttämättä kuivina aikoina virtaa lainkaan vettä. Ne
voivat kulkea paikoin piilonoroina esimerkiksi sam-
malkerrosten alla (Meriluoto ja Soininen 1998). Vesilain
määritelmässä purovesistö on sellainen jokea
vähäisempi virtaavan veden uoma, jossa kalan liik-
kuminen on vielä mahdollista ja noro taas puroa pie-
nenpi vesiuoma, jonka valuma-alue on vähemmän
kuin kymmenen neliökilometriä ja jossa ei jatkuvasti
virtaa vettä eikä kalankulku ole merkittävässä määrin
mahdollista (Vesilaki 587/2011).

Kuva 19. Myllyjoen varrella on avolähteitä ja laajoja tihkupintoja sekä reheviä korpia. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 5.7.2017.

Raatikainen (1989) on laatinut Suomen oloihin sovellutun lähteiden luokittelun, jossa maanpinnalle purkautuvia lähteitä on kolme eri tyyppiä: avolähteitä (purolähteitä, eli reokreenejä, joissa vesi virtaa norona tai purona suoraan pohjaveden purkautumispaikasta), allikkolähteitä (limnokreenejä, joissa pohjavesi purkautuu muodostaen altaan) ja vettyneitä ohutturpeisia tihkupintoja (hetteikkö, eli helokreenilähteitä, joissa vesi tihkuu hajanaisesti maanpinnan läpi muodostaen kovan tai upottavan vettyneen pinnan). Lähteiköt ovat

useiden toisiinsa liittyvien lähteiden muodostamia kokonaisuuksia ja voivat olla pinta-alaltaan paljon yksittäisiä lähdemuodostumia suurempia.

Maisema-alueeseen kuuluvia pieniä vesistöjä ovat Vempsanlampi ja Karstalampi. Laajemman maisemaluokituksen itäosassa on lisäksi useita pikkulampia ja kaksi isompaa, jyrkkärantaista pohjavesivaikutteisista vaaralampea, Navanvaaranlampi ja Ahvenvaaranlampi ja eteläosassa Maimalampi. Navanvaaranlammen ranta-alueella on liotettu aikoinaan pellavaa. Ahvenvaaranlam-

Kuva 20. Karstalammen rantasuota ja -metsää. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 5.9.2017.

Kuva 21. Myllyjoki on edustava, pääosin luonnontilainen pienvesi maisema-alueen pohjoisreunalla. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 5.7.2017.

messa puolenkymmentä osakasta kasvatti lohia omiksi tarpeiksi (Heinonen Pertti, suull. 19.6.2019). Maisema-alueen lammista virtaa myös muutamia pikkujokia ja puroja Pyhäjärveen: Sirkkajoki ja Koskutjoki ovat pitkälti perattuja ja ympäristöstään ojitettuja, mutta alueen luoteisosassa virtaava Myllyjoki on pääosin vielä luonnontilainen. Myllyjoen ympäristössä on tehty myös kunnostustöitä.

Likasiennotkon suopainanteesta laskee pieni osittain perattu purouma Pyhäjärveen. Maisema-alueen luoteispuolella virtaa myös muutamia pieniä noroja, jotka laskevat Mustaniemen kohdalla Pyhäjärveen. Norot ovat paikoin maan alla ns. piilonoroina ja paikoin kausikuivina. Myllyjoki virtaa harjun kupeessa ja sen länsipuolelta tihkuu monin paikoin pohjavesi pintaan muodostaen laajahkojakin lähteikköjä tihkupinto-

Kuva 22. Tervaleppävaltaista louhikkoista saniaislehtoa maisema-alueen pohjoisreunalla. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 5.7.2017.

ja ja lähdenoroja. Myös maisema-alueen pohjois- ja luoteisosassa esiintyy paikoin tihkupintoja, lähteisyyttä ja noroja. Lisäksi Sittoniemeen johtavan Pojukan tien luoteispuolella on peruskarttaankin merkitty kalli- on kupeessa oleva lähde.

5.4.2 Kasvillisuus

Totkunniemellä metsät ovat lehtipuuvaltaisia ja vaihtelevat harjujen kuivahkoista männiköistä lehtomaisiin metsiin ja lehtoihin. Perinteisen maanviljelyn vähentyessä havupuulajit ovat yleistymässä maisemakuvassa. Metsätyyppinä vallitsevat tuoreet ja lehtomaiset kankaat, joissa kasvillisuus on runsasta ja pensaskerros usein tiheä. Keski-Karjalan lehtokeskuksen vaikutus näkyy useiden pienialaisten lehtojen ja lehtokasvillisuuden, etenkin lehtomaitikan runsaana esiintymisenä. Kosteita hiirenporras-käenkaali- (AthOt), käenkaali-mesiangervo- (OFiT) ja hiirenporras-isoalvejuurityypin (AthAsst) lehtoja esiintyy kapeina vyöhykkeinä jokien ja purojen varsissa esimerkiksi Mylly- ja Sirkkajoella sekä maisema-alueen pohjoisosissa Mustaniemessä. Tuoreiden käenkaali-oravanmarja- (OMaT) ja käenkaali-lillukkatyyppin (ORT) lehtojen tyyppilajistoa esiintyy myös mäkien alarinteillä esimerkiksi Ahvenvaaranlammen ja Karstalammen ympäristössä ja rehevissä rantametsissä. Myös kuivan puolukka-lillukkatyyppin (VRT) lehtoja esiintyy paikoin harjujen valorinteillä ja kalliopaljastumien ympärillä.

Kuva 23. Keski-Karjalan lehtokeskuksen vaikutus näkyy Totkunniemellä ja siellä esiintyykin näyttävää lehtomaitikkaa yleisesti. Kiteen ja Töhmajärven pohjoispuolella maakunnassa se on jo huomattavasti harvinaisempi. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 5.7.2017.

Kuva 24. Koivulle istutettua vanhaa peltoa Portinnotkossa. Kuva: Hanna Keski-Karhu 17.8.2017.

Kuva 25. Ahvenvaaranlammen rantametsää. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 5.9.2017.

Pellot on aikoinaan raivattu ravinteisimpiin reheviin lehtoihin ja lehtomaisille kankaille. Nyt nämä metsitetyt pellot ovatkin kasvillisuudeltaan varhaisen sukessiovaiheen lehtojen, lehtomaisten kankaiden ja kulttuurivaikutteisten lajien mosaiikkia. Kasvillisuus on monin paikoin heinävaltaista ja seassa kasvaa niittylajeista runsaasti esim. ahomansikkaa, särmäkuismaa, ruusuruohoa ja nurmitädykettä. Lehtojen ja lehtomaisten kankaiden lajistoa ovat puolestaan mm. lehtomaitikka, käenkaali, sudenmarja, hiirenporras ja isoalvejuuri.

Nykyään Totkunniemen alueen metsät ovat pääosin aktiivisessa metsätalousoikeudessa olevia eri-ikäisiä kasvatusmetsiköitä. Kuivemmillä harjujen lakialueiden kankailta on eri-ikäisiä kasvatusmänniköitä ja tuoreiden ja lehtomaisten kankaiden rinteillä ja supapainanteissa istutettuja kuusikoita. Entiset pellot on metsitetty pääosin koivulle, mutta myös kuusta ja lehtikuusta on istutettu paikoin.

Totkunniemen luonnontilaisimmat ja vanhimmat metsät sijaitsevat maisema-alueen pohjoisosissa Muukkolan pohjoispuolella ja Piiloniemen alueella,

Kuva 26. Vanhaa lahoppuustoista rantametsää Mustaniemessä. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 27.9.2017.

Kuva 27. Pohjavesivaikuteista rehevää korpea noron varressa maisema-alueen pohjoisosassa.
Kuva: Hanna Keski-Karhu. 5.9.2017.

Ahvenvaaranlammen rannoilla ja eteläosassa Lentteenselän pohjoispuolen rannoilla. Nämäkin metsät ovat suurimmaksi osin entisiä metsälaitumia ja hakamaita, mistä kertoo heinävaltaisuus, niitty-lajiston esiintyminen ja yllättäen eteen avautuvat niitty-laikut sekä katajan runsaus pensaskeroksessa. Näissä nyt uudistuskypsissä metsissä koivut, männyt ja kuuset ovat kasvaneet monin paikoin järeiksi. Sekapuuna kasvaa myös järeitä haapoja, raitoja ja rannoilla terva- ja harmaaleppää sekä vanhoja, isoja pihlajia. Lahopuuta on myös paikoin runsaasti: *järeitä koivupökkelöitä ja maapuita, lahoavia harmaaleppiä*, mäntykeloja ja kolohaapoja. Ahvenvaaranlammen rantametsissä on myös järeitä, majavan kaatamia haapamaapuita. Haapamaapuita ja tuoreita tuulenkaatokuusia on myös maisema-alueen pohjoisosan vanhoissa ranta-metsissä.

Totkunniemellä on runsaasti pienialaisia, suppapainanteisiin syntyneitä, kuusi- ja koivuvaltaisia korpisoita ja ohutturpeisia, mäntyä kasvavia korpirämeitä (KR) ja kangaskorpia (KgK). Suurin osa näistä on kuitenkin ojitettu 1960–70-luvun taitteessa, ja ne ovatkin nyt pääosin 50–60-vuotiasta puustoa (koivu- ja kuusivaltaisia) kasvavia lehto-, mustikka- ja metsäkortekorpimuuttumia tai mustikka-, puolukka- ja ruohoturvekankaita (MtKg, PtKg ja RhKg). Varsinkin maisema-alueen itäosassa olevat laajemmat ranta-suot ovat *lähes kauttaaltaan ojitettuja*. Luonnontilai-

simmat suot sijaitsevat kapeina juotteina lampien, jokien, purojen ja norojen varsilla. Jokien, purojen ja tihkupintojen ympärillä esiintyy mm. mustikkakangas-, ruohokangas-, lehto- ja metsäkortekorpia (MKkg, RhKgK, LhK ja Mkk). Lampia reunustaa kapealti korpirämeet (KR) ja luhta- ja lyhytkorsinevat (LuN, LkN). Suurin luonnontilainen suo on maisema-alueen eteläosassa Maimalammen ympärillä. Luontotyyppien uhanalaisuusarvioinnin (Kontula & Raunio 2018) mukaan kaikki luonnontilaiset korpityypit, kangas- ja korpirämeet ovat Etelä-Suomessa uhanalaisia luontotyyppejä. Vaateliainta suokasvilajistoa maisema-alueella edustavat lähteisten lehto- ja saniaiskorprien lajisto tihkupintojen, norojen ja lähteiden ympäristössä. Tällaisia ovat mm. monet lehväsammat, tähtisara, suokelto ja maariankämme.

Maatalouden muutokset, mm. karjan rehun kasvatamisen siirryttyä peltonurmille ja karjatilojen vähentyminen on aiheuttanut sen, että perinnebiotooppien eli ketojen, niittyjen, hakamaiden ja metsälaitumien määrät ja pinta-alat ovat romahtaneet, ja nykyään ne ovat kaikki uhanalaisia luontotyyppejä (Kontula & Raunio 2018). Totkunniemelläkin oli vielä 1960–70-luvuilla runsaasti karjaa, joka laidunsi luonnontilaisilla, entisillä kaskiahoilla, puoliavoimilla hakamailla ja metsälaitumilla. Toistaiseksi viimeiset lehmät lähtivät Totkunniemeltä keuhkautalvella 2017. Kaskeamisen, peltoviljelyn, ihmistoiminnan ja laidunnuksen vaikutukset näkyvät

Kuva 28. Entistä metsälaidunta ja hyvin säilynyttä kiviaitaa Peltoniemessä. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 27.9.2017.

kuitenkin vielä Totkunniemen kasvillisuudessa ns. kulttuuri- ja niittyajiston runsautena. Niittäminen ja laidunnus ovat synnyttäneet vähäravinteisia ja valoisia ympäristöjä, jotka ylläpitävät hyvin runsaslajisia kasviyhteisöjä ja sitä kautta niistä riippuvaisia hyönteisyhteisöjä (ks. eläimistö).

Totkunniemen maisema-alueelta ei 1990-luvun lopulla tehdyissä valtakunnallisissa perinnebiotooppi-in-

ventoinneissa (Grönlund ym. 1998) ollut yhtään kohdetta, mikä johtuu pitkälti siitä, ettei inventointia tehty koko maakunnan alueella kattavasti. Totkunniemelläkin kuitenkin karja laidunsi metsissä ja tilojen läheisillä hakamailla ja avoimilla niityillä, synnyttäen maisemallisesti ja lajistollisesti monimuotoisia perinnemaisemia. Maisema-alueen edustavimpia laidunnuksen ja tai niiton synnyttämiä perinnebiotooppeja ovat puus-

Kuva 29. Ketoneilikka viihtyy kuivilla kedoilla ja on harvinaistunut perinnebiotooppien vähenemisen seurauksena ja on nykyään silmälläpidettävä laji. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 5.7.2017.

Kuva 30. Pennalan tilalle johtaa komea kuusi-koivupuukujanne. Tilan vanhat niityt, hakamaat ja metsälaitumet on tarkoitus ottaa laidunnukseen. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 29.8.2016.

toltaan edustavat Muukkolan entiset hakamaat ja metsälaitumet maisema-alueen pohjoispuolella, Aholan niityt ja Tervolan lammaslaidun, Pennalan niityt ja hakamaat ja Lapinkankaan niityt. Entisiä edustavia metsälaitumia on myös Navanvaaranlammen ja Ahvenvaaranlammen ympäristössä, Piiloniemessä ja maisema-alueen eteläosissa Pelto- ja Sittoniemessä.

Maisema-alueen edustavin perinnebiotooppi on vanhan kansakoulun pihamaahan rajoittuva kasvillisuudeltaan monipuolinen ja vaihteleva niityalue, joka tosin on osin myös kylvöperäinen. Koulun pihassa on mm. avokalliota, jonka ympärillä on mm. luontaisesti vähäravinteista kalliokettoa ja tuoreita pienruohoniittyjä. Myös Piiloniemen Pennalassa on pienalainen kalliokettoa ja entisestä metsälaidunnuksesta kertova kiviäita- piikkilanka-aitayhdistelmä. Perinnebiotooppien säilymiselle niitto ja laidunnus ovat elinehto. Totkunniemellä hoidon piirissä olevia kohteita on tällä hetkellä vanhan kansakoulun pihaniitty, jota hoidetaan niittämällä ja Tervolan lammaslaitumet. Lisäksi eteläisemmän Pennalan tilan niityillä on tarkoitus aloittaa niittyjen ja hakamaiden laidunnus uudelleen pitkän tauon jälkeen.

Perinnebiotooppien kasvillisuutta esiintyy vielä runsaana teiden varsilla kuivilla hiekkapientareilla ja vanhoilla pellonpohjilla, jotka ovat käytön loputtua niityttyneet esimerkiksi Pekkalan pohjoispuolella maisema-alueen luoteispuolella, Helysentien varrella, Mikkolantien varrella, Kailanmäellä ja Kampurasärkillä. Kedoille ja niityille on usein tyypillistä ravinteiden vähyys, mikä saa aikaan runsaslajisen kasviyhteisön. Perinnebiotooppien lajisto on myös harvinaistunut niiden vähenemisen myötä (Hyvärinen ym. 2019). Näytävän niitylajiston lisäksi maisema-alueella esiintyy runsaasti harvinaistuneita ja uhanalaisiakin perinnebiotooppien lajeja (Grönlund ym. 1998), kuten ketoneilikka, ketonoidanlukko, mäkitervakko, keltamatara, ahdekaunokki, nurmikohokki, jäkki, peuran- ja kissankello, kelta-apila sekä vanhoilla asuinpaikoilla viihtyvä humala sekä harjujen kuivilla paisterinteillä viihtyvä häränsilmä. Totkunniemellä vanhojen asuinpaikkojen ympäristössä kasvaa lisäksi mm. harvinaista uustulokaslajia kenttätyräkkiä ja muinaistulokkaana saapunutta ukontulikukkaa. Muinais- ja uustulokkaiden Pohjoismaihin soveltuvana karkeana aikarajana on pidetty 1600-luvun alkupuolta.

Kuvat 31. ja 32. Monet niittykasvit ovat löytäneet korvaavia kasvupaikkoja hiekkaisilta ja valoisilta tienpientareilta. Mikkolantien varressa kasvaa mm. näyttävää, harvinaista, muinaistulokkaana pidettyä ukontulikukkaa. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 8.8.2017.

Humala, *Humulus lupulus*

Jokaisen talonpojan piti kasvattaa humalaa, sillä humalan emikävyillä maksettiin veroja Ruotsin lakien mukaisesti keskiajalta lähtien (kuva 35). Humalan emikäpyjä tarvittiin oluen panoon. Kesälahti siirtyi Ruotsin kruunulle 1600-luvulla, joten on mahdollista, että alu-

eella alkoi silloin humalan viljely. 1700- ja 1800-luvulla humalan viljely oli yleistä, mutta 1800-luvun puolivälin jälkeen humalaa aloitettiin tuomaan Keski-Euroopasta. Kotitarpeisiin humalaa viljeltiin kuitenkin pitkään. Humalaa voi löytää Totkunniemeltäkin metsistä tai vanhoista pihapiireistä. Metsässä kasvava humala voi olla myös vanhalla torpan tai talon paikalla.

Kuvat 33 ja 34. Sinisin eri vivahtein kukkivia kissan- ja peurankellojaa kasvaa monin paikoin Totkunniemen tienvarsilla ja niityillä. Nekin ovat harvinaistuneet niiton ja laidunnuksen vähennyttä. Kuvat: Hanna Keski-Karhu. 8.8.2017.

Kuva 35. Köynnöstävä humala kiipeilee puunrunkoja pitkin Pohjukantien varressa. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 5.9.2017.

5.4.3 Eläimistö

Lahopuut, etenkin järeät lehtipuut ja kolohaavat lisäävät luonnon monimuotoisuutta huomattavasti. Ne ovat tärkeitä mm. monille hyönteis- ja lahottajasienilajeille, tikoille ja liito-oravalle. Totkunniemen luonnontilaisimissa metsissä, pohjois- ja eteläosan ja lampien ran-

tametsissä on lahopuuta, joissa on runsaasti tikkojen syönnösjälkiä. Näillä metsäalueilla esiintyy myös runsaasti järeää haapaa, ja maastokäynneillä havaintoja tehtiin myös liito-oravasta. Koulun läheisyydessä olevassa mänty- ja pihlajametsässä on pesinyt harmaapäätikka ja myös kuhankeittäjästä on havaintoja (Hans Colliander, suull. elokuva 2017). Myllyjoella on

Kuva 36. Majava on ahkeroinut Ahvenvaaranlammen rantametsiköissä kaatamalla järeitkin haapoja. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 5.9.2017.

Kuva 37. Valkoselkätikka on nakuttanut lahonneeseen pötkelöön tyypillisiä suppiloita ravintoa etsiessään.
Kuva: Hanna Keski-Karhu. 27.9.2017.

nähty saukko. Pikkunisäkkäistä Totkunniemellä esiintyy ainakin näätä ja supikoira. Pyhäjärven ja lampien rantametsissä on myös majavan kaatamia haapoja yleisesti, eli majava kuuluu myös Totkunniemen nisäkäslajistoon.

Kesälahti on yksi Suomen valkoselkätikkakanan tukipilareista. Yhtenäinen pesimäalue ulottuu Kaakkois-Suomessa Haminasta Tohmajärvelle, siitä Pohjois-Savon eteläosiin ja Pirkanmaan itäosiin saakka. Suomen varmistetuista pesinnöistä on viime vuosina (2004–2009) ollut 26 % Laatokan-Karjalan lehtovyöhykkeellä Rautjärven Simpeleeltä Kiteelle. Kesälahdella on varmistettu 2003–2009 kolmetoista valkoselkätikan pesintää. Näistä kaksi on varmistettu Totkunniemessä. Varmoja reviierejä on puolestaan 2003–2009 todettu (sisältää em. pesinnät) 22, mm. Totkunniemen alueella, jossa vuonna 2007 oli kaksi varmaa valkoselkätikkareviiriä (Pöyry 2013).

Kesälahden kirkonkylän osayleiskaavan luontoselvityksen yhteydessä Hovinmäeltä on havainto pikkutikasta (Pöyry 2013). Kuljunmäen luoteispuolella on vanha maa-ainesten ottoalue, jossa on vielä vuoden 2013 luontoselvityksen yhteydessä havaittu terväpääsky-yhdyskunta, jonka kuitenkin maastokäynnin yhteydessä todettiin kadonneen ilmeisesti maisemoinnin yhteydessä (kuva 38). Maisema-alueen monipuolinen heinä- ja ruohokasvillisuus sekä useat lämpimät ja avoimet elinympäristöt luovat hyvät edellytykset monipuoliselle hyönteis- ja päiväperhoskannalle.

Kuva 38. Vanhalla maisemoidulla maa-ainestenottoalueella on ollut törmäpääsky-yhdyskunta, joka on sittemmin hävinnyt maisemoinnin yhteydessä. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 8.8.2017.

Kuva 39. Kulttuuriympäristöissä viihtyvä neitoperhonen on Suomessa tulokaslaji, joka on vasta 1960-luvulla alkanut esiintyä Suomessa. Viime vuosina siitä on tullut lentoaikanaan yksi yleisimmistä päiväperhosista Vaasa-Kuopio-linjan eteläpuolella. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 5.9.2017.

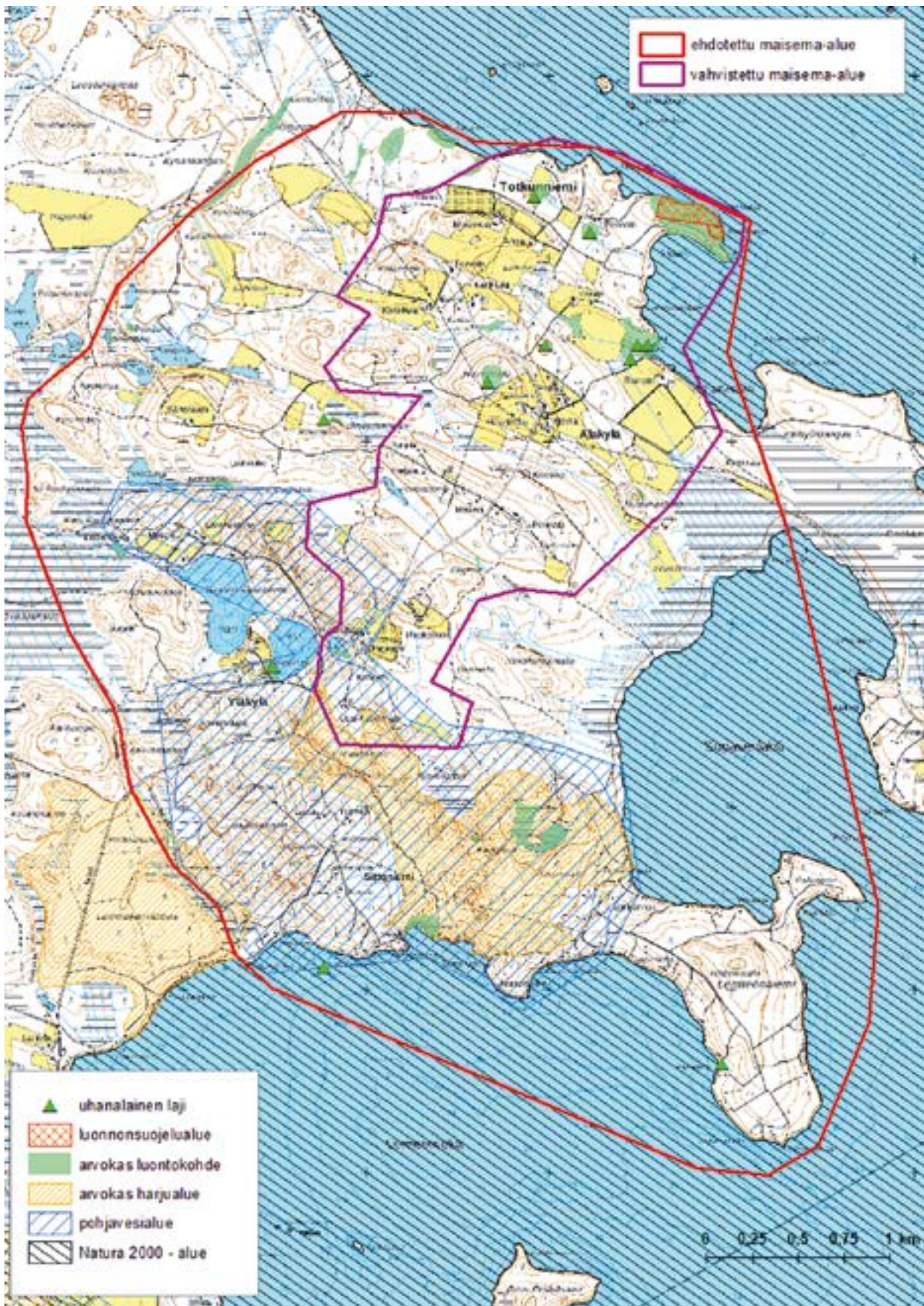
5.5 Arvokkaat elinympäristöt

Arvokkailla elinympäristöillä tarkoitetaan kohteita joiden olemassaolo merkittävästi monipuolistaa alueen luontoarvoja. Osa suunnittelualueen arvokkaista

luontokohteista on suojeltu lainsäädännön perusteella (kartta 9). Niitä koskevat lähinnä luonnonsuojelu-, vesi- ja metsälain mukaiset säädökset. Kaavoitetuilla alueilla on huomioitava lisäksi luontokohteita koskevat kaavamääräykset, jotka on kuvattu luvussa 4.

Kuva 40. Vanhan kansakoulun pihaniityn kukkaloistoa, joka on saatu aikaan vuosittaisella niitolla ja keräämällä rehevöittävä niittojäte pois niityltä. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 5.7.2017.

Kartta 9. Luonnonsuojelualueet ja arvokkaat luontokohteet suunnittelualueella.

Kuva 41. Piiloniemessä Kurjenkallion luonnonsuojelualueellakin on aikoinaan ollut laidun. Siitä kertovat vanhat kivi- ja piikkilanka-aidat, pylväsmäiset katajat ja kenttäkerroksen heinäisyys. Kuvassa myös komeita kivikkoalvejuurituppaita. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 5.7.2017.

Kaavojen jo perustetut SL- ja nat-alueet perustuvat luonnonsuojelulakiin. Totkunniemen alueelta ei ole löydetty luonnonsuojelulain 29 §:n tarkoittamia suojeltuja luontotyyppisiä, sellaisia voisivat olla lähinnä lehmusmetsiköt, tervaleppäkorvet ja avointa maisemaa hallitsevat suuret yksittäiset puut ja puuryhmät. Kaavojen luo-alueet ovat pääosin metsälain 10 §:n tarkoittamia arvokkaita elinympäristöjä ja/tai vesilain 2:11 §:n mukaisia arvokkaita pienvesiä. Lisäksi kartassa on esitetty muita monimuotoisuuden kannalta arvokkaita luontokohteita, jotka tulee ottaa huomioon maankäytön suunnittelussa mm. linnuston kannalta arvokkaita kohteita.

Harjualueilla metsätaloustoimenpiteet on yleensä sallittuja, mutta maa-ainesten ottoa säädellään maa-aineslailla (maa-aineslaki 555/1981). Totkunniemen maisema-alueen luonnoltaan arvokkaimpia kohteita ovat luonnonsuojelulain perusteella perustetut Natura- ja luonnonsuojelualueet, luonnontilaiset ja luonnontilaisen kaltaiset pienvedet ja niiden lähiympäristöt, joissa vesilaki suojelee itse vesimuodostumaa ja metsälaki niiden metsäistä lähiympäristöä. Luonnontilaisimmat rantametsät ja perinnebiotoopit sekä luonnontilaiset ovat myös monimuotoisuuden kannalta arvokkaita kohteita.

Yleisesti ottaen seuraavassa esitetyt suojelualueet ja arvokkaat luontokohteet hyötyvät hoito- ja käyttö-

suunnitelmassa esitetyistä maisemanhoitotoimenpiteistä. Perinnebiotoopit ja luonnontilaiset eivät säily ilman hoitoa, eli säännöllistä niittoa ja/tai laidunnusta. Kulutusherkillä kohteilla on laidunpainetta kuitenkin tarkkailtava liiallisen eroosion välttämiseksi. Linnustollisesti arvokkailla kohteilla raivaus- ja hoitotyöt on ajoitettava pesimäkauden ulkopuolelle.

Pyhäjärven alueen luontokokonaisuus – Natura-alue

Totkunniemen maisema-alue rajoittuu idässä ja etelässä Pyhäjärveen, joka kuuluu Natura 2000 -verkkoon luontodirektiivin mukaisena SCI-alueena, nimellä Pyhäjärven alueen luontokokonaisuus (FI0700091). Pyhäjärven alueen luontokokonaisuus on laaja Natura-alue, pinta-alaltaan 15 296,2 ha. Se ulottuu entisen Kesälahden kunnan alueen lisäksi Kiteelle ja Parikkalaan asti. Natura-alueen suojelu on toteutettu kokonaan ja toteutustapana on luonnonsuojelulaki, vesilaki ja rakennuslaki. Suurimmalta osalta Natura-alue on vesialuetta, Pyhäjärveä, mutta mukaan mahtuu myös luontodirektiivin luontotyyppistä boreaalisia lehtoja, Fennoskandian lähteitä ja lähdesoita, harjumuodostumien metsäisiä luontotyyppisiä ja puustoisia soita.

Suojelu kohdistuu seuraaviin lintudirektiivin liitteen I lajeihin: kalatiira, kuikka, palokärki, viirupöllö ja kah-

Kuva 42. Hyvältä tuoksuva valkolehdokki ei ole uhanalainen, mutta luonnonsuojelulain mukaan rauhoitettu kasvilaji. Rauhoitetun kasvin tai sen osan poimiminen, kerääminen, irti leikkaaminen, juurineen ottaminen tai hävittäminen on kielletty. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 5.7.2017.

Kuva 44. Ketonoidanlukko on 2b vyöhykkeellä alueellisesti uhanalainen laji. Se on sanikkaisiin kuuluva itiöistä lisääntyvä kasvi. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 5.7.2017.

Kuva 43. Kelta-apila on silmälläpidettävä laji, joka harvinaistuu selvästi pohjoiseen mentäessä. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 8.8.2017.

teen uhanalaiseen lajiin. Muusta lajistosta voidaan mainita: häränsilmä, isokoskelo (NT), kalliokielo, kevätlinnunherne, kuhankeittäjä (EN), käpytikka, metsänemä, pikkutikka, pohjantikka (I-dir), punarinta, purolitukka, satakieli, selkälökki (EN), sinisorsa, sinivuokko, telkkä, tukkakoskelo (NT), tuoksumatara ja tuulihaukka (FCG 2015).

Kesälahden kirkonkylän osayleiskaavatyön yhteydessä selvitettiin Pyhäjärven Taipaleenselän ”rakentamattomien” tonttien edustojen vesikasvillisuutta. Pohjaruusukekasvillisuutta todettiin olevan harvakseltaan noin 6–12 metrin etäisyydellä rantaviivasta, lähinnä raania ja nuottaruohoa sekä paikoitellen lahnaruohoa. Taipaleenselän pohjois- ja etelärannalta on Pohjois-karjalan ympäristökeskuksen mukaan havaintoja silmällä pidettävästä (NT) *Myxas glutinosa*-kotilolajista (Pöyry 2013). Pohjaruusukekasvillisuuden esiintyminen on yksi karujen ja kirkasvetisten järvien ominaisuus.

Yksityiset luonnonsuojelualueet

Totkunniemen maisema-alueen koillisosassa, Piiloniemessä on kaksi yksityisten metsänomistajien

Metso-ohjelman puitteissa vapaaehtoisin suojelutoimin perustamaa suojelualuetta: Kurjenkallion luonnonsuojelualue (YSA230483) ja Piiloniemen luonnonsuojelualue (YSA230583). Ne on perustettu luonnonsuojelulain 24 §:n mukaisiksi yksityisiksi luonnonsuojelualueiksi. Niiden yhteispinta-ala on noin 4 hehtaaria. Ne ovat runsaslahopuustoisia, osin lehtoisia, sekapuustoisia kangasmetsiä. Ne ovat Kesälahden kirkonkylän osayleiskaavassa SL-aluetta (kartat 6 ja 9).

Uhanalaiset eliölajit

Kasvi- ja eläinlajien suojelu on avainasemassa luonnon monimuotoisuuden turvaamisessa. Lajien suojelun tavoitteena on säilyttää alkuperäisten ja vakiintuneiden lajien elinvoimaiset kannat niiden luontaisilla levinneisyysalueilla. Laji voidaan rauhoittaa lailla tai se voidaan säätää uhanalaiseksi tai erityisesti suojeltavaksi lajiksi asetuksella. Erityisesti suojeltavan lajin säilymiselle tärkeää esiintymispaikkaa ei saa hävittää eikä heikentää. Luonnonsuojelulain mukaan laji voidaan säätää uhanalaiseksi, jos sen luontainen säilyminen Suomessa on vaarantunut. Suomen lajien uhanalaisuusarvioinnissa käytetään kansainvälisen luonnonsuojeluliiton (IUCN:n) uhanalaisuusluokitusta. Uhanalaisuusluokat ovat: CR = äärimmäisen uhanalaiset (Critically Endangered), EN = erittäin uhanalaiset (Endangered) ja VU = vaarantuneet (Vulnerable). Lisäksi valtakunnallisesti silmälläpidettäviksi (NT= Near Threatened) ja elinvoimaisiksi (LC= Least Concern) luokitellut lajit voivat olla alueellisesti uhanalaisia (RT= Regionally Threatened). Suomen sisäisessä alueellisessa uhanalaisuusarvioinnissa käytetään metsäkasvillisuusvyöhykkeiden osa-alueisiin perustuvaa aluejakoa (Hyvärinen ym. 2019). Totkunniemi kuuluu Eteläboreaaliseen Järvi-Suomen vyöhykkeeseen (2b).

Luontodirektiivi koskee EU:n alueelta valittuja ns. yhteisön tärkeinä pitämiä lajeja ja niiden elinympäristöjä. Direktiivin avainkäsite on suojelutaso ja pyrkimyksenä on varmistaa kyseisten lajien suotuisan suojelutason säilyttäminen tai sen palauttaminen ennalleen. Euroopan unionin lajisuojelua koskevat säännökset edellyttävät, että lajeja ja niiden elinympäristöjä suojellaan ja niiden metsästämistä ja muuta hyödyntämistä säädellään. Tiukimmin suojeltujen lajien lisääntymis- ja levähdyspaikkojen heikentäminen on kielletty. Lisäksi luonto- ja lintudirektiivit säätelevät lajien hallussapitoa ja kauppaa.

Luonnonsuojelulaki rauhoittaa kaikki linnut ja nisäkkäät, jotka eivät kuulu riistaeläimiin tai rauhoitta-

mattomiin eläimiin. Nisäkkäisiin tai lintuihin kuulumaan eläinlaji voidaan erikseen rauhoittaa asetuksella. Kasvit rauhoitetaan aina asetuksella. Rauhoitetun kasvin tai sen osan poimiminen, kerääminen, irti leikkaaminen, juurineen ottaminen tai hävittäminen on kielletty. Rauhoitetun eläimen tahallinen tappaminen tai pyydystäminen on kiellettyä. Kiellettyä on myös pesien sekä munien ja yksilöiden muiden kehitysasteiden ottaminen haltuun, siirtäminen toiseen paikkaan tai muu tahallinen vahingoittaminen. Rauhoitettuja eläimiä ei saa tahallaan häiritä, etenkin niiden lisääntymisaikana ja tärkeillä muuton aikaisilla levähdysalueilla. Lintujen pesäpuut ovat rauhoitettuja, kun viranomaisen on merkinnyt ne. Suurten petolintujen, kuten kotkien ja kalasääsken pesäpuu on aina rauhoitettu, jos pesä on säännöllisessä käytössä ja selvästi nähtävissä. Lajien suojelusta säädetään luonnonsuojelulaissa (luonnonsuojelulaki 1096/1996) ja lisätietoa lajisuojelusta saa Pohjois-Karjalan ELY-keskuksesta.

Suomella katsotaan olevan kansainvälinen vastuu tiettyjen pohjoisten alkuperäislajien säilyttämisestä. Vastuu merkitsee lähinnä sitä, että lajin seuranta ja tutkimusta on tehostettava ja että lajin elinympäristö tulee ottaa huomioon maankäytön suunnittelussa – lajit eivät välttämättä ole uhanalaisia. Lainsäädännössä määriteltyä asemaa vastuulajeilla ei ole.

Karttaan 8 on merkitty maisema-alueelta kaavojen luontoselvitysten yhteydessä havaitut, ympäristöhallinnon Hertta-eliölajit tietokantaan tallennetut uhanalaiset lajit sekä joitakin maastokäynneillä tehtyjä havaintoja. Suomen ympäristökeskuksen Hertta-rekisterin mukaan alueelta on havaittu kuusi uhanalaista lajia, joista yksi on kasvilaji, neljä hyönteislajia ja yksi lintulaji. Kaavojen luontoselvitysten ja maastokäyntien yhteydessä löytyi vielä viisi muuta uhanalaista lajia, joista pääosa lintuja. Luontodirektiivin liitteen IV lajeista havaintoja on liito-oravasta, saukosta, isokultasiivestä ja viitasammakosta. Erityisesti suojeltavia lajeja esiintyy yksi ja kansainvälisiä vastuulajeja neljä. Rauhoitetuista kasvilajeista alueella esiintyy valkohedokkia. Perinneympäristöjen vähentymisen myötä myös niiden lajisto on harvinaistunut ja Totkunniemen perinnebiotoopeillakin esiintyvistä lajeista ketoneilikka, kesämaitainen, kelta-apila ja ketonoidanlukko ovat silmälläpidettäviä (NT) lajeja. Ketonoidanlukko on 2b vyöhykkeellä myös alueellisesti uhanalainen laji (RT). Suuri lajikirjo ilmentää hyvin suunnittelun alueen luonnon monimuotoisuutta. Lajien suojelusta säädetään luonnonsuojelulaissa (luonnonsuojelulaki 1096/1996) ja lisätietoa lajisuojelusta saa Pohjois-Karjalan ELY-keskuksesta.

Kuva 45. Totkunniemen kylätien pohjoispuolella on pieni noro, joka on luonnontilaiselta osin sekä vesilain, että metsälain suojelema kohde, jonka luonnontilaisuutta ei saa vaarantaa. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 5.7.2017.

Metsälakikohteet

Metsälaki suojelee luonnon monimuotoisuuden kannalta erityisen arvokkaat, luonnontilaiset tai luonnontilaisen kaltaiset, ympäristöstään selvästi erottuvat pienialaiset kohteet (Metsälain 10§). Ne tulee säätää niin, että niiden arvo monimuotoisuuden kannalta säilyy (metsälaki 1093/1996). Totkunniemellä tyypillisimpiä metsälain mukaisia kohteita ovat luonnontilaisina säilyneet pienvesien lähiympäristöt purojen, norojen ja metsälampien rannoilla, rehevät korvet, pienet luonnontilaiset avosuot, rehevät lehtolaikut ja jyrkänteiden alusmetsät. Metsälain mukaisista monimuotoisuuden kannalta arvokkaista ja tärkeistä elinympäristöistä saa lisätietoja Suomen Metsäkeskuksesta.

Vesilakikohteet

Vesilaki suojelee tietyt pienvesiluontotyypit, joita ovat kaikki luonnontilaiset tai luonnontilaisen kaltaiset enintään yhden hehtaarin suuruiset lammet ja järvet, lähteet ja muualla kuin Lapin maakunnassa sijaitsevat norot. Niiden luonnontilan vaarantaminen on vesilain 2:11 §:n mukaan kielletty (vesilaki 587/2011). Vesitaloushankkeella on myös oltava lupaviranomaisen lupa, jos se vaarantaa puron uoman luonnontilan säilymisen. Totkunniemellä on muutamia tällaisia arvokkaita vesilain mukaisia luonnontilaisia tai luonnontilaisen kaltaisia pienvesikohteita, kuten Myllyjoki ja

pari pienempää puro- ja norouomaa maisema-alueen pohjoisosissa sekä lähteitä ja tihkupintoja maisema-alueen etelä- ja pohjoisosissa sekä Myllyjoen ympäristössä.

Kaavojen luontoselvitysten luontokohteet

Myllyjoki:

Kesälahden kirkonkylän osayleiskaavan luontoselvityksessä on todettu, että Myllyjoen puronvarsi on luonnontilaisen kaltaista ruoho- ja heinäkorpea, osin lehtomaista korpea. Puron varressa lahopuustoa koivupötkkelöinä ja -maapuuna jonkin verran. Puusto koivu-pihlaja-harmaa- ja tervaleppävaltainen, sekapuuna järeitä kuusia. Puron välittömänä lähiympäristönä metsälakikohde. Ruoho- ja heinäkorvet sekä ruoholehtokorvet on arvioitu Etelä-Suomessa erittäin uhanalaisiksi luontotyypeiksi (Raunio ym. 2008). Kaavamerkintäsuositus: luo (Pöyry 2013).

Piiloniemi:

Piiloniemi on maisemallisesti arvokas niemi, jonka pohjoisrantarinne on jyrkkä. Niemen puusto on järeää mänty-koivu sekametsää, rannoilla kasvaa terva- ja harmaaleppää. Pensaskerroksessa kasvaa 2–3 m kattojaa runsaasti. Metsäalue lienee vanhaa hakamaata ja metsälaidunluetta. Lahopuuta on kohtalaisesti

Kuva 46. Myllyjoki ja sen ympäristö on arvokas ja monimuotoinen luontokohde. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 5.7.2017.

ja valkoselkätikan syönnöksiä + vanhoja koloja (yksi vanha valkoselkätikan pesäkolo). Havaitut

lintulajit: pikkutikka, metsäkirvinen, punakylkiras-
tas, kultarinta, pensaskerttu, hernekerttu, lehtokerttu,
sirittäjä, pajulintu, hömötiainen, sinitiainen, talitiainen,
kuhankeittäjä, peippo, punavarpuunen. Kaavamerkin-
täsuositus: MY/luo, ei rakentamista (Pöyry 2013).

Mustaniemen alue:

Kuusi-mäntyvaltaista metsää, sekä koivu-haapa-
mäntysekametsää. Mustaniemen ja Penkereen väli-
sellä rantavyöhykkeellä on rantapuustona muutamia
erittäin järeitä maisemapuina huomioitavia ja säi-
lytettäviä kuusia sekä yleisemmin järeitä koivuja ja
tervaleppiä. Kohde on myös linnustollisesti arvokas:

Kuva 47. Mustanniemen rantametsä on iäkästä ja runsaslahopuustoista. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 5.7.2017.

Valkoselkätikan syönnöksiä ja muita havaittuja lintulajeja: tukkakoskelo, telkkä, tuulihaukka mansikkapellon luona, nuolihaukka Piiloniemen N-puolella, rantasipi, naurulokki, kalalokki, harmaalokki Köyhäsaassa, toinen pari syöksyili Purtoasaaresta, kalatiira, pesii mahdollisesti pikkusaarissa, räystäspääsky, törmäpääsky, mustarastas, mustapääkerttu, pensaskerttu, lehtokerttu, harmaasieppo, kirjosiippo, hippiäinen, töyhtötiainen, kuhankeittäjä, varis, viherpeippo. Kaavamerkintäsuositus: luo. (Pöyry 2013).

Penkereentien kaakkoispuoli:

Koivu-mäntymetsää, aika paljon lahoppuustoa. Valkoselkätikan syönnöksiä. Havaitut lajit: haarapääsky, metsäkirvinen, västäräkki, punarinta, leppälintu pesä vanhassa tikankolossa, laulurastas, punakylkirastas, räkättirastas, lehtokerttu, kultarinta, pajulintu, sirittäjä, kirjosiippo, sinitiainen, puukiipijä, harakka, peippo, vihervarpunen. Kaavamerkintäsuositus: luo (Pöyry 2013).

Rantala-Totkunniemi:

Rannassa on hyvää lehtoa Luostarisenlahteen saakka. Valkoselkätikan syönnöksiä on paljon. Valkoselkätikan varmistettu pesintä v. 2006. Sorsat, kahlaajat, lokit, kyyhkyt ja kottaraiset ruokailivat pellolla ja ojissa. Havaitut lintulajit: sinisorsa, haapana, tavi, telkkä, kuovi, valkoviklo, selkälokki, naurulokki, kalalokki, käki, viirupöllö, sepelkyyhky, palokärki, pikkutikka, haarapääsky, räystäspääsky, västäräkki, punarinta, mustarastas, räkättirastas, punakylkirastas, laulurastas,

lehtokerttu, pensaskerttu, viitakerttunen, pajulintu, kirjosiippo, harmaasieppo, talitiainen, sinitiainen, sirittäjä, kuhankeittäjä, kottarainen, peippo, viherpeippo, vihervarpunen, pajusirkku.

Kaavamerkintäsuositus: MY/luo, ei rakentamista (Pöyry 2013).

Kampura-Sittosärkkä:

Paikallisesti arvokas harjualue (pinta-ala: 117,8 ha), jonka suojeluperusteena arvokas kallioalue (FCG 2016).

Kampuranlahden lehto:

Kampuranlahden pohjoisrinteellä on arvokas luontokohde, jonka kasvillisuus valtaosin kuivaa lehtoa. Lisäksi kohteella on suuruoho- ja tuoretta lehtoa. Kuivan lehdon osalla valtapuuna on haapa, mänty ja koivu. Näiden joukossa kasvaa alispuuna mm. kuusi. Pensaskerros muodostuu mm. pihlajasta, katajasta ja koivusta. Kuivan lehdon kenttäkerroksen valtalajina on käenkaali, oravanmarja, mustikka, metsäkastikka, lillukka, kiolo, ahomansikka, sormisara ja metsäkurjenpolvi. Siellä täällä kasvaa valkohedokkia ja sudenmarjaa. Tuoreen ja suuruoholehdon osalla valtapuusto muodostuu harmaalepistä, tervalepistä ja koivusta. Tuore lehto on käenkaali-oravanmarja tyyppiä ja suuruoholehdossa valtalajina ovat mesiangervo ja käenkaali. Kohde on metsälain 10§:n mukainen monimuotoisuuden kannalta erityisen arvokas elinympäristö, joka on huomioitu Pyhäjärven rantaosayleiskaavassa luo-merkinnällä (FCG 2016).

6 Maisema ja rakennettu ympäristö

6.1 Maisemakuva

Totkunniemen maisema-arvot perustuvat arvokkaaseen rakennusperintöön ja omaleimaiseen Laatokan Karjalan maisemaseudun piirteisiin.

Laatokan Karjalan edullisten ilmasto-olosuhteiden tuoma rehevyys on havaittavissa maisemassa. Toisaalta kontrastia tuo metsien vaihtelu kuivahkoista männiköistä lehtomaisiin metsiin. Karjalan Pyhäjärvi on kylälle tärkeä elementti, vaikka se on suurelta osin näkymättömissä kylämaisemassa. Satoja vuosia kestänyt metsästyks, kalastus, kaskeaminen, viljely ja metsien käyttö ovat luoneet pienipiirteisen kulttuurimaiseman. Talot sijaitsevat kumpuilevassa maisemassa seuraillen vanhaa kylätien varretta. Kylää ympäröivät alueet ovat olleet hyötykäytössä peltona, niittynä, laitumena ja metsätalousmaana. Puurivit, puukujanteet ja yksittäiset suuret pihapuut ovat luonteenomaisia Totkunniemellä.

Maisemakuvaa luonnehtivat pienialaiset kumpuilevat peltomaisemat lehtipuuvältaisten metsien välissä. Kylätie seuraa luonnonmuotoja. Hovinmäki ja Kujunmäki erottuvat maisemassa korkeampina mäkinä. Kummankin mäen etelärinteet ovat olleet viljelyksessä viimeiset 100 vuotta, todennäköisesti kauemminkin (kartta 2).

Totkunniemen maisema-alueen kulttuuriarvot perustuvat vanhaan rakennuskantaan (YM 1992). Pekka Piiparisen Totkunniemen rakennetun ympäristön selvityksen (Piiparinen 2017, liite 3) mukaan kylässä on seitsemän muuta arvokkaampaa pihapiiriä, joista viisi vaikuttaa voimakkaasti kyläkuvaan (Muukkola, Ahola, Tervola, Kankkula ja Hovinmäki). Lisäksi muita arvokkaita pihapiirejä on kylän alueella kuusi. Arvokkaimpia rakennuksia on 20. Näistä kahdeksan sijaitsee kylämaisemassa keskeisillä paikoilla. Muita arvokkaita rakennuksia on 12 (kartta 4).

Maisemakuvaa elävöittää kylätien varrella avoimen ja suljetun tilan vaihtelu; metsätalousmaa, eri kokoiset peltoaukeat ja pihapiirit vuorottelevat maisemassa. Maisemaa jäsentää tien varren ja pihoihin johtavat puukujanteet ja -rivit. Tämä tuo myös rytmiä kylämaisemaan yhdistäen erilliset pienmaisemat samaan kylämaisemaan. Suuret puut tien varrella, pihapuina ja peltoaukeilla sekä kivireunukset peltojen reunoilla tuovat pienipiirteisyyttä kylämaisemaan.

Maiseman solmukohdassa tapahtuu maisemassa muutos. Maiseman solmukohdat ovat useiden

voimakkaiden maisematekijöiden leikkauspisteitä. Totkunniemen arvokkaalla maisema-alueella solmu-kohtia on alueen pohjoisosassa Tervolasta avautuva peltoaukea Aholaan ja Muukkolaan sekä Hovinmäki. Kylän pohjoisosassa kylätien linjaus sekä vanha rakennuskanta noudattelee isojaon aikaista sijaintia. Tervolan-Muukkolan-Aholan maiseman solmukohdassa kohtaavat satoja vuosia vanha kylätie, kumpuileva peltomaisema sekä tilakeskukset iäkkäine pääraennuksineen. Hovinmäki rinnepeltoineen, alapuolisine taloineen ja vanha kylätie kaarteineen muodostaa toisen solmukohdan. Hovinmäen rinteessä on myös muinaisjäänös, historiallisen ajan asuinpaikka.

Avarimmat maisemat kylätieltä avautuvat maisema-alueen pohjoisosassa Mäki-Tervolan kohdalla Muukkolan ja Aholan suuntaan vanhan kuusirivin takaa siivilöityvänä. Avoimia tärkeitä maisematiloja on Rantalan tilalla Pyhäjärven rannalla ja Penkereen tilalla arvokkaan maisema-alueen eteläosassa. Rantala avointa peltomaisemaa rajaa metsämaisema sekä Pyhäjärvi tilalle johtavan puurivin rytmittämänä. Penkereen tilan metsän rajaama pienialainen avoin peltomaisema ennakoi kylätien eteläosassa arvokkaan maisema-alueen alkamista.

Hovinmäen näkötorni on maamerkki, joka erottuu muusta ympäristöstä. Sen voi nähdä kylätieltä ja Helysentieltä. Se on kylän tärkein näköalapaikka. Tornilta avautuu näkymiä eri ilmansuuntiin. Piiloniemen kärjessä kalliolla on toinen näköalapaikka, josta avautuu näkymät Karjalan Pyhäjärvelle. Tämä Piiloniemen luonnonsuojelualueen järeä harvapuustoinen mäntyvaltainen sekametsä on myös merkittävin Totkunniemen luonnonmaisemista.

Maisemassa portilla tarkoitetaan rakennusten, suurten puiden tai muun luonnonympäristön muodostamaa kohtaa, jossa siirrytään maisematilassa toiseen. Tällaisia paikkoja on alueen pohjoisosassa metsän päätyttyä Tervolan pellon alkaminen kuusirivin takaa sekä Lapintien risteyksen suuret vanhat männyt.

Kylätieltä avautuu useita kauniita näkymiä pelto- maisemaan ja vanhoihin pihapiireihin. Toisaalta näkymiä on myös paikoin umpeutunut puurivien väliin kasvaneilla pensaikoilla.

Perinnemaisemia eli niittyjä, ketoja, hakamaita ja metsälaitumia, on enää vain vähän kylämaisemassa. Toisaalta niitä saa nopeasti kunnostettua laiduneläimien avulla. Vanhoja laitumia esiintyy mm. Muukkolan rannassa ja Alakylän Pennalassa.

Kuva 48. Näkymä näkötorjasta kaakkoon Hovilanmäen tilan ylitse Uukuniemelle ja valtakunnan rajalle päin. Kuva: Päivi Jokinen. 17.8.2017.

Maisemakuva muuttuu

Totkunniemen kulttuurimaisema on muuttunut vuosisatojen kuluessa eikä muutos pysähdy. Metsästäjä-keräilijät vaihtuivat kaskiviljelijöiden kautta peltoviljelijöiksi. Viime vuosikymmeninä maatalojen ja laiduneläinten määrä on vähentynyt. Peltoviljely on erikoistunut viime vuosina. Kylästä on lähdetty töihin kaupunkeihin ja nykyisin kesällä on asukkaita talvea enemmän. Maisemakuvaan on kuitenkin jäänyt kerroksia edellisten sukupolvien jäljiltä. Mitä halutaan säilyttää? (kuvat 48 ja 49).

Millainen on tulevaisuuden maisema? Alkaako maalle pako taajamista ja kaupungeista uudelleen ja tarvitaanko uusia tontteja kylälle? Lisääkö ilmastonmuutos peltoalaa? Mitä alueella viljellään tulevaisuudessa? Muuttaako ilmastonmuutos metsien puulajisuhteita ja luontoa?

6.2 Rakennetun ympäristön arvoja ja ominaispiirteitä

Rakennetun kulttuuriympäristön vaalimisessa on tärkeää historiallisten, arkkitehtonisten ja maisemallisten arvojen tunnistaminen. Totkunniemen kylän suurimmat rakennettuun ympäristöön liittyvät arvot ovat peltomaisemat ja ehjät, pohjoiskarjalaisittain melko vanhat pihapiirit. Ensin mainituissa yhdistyy ihmisen muokkaamat peltoalat ja historiallinen rakennuskanta.

Kylän rakennuskanta on pohjoiskarjalaisittain hyvin kerroksellista. Myös monessa pihapiirissä on historiallisia rakennuksia useilta eri vuosikymmeniltä. Kylän vanhin säilynyt rakennus on Pennalan särvinaitta (1764) ja uusimmat rakennukset ovat 2010-luvulta.

Totkunniemessä on tiloja, jotka ovat olleet samojen sukujen hallussa 1800-luvulta saakka, kaksi tilaa jopa 1700-luvulta (Pennala ja Rantala). Totkunniemen

Kuva 49. Maisemakuvassa on vanhaa ja uutta. Satoja vuosia vanhasta maisemasta kertovat Kankkulan ja Tervolan vanhat päärakennukset pihapiireineen. Laiduntaminen on alkanut uudelleen: Tervolan tilalle on tullut lampaita ja monilajinen luonnonniitty näkyy Kankkulan päärakennuksen edessä. Uudempaa maatalousmaisemaa on marjanviljely kuvan etualalla Muukkolan pellolla sekä säilörehupaalit. Kuva: Päivi Jokinen. 4.8.2017.

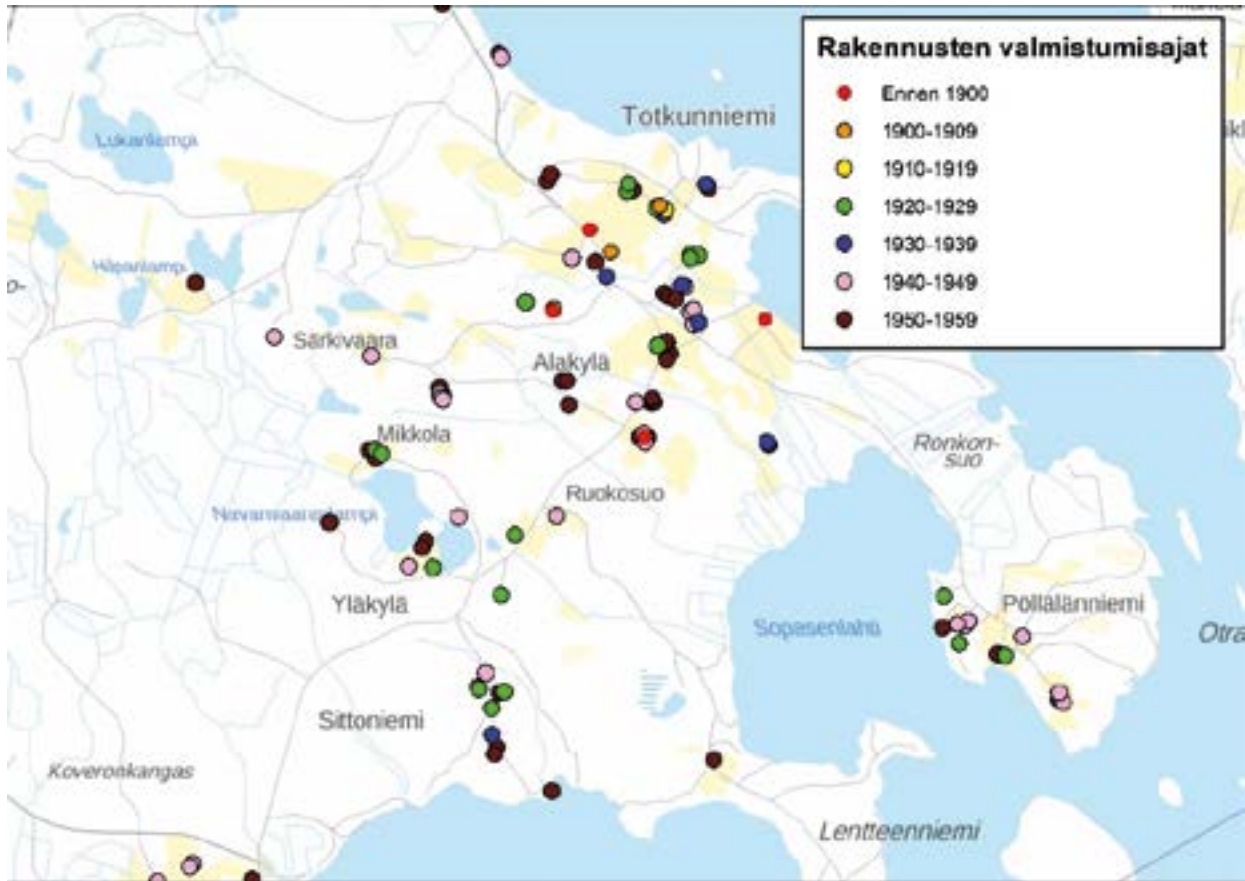
rakennettu ympäristö kertoo, että se on ollut maakunnassa keskimääräistä vauraampi kylä. Kylään toteutettiin muun muassa näyttäviä kiviavettoja, koristeellisia luhtiaittoja ja paritupia. Myös kylän rakenne poikkeaa tyypillisestä pohjoiskarjalaisesta kylästä, sillä Totkunniemessä rakennettu ympäristö on tavallista tiiviimpi.

Totkunniemen kylästä löytyy monia suomalaisen ja pohjoiskarjalaisen maaseudun yleisistä talotyypeistä. Rantalan päärakennus on esimerkki kapearunkoisesta parituvasta. Paritupatyypinen rakentaminen yleistyi Totkunniemellä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. 1800-luvun kapearunkoisesti, mutta paritupaa pienemmästä rakennustyyppistä edustavin esimerkki on Portinnotkon entinen päärakennus. Kankkulan ja Uusi-Kolehmalan päärakennukset ovat esimerkkejä

sotien välisen ajan asuinrakentamisesta. Totkunniemellä on myös lukuisia niin kutsuttuja rintamamiestaloja ja joitakin moderneja kivisiä omakotitaloja. Maaseudun modernisoitumisen jälkeenkin Totkunniemen kyläkuva on säilynyt melko ehjänä.

Totkunniemen rakennetussa ympäristössä näkyy vahvana kylän pitkä ja vaiherikas historia. Kylän rakennuskanta kertookin osaltaan Totkunniemen historiaan liittyvistä elinkeinoista, tapahtumista, ilmiöistä ja henkilöistä. Näin monella pihapiirillä ja rakennuksella on koko kylän kannalta merkittävää historiallista todistusvoimaa.

Tämän hankkeen osana kartoitettiin kesällä 2017 Totkunniemen rakennetun ympäristön arvoja (Piiparinen 2017), ne on esitelty tarkemmin liitteessä 3.

Kartta 10. Totkunniemen kylän rakennuskanta on ajallisesti kerroksellista. Vanhimmat säilyneet rakennukset ovat 1700-luvulta ja uusimmat 2010-luvulta. Karttalähde: Rakennus ja huoneistorekisteri. Väestörekisterikeskus.

7 Maisema-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma

7.1 Hoidon päämäärät

Maisemanhoidon tärkein tavoite Totkunniemellä on kylän elinvoimaisuuden ja kylän kulttuurimaiseman ominaispiirteiden säilyttäminen, rakennetun kulttuuriympäristön vaaliminen sekä maiseman avoimuuden lisääminen. Kylän elinvoimaisuudella tarkoitetaan tässä perinteisten elinkeinojen, kuten maa- ja metsätalouden harjoittamisen jatkumista ja vanhojen tilapaikkojen asuttuna pitämistä. Lisäksi uusien elinkeinojen kehittäminen – kuten matkailu – kesäasumisen, yhteisöllisyyden, historiatietouden ja ympäristöasioiden edistäminen ja virkistyskäyttömahdollisuuksien parantaminen lisäävät kylän elinvoimaisuutta.

Totkunniemen kylälle ominaista kulttuurimaisemaa ylläpitävät peltojen säilyttäminen viljelyssä, rakennuksien kunnostaminen perinteisiä rakennustapoja ja -materiaaleja käyttäen sekä puukujanteiden, kylätien varren puurivien ja yksittäisten suurten maisemapuiden säilyttäminen.

Maiseman avoimuuden lisäämiseen liittyy peltoalan säilyttäminen, jopa lisääminen, raivaamalla metsittyjä tai metsittyneitä vanhoja pellon pohjia ja eläinten laidunnuksen lisääminen kylän alueella. Avoimuuteen liittyy myös tärkeiden näkymien säilyttäminen ja avaaminen kylätieltä ja maisematornilta.

Tärkeimmät maisemanhoitokohteet on merkitty karttaan 11. Kohteet ovat nousseet esille maisema-analysistä sekä maanomistajakyselyn vastauksista ja kylätilaisuuksista saaduista palautteista. Hoitosuosituksia eivät velvoita hoitotoimiin vaan ovat neuvonnallinen ohjeisto Totkunniemen arvokkaan maiseman huomioimiseen, parantamiseen ja hyödyntämiseen.

7.2 Hoitosuosituksia

Hoito- ja käyttösuunnitelman hoitosuosituksissa on huomioitu Totkunniemen kylän maisema-arvot siten, että kylälle ominaiset maisemapiirteet säilyvät. Kulttuurimaiseman hoidossa on painotettu keskeisimpien kylänäkymien ja viljelyalueiden avoimena säilyttämistä ja vuosisatoja hoidettujen perinnebiotooppien hoidon jatkamista. Toimenpiteissä annetaan ohjeita

rakennetun kulttuuriympäristön vaalimiseksi. Hoitosuosituksia on tehty pääosin Totkunniemen arvokkaan maisema-alueen kohteille, mutta niitä voi soveltaa myös muualla kylän alueella. Kulttuurimaisemanhoitokohteet ovat painottuneet keskeisimpiin kylänäkymiin nykyisiltä maanteiltä sekä näkötornilta. Metsänhoidon osalta on kiinnitetty huomiota niihin metsäkuvioihin, jotka näkyvät asutulle alueelle, tielle, järvelle ja muille kulkureiteille.

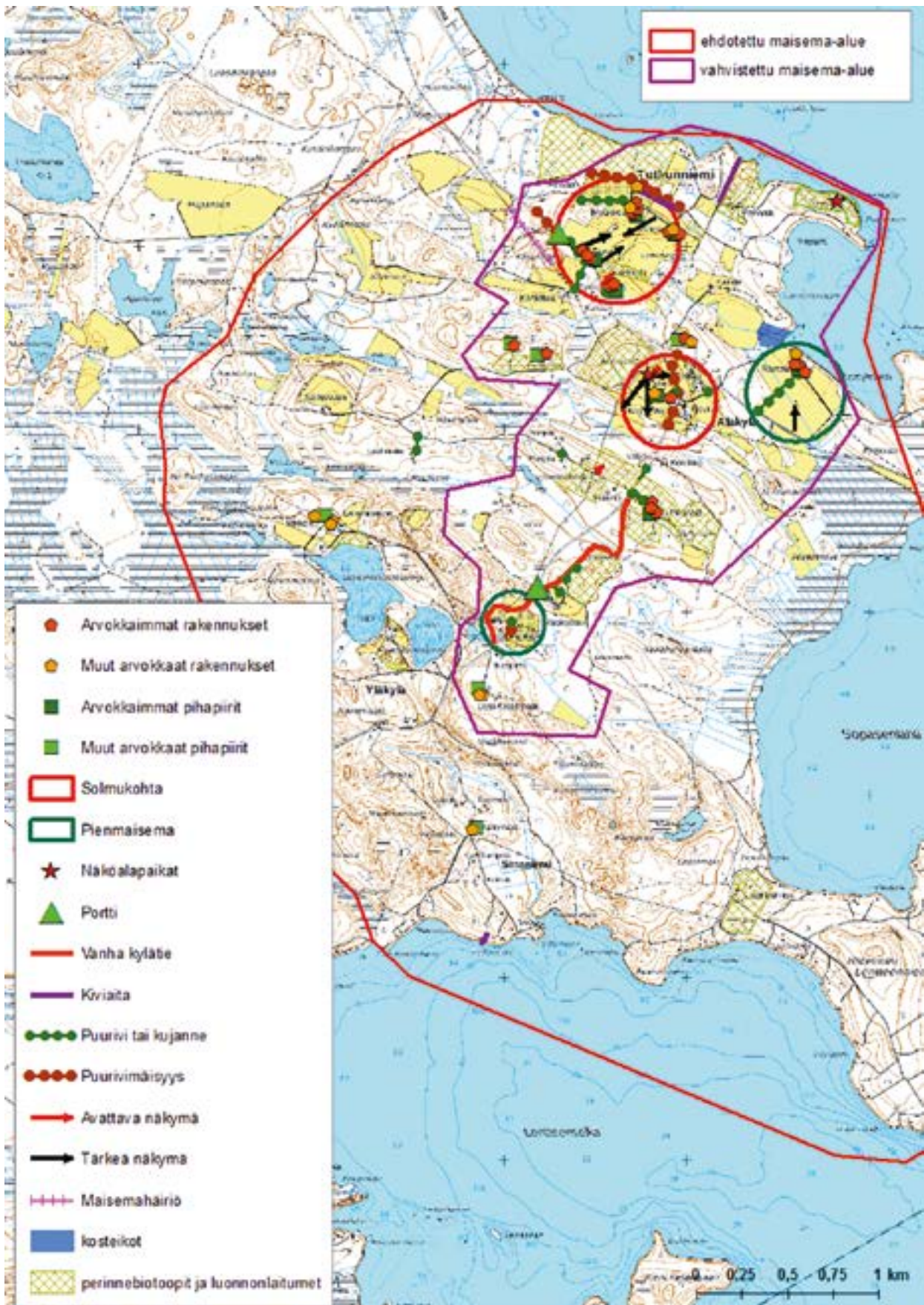
Hoitosuosituksia esitetään teemoittain: ensin tulevat maankäyttöön liittyvät teemat ja rakennetun kulttuuriympäristön vaaliminen. Sen jälkeen esitetään maisemakuvaan liittyvät teemat kuten maiseman avoimuuden hoito, perinnebiotooppien ja metsien hoito. Teeman yhteydessä mainitaan suunnitelman kartan merkinnät, joihin kyseiset suosituksia liittyvät. Lisäksi on mainittu erikseen lakisääteisistä suojelovelvoitteista, jotka liittyvät suojeltuun kylämiljööhön, muinaismuistoihin, luonnonsuojelualueisiin ja rauhoitettuun lajistoon.

Maankäytön suunnittelu

Hoito- ja käyttösuunnitelmassa on maankäytön kehitystä linjaavia, suosituksina toimivia merkintöjä. Rakentamisessa ja maankäytössä oleellista on maisemakokonaisuuden, rakentamisen ja peltoaukeiden vaaliminen. Suositukset tähtäävät alueen maisemakuvan säilyttämiseen ja ovat kaavojen mukaisia. Maankäyttösuositukset koskevat koko aluetta.

Suosituksia:

- Sovitetaan alueen maankäyttö muutostilanteissa nykyiseen maisemakuvaan niin, että ilmiasu säilyy alueelle ominaisena. Kylämaisema ja kylämiljöön luonne säilytetään maaseutumaisena, pieniipiirteisänä ja harmonisena.
- Muutokset eivät saa pilata maisemaa, peittää tärkeimpiä näkymiä tai huonontaa asumisviihtyvyyttä merkittävästi.
- Tärkeimmät peltoalueet pyritään pitämään viljelyksessä ja rakentamisen ulkopuolella.
- Tuetaan kylän elinkeinoja siten, että kylä säilyy elinvoimaisena, tuetaan uusia yrittäjiä ja kehitetään palveluja.

Kartta 11. Maisema-analyysi ja hoitosuosittukset.

Kuva 50. Kesälahden kirkonkylän suunnasta tullessa ennen Totkunniemen maisema-alueen ensimmäistä peltoaukeaa, voidaan jo ennakoida vanhaan kylämaisemaan saapumista suurten runkojen asetuttua tien varrelle rivimäisesti. Kuva: Päivi Jokinen. 17.8.2017.

- Ohjataan rakentamista yleiskaavan, rakentamisohjeen ja kunnan rakennusjärjestyksen mukaisesti sovittaen uudet rakennukset ja asuinalueet kyläkuvaan ja säilyttäen vanhan rakennuskannan ja kulttuuriympäristön arvot.
- Jätetään tärkeimmät luontoarvokohteet rakentamisen ja muun luonnonarvoja pilaavan käytön ulkopuolelle.
- Kehitetään virkistysmahdollisuuksia siten, että ne mahdollistavat alueen maisema-arvojen hyödyntämisen ja lisäävät asumisviihtyvyyttä.
- Suunniteltaessa suuria infrastruktuurin muutoksia, kuten voimajohtoja, mastoja tai tuulivoimaloita huomioidaan alueen maisema-arvot.

Maisemakuvan avoimuus ja maaseutumainen luonne

Maatalous on tärkein tekijä kulttuurimaiseman säilymiselle. Aktiivinen peltoviljely pitää maiseman avoimena. Totkunniemen kylän poikkeuksellisen monipuolinen peltoviljely erilaisine marja-, vilja- ja nurmipeltoineen luo vaihtelevuutta ja pienipiirteisyyttä kylämaisemaan.

Laiduntavia eläimiä tarvitaan kylän alueelle enemmän hoitamaan pensoittuneita ja metsitettyjä alueita.

Suosituksset:

- Peltoalueet säilytetään maatalouskäytössä avoimen maisemakuvan säilyttämiseksi.
- Ylläpidetään tärkeät näkymät ja avataan umpeutuneita näkymiä.
- Laiduntavilla eläimillä saataisiin monet pensoittuneet kohteet avattua näkyville ja ihmistyövoiman tarve raivauksille vähenisi.

Kylätie ja puurivit

Totkunniemen kylän läpi kulkeva vanha tielinjaus myötäilee maaston muotoja ja on suurelta osin pysynyt ennallaan ilmeisesti vuosisatoja. Pienipiirteinen peltomaisema hahmottuu kylätien varrella kolmessa eri kohdassa: alueen pohjoisosassa Kankkulasta Muukolaan, Hovinmäellä ja eteläosassa Penkereen tilalla.

Kylätien varrella on monin paikoin puurivejä tai puurivimäisyyttä. Puurivit ohjaavat visuaalisesti tien kulkua ja luovat yhtenäisyyttä monimuotoiseen kylä-

Kuva 51. Puurivi ohjaa visuaalisestikin tien kulkua. Pihlajan ja muun vesakon poistaminen puurivien välistä avasi näkymää peltoaukealle. Kuva: Päivi Jokinen. 17.8.2017.

maisemaan. Toisaalta puurivit myös suojaavat tietä tuulelta ja lumelta.

Puurivillä ennakoidaan arvokkaaseen kylämaisemaan saapuminen, kuten tullessa maisema-alueelle pohjoisesta Piiloniementien risteyksen jälkeen (kuva

50). Metsämaisema muuttuu vähitellen kulttuurivai-
kutteiseksi puurivimäisyydeksi tien itäpuolella ohja-
ten katseen suureen kuusiriviin, jonka takaa avautuu
peltomaisema. Puurivi peltomaiseman edessä tuo sy-
vyysvaikutelmaa maisematilaan.

Kuva 52. Tien ja pellon kulmasta pensaikon, alikasvoksen ja yksittäisen nuoren puun poisto avasi näkymää peltomaisemaan tieltä nähtynä jo aikaisemmin. Kuva: Päivi Jokinen. 4.8.2017.

Kuva 53. Totkunniementien varressa tiealueella vesakko on tässä kuvassa vuoden vanhaa, mutta kahden vuoden päästä näkymät tieltä ovat jo peittyneet. Kahden vuoden raivauskierto riittäisi arvokkaan maisema-alueen tienvarsimaisemien säilyttämiseen avoimina. Kuva: Päivi Jokinen. 5.9.2017.

Suuret vanhat puut muodostavat myös maisemaportin kylätieltä lähteville teille, kuten Lapintien risteyksessä.

Totkunniemellä monet tärkeät näkymät avautuvat kylätieltä. (katso Näkymät)

Suosituksset:

- Säilytetään kylätien varrella olevat puurivit. Hoideaan puurivejä raivaamalla puiden välistä vesakkoa ja nuoria puita, jotta suurempien puiden muodostama rivi säilyisi selkeänä (kuva 51).
- Puurivimäisyyttä edistetään kylätien varrella poistamalla muidenkin rivimäisesti sijoittuneiden puiden välistä nuorta puustoa ja vesakkoa.
- Säilytetään puista muodostuneet portit teiden risteyksissä ja istutetaan mahdollisuuksien mukaan uusia puita porteiksi teiden risteysiin.
- Tien saapuessa peltoaukean kohdalle, poistetaan pellon ja tien kulmasta ja vierestä vesakkoa sekä nuorta puustoa, jolloin näkymä aukenee jo aiemmin tiellä kulkeville (kuva 52)
- Tien metsäisillä jaksoilla avataan näkymiä sisälle metsään raivaamalla vesakkoa metsän reunasta.
- Entisille pelloille istutettuja tien varren metsiköitä hoidetaan ajallaan metsänhoitosuosituksen mukaisesti.

- Tien varsilla säästetään suuret maisemapuut, myös vanhat raidat ja haavat. Suuret puut kylätien varressa ilmentävät vanhaa kulttuurihistoriallista ympäristöä.

Tiealue

Totkunniemen kylätien eli Marjonien yhdystien numero 14955 viherhoitoluokka on N3. Tähän hoitoluokkaan kuuluvat mm. yhdystiet ja yleensä sora- tai kevytpäällysteiset tiet.

Tie niitetään vuosittain kahden metrin etäisyydelle päällysteen reunasta tai soratiellä ajoradan reunasta mitattuna. Tienvarren vesakko raivataan joka kolmas vuosi. Edellinen vesakon raivaus oli vuonna 2016. Suunnitelman mukainen seuraava raivaus on vuonna 2019. N3-viherhoitoluokassa vesakon raivausleveys on kuusi metriä päällysteen reunasta tai soratiellä ajoradan reunasta mitattuna.

Osa puuriveistä ja raivattavista kohteista sijaitsee tiehallinnon omistamalla alueella eli tiealueella. Tiealueella työskentely on luvanvaraista. Näissä tapauksissa ennen raivauksia otetaan yhteys ELY-keskukseen liikenne- ja infrastuktuuri-vastuualueelle.

Kuvakooste 54. Erilaisia postilaatikkotelineitä kylän maisema-alueelta. Voisiko pienrakenteita yhtenäistää? Kuvat: Päivi Jokinen.

Suosituksset:

- Tienvarren vesakon raivaus joka toinen vuosi säilyttäisi avoimen maisemakuvan pidempään kylän arvokkaimmalla alueella (kuva 53).
 - Vesakon raivaus voidaan tehdä useammin kuin viherhoitoluokan vaatimukset. ELY-keskuksessa kirjataan asia kohteen urakkatarjouspyynnössä työkohtaiseen tarkennukseen. Seuraavan kerran Kiteen alueurakkaan tehdään tarjouspyynnöt vuoden 2018 kesällä-syksyllä. Sitä ennen ilmoitetaan tiheämmästä raivausvälistä ja alueesta ELY-keskukseen. Uudet vaatimukset tulisivat voimaan 1.10.2019.

Pienrakenteet

Postilaatikkotelineet

Postilaatikkorivistöt sijaitsevat kylätien varrella teiden risteyksissä. Laatikot ja telineet ovat erilaisia jokaisessa paikassa (kuvakooste 54).

Suosituksset:

- Yhtenäiset kylän ilmeeseen sopivat postilaatikkotelineet sopisivat arvokkaaseen kylämaisemaan.

Kuva 55. Hevospuomin ympäristö on säilynyt avoimena.
Kuva: Päivi Jokinen. 5.9.2017.

Kuva 56. Metsän reunassa oleva lato häviää Muukkolan tilan maisemasta, kun puusto ja pensasto kasvavat eteen.
Kuva: Päivi Jokinen. 4.8.2017.

Hevospuomi

Hevospuomi sijaitsee entisen kaupan edessä Hovinmäen mutkassa (kuva 55). Hevospuomi on osa kylän historiaa, kun kyläkaupassa käytiin hevosvoimin. Hevospuomi on mahdollisesti 1950-luvulta, kun kauppa perustettiin (katso Piiparinen 2017).

Suosituksset:

- Hevospuomin ympäristö säilytetään avoimena.
- Löytyykö hevospuomiin liittyviä muistoja kylätarinoihin?

Kuva 57. Peltolan tilan pajan ympärillä ei ole vesakkoa. Pajan vieressä koivu täydentää perinteisen näkymän. Kuva: Päivi Jokinen. 5.9.2017.

Kuva 58. Piiloniementieltä näkyvä korkea ladottu kiviaita peittyy lähivuosien aikana kuusien taakse. Kuva: Päivi Jokinen. 26.9.2017.

Maitolaituri

Arvokkaalla maisema-alueella on yksi maitolaituri Lapintien risteyksessä (kuvakooste 54). Maitolaituri on osa maiseman historiaa. Maitolaiturit ovat yleensä olleet maidon keräyspisteen lisäksi mm. ilmoitustauluna ja kohtaamispaikkana.

Suosituksset:

- Voisiko maitolaiturille löytyä käyttöä? Voisiko se olla esimerkiksi kylän lehtilainaamo tai infopiste tai pienenä valokuvanäyttelytilana kesäaikaan? Käyttö varmistaa sen, että maitolaituri säilyy kunnossa.

Kuva 59. Entistä laidunmetsää Piiloniemessä. Kiviaitaa on aikoinaan jatkettu ylöspäin puu- ja piikkilanka-aidalla. Kuva: Päivi Jokinen. 26.9.2017.

Kuva 60. Kuva on otettu näkötornilta alaspäin itään päin. Kuvan alakulmassa kiviraunioiden päällä on raivausjätteitä, jotka voisi siirtää pois kivien päältä. Kivet saavat näkyä maisemassa. Kuva: Päivi Jokinen. 17.8.2017.

Ladot, saunat, vajat ja muut talousrakennukset

Totkunniemen vanhoissa pihapiireissä ja tilakeskusten lähialueilla on useita pieniä vähälle käytölle jääneitä rakennuksia, kuten saunoja, riihiä ja vajoja sekä latoja pelloilla että peltojen reunoilla. Ne ovat paikoin jääneet piiloon puiden ja pensaiden taakse (kuva 56). Maisemassa ne ovat mielenkiintoisia yksityiskohtia, jotka elävöittävät maisemaa ja kertovat osaltaan maiseman historiasta. Tällaiset pienrakennukset kuuluvat vanhaan kulttuuriympäristöön (kuva 57).

Suosituksukset:

- Kun rakennuksia otetaan käyttöön esimerkiksi varastotilaksi, ne säilyvät paremmin.
- Pienrakennusten ympäriltä poistetaan puusto ja pensasto. Katon kunnostaminen jatkaa rakennuksen elinikää. Peltikatto soveltuu esimerkiksi käytössä olevaan latoon; huopa- tai peltikatto on hyvä vaihtoehto pieniin talousrakennuksiin.

Kiviaidat ja kivireunukset

Kiviaidaksi kutsutaan ladottua ja selkeälinjaista kivistä tehtyä aitaa. Kivireunus tarkoittaa pellolta koneellisesti työnnettyjä kiviä reunukseksi.

Kiviaidat ja kivireunukset kertovat aikaisempien sukupolvien peltojen raivaamisesta ja viljelemisen vaikeudesta. Niillä on myös arvoa sekä kulttuurihistoriallisesti että maisemallisesti. Suuret kivet, kiviröykkiöt ja kiviaidat lisäävät maiseman monimuotoisuutta.

Pelloilta nousevia kiviä nostettiin ja ladottiin aidoiksi 1700-luvulta lähtien, mutta useimmat aidat lienevät 100–200 vuotta vanhoja (Arkeologisen kulttuuriperinnön opas). Kiviä työnnettiin koneiden avustuksella peltojen reunoille 1950-luvulta lähtien. Osa ladotuista kiviaidoista on silloin jäänyt näiden kivireunusten alle.

Nykyisten peltojen ja entisten metsittyneiden peltojen laidoilla on paikoin valtaviakin kivireunuksia. Rakennettuja kiviaitoja on näkyvissä tieltä hyvin vähän. Ladottua kiviaitaa kylältä kuitenkin löytyy. Tällainen on näkyvillä Aholan tilan pellon ja Piiloniementien välissä (kuva 58). Tosin tämäkin kiviaita häviää maisemasta näkymättömiin noin 10 vuoden päästä, kun eteen istutetut nuoret kuuset kasvavat kiviaidan eteen.

Monet kiviaidat ovat tilan takapihalla ja metsissä rajalinjoilla esim. Piiloniemen Pennalassa (ent. Rasilan) (kuva 59), ja Peltoniemessä. Vanhojen peltojen sijainteja metsässä voi havaita peltojen kivireunuksista. Kiviaitoja on rakennettu myös tilojen rajoille ja karjakujuosiksi. Matala kiviaita metsässä on ollut aikanaan

Kuva 61. Suuret yksittäispuut ovat maisemassa tärkeitä yksityiskohtia. Hovilan risteyksen kuusi. Kuva: Päivi Jokinen. 5.9.2017.

korkea, mutta kasvusto on vähitellen maaton sen ympärille ja aita on siksi ”madaltunut”. Matalaa kiviäitaa on voitu nostaa puuaidalla eli aidan päälle on tehty riukuaita, kuten Piiloniemen Pennalassa (kuva 59).

Kivirakennelmat ovat myös monelle kasvi- ja eläinlajille tärkeä elinympäristö lisäten näin maatalousmaiseman monimuotoisuutta.

Kiviaita on muinaismuistolain rauhoittama kiinteä muinaisjäänös, jos se on jäänös jo kauan aikaa sitten lakanneesta asutuksesta, viljelystä tai muusta toiminnasta. Aidat, jotka edelleen liittyvät kiinteästi ole-massa olevaan asutusrakenteeseen ja maankäyttöön eivät ole muinaisjäänöksiä, eivät myöskään 1900-luvulla hävinneen talon pihapiiriin liittyvät aidat tai yksittäiset, nuorelta vaikuttavat kiviäitaladelmat. Kiinteät muinaisjäänökset on Suomessa rauhoitettu muinaismuistolain (295/1963). Lisätietoa muinaismuistoista, arkeologisen ja rakennetun kulttuuriympäristön suoje-lusta ja niitä koskevasta lainsäädännöstä saa Pohjois-Karjalan maakuntamuseosta sekä Museovirastosta. Mahdollisista muinaislöydöistä tai rakenteista voi ilmoittaa Pohjois-Karjalan maakuntamuseoon tai Museovirastoon (www.kyppi.fi).

Suosituksset:

- Kiviaitojen ympäriltä puusto ja pensasto raivataan pois. Raivaustähteitä ei jätetä kiviaitojen päälle eikä aivan viereen lahoamaan vaan ne viedään hieman kauemmaksi.
- Kiviaitoja voi kunnostaa nostamalla pudonneita kiviä takaisin aitaan.
- Raivatut puut poistetaan myös kivireunusten päältä (esimerkiksi näkötorin alapuolella, kuva 60), ja ne viedään hieman kauemmaksi.
- Kiinteitä muinaisjäänöksiä ei ilman muinaismuistolain nojalla annettua lupaa saa kaivaa, peittää, muuttaa, vahingoittaa, poistaa tai muuten kajota niihin.

Pihapuut, puukujanteet ja yksittäiset maisemapuut

Vanhat suuret puut pihassa kertovat vanhasta tilapainkasta ja ovat myös tärkeä yksityiskohta kylämaisemassa (kuva 61). Puukujanteet suojaavat pihaan johtavaa tietä lumituiskulta. Puut myös haihduttavat vettä tiepohjalta ja tie pysyy kuivempänä. Peltoaukeilla tai tien vierellä sijaitsevat yksittäiset suuret puut ovat maiseman kiintopisteitä ja usein tärkeitä maamerkkejä. Monin paikoin Totkunniemellä teiden varsilla on myös komeita mäntyjä.

Monessa pihassa on perinteinen pihapuu. Totkunniemellä kuusi on suosituimpia pihapuita, mutta pihassa voi olla myös vanha lehtikuusi.

Vanhoille tilapaikoille johtaa puukujanne, kuten Muukkolaan ja Alakylän Pennalaan. Itä-Suomessa puukujanteen puulajit voivat olla sekä lehti- että havupuita samassakin kujanteessa, vaikkakin puukujanteeksi kutsutaan yleensä vain yhden puulajin kujanteita. Pihaan voi johtaa myös vain tien toisella puolella oleva puurivi, kuten Rantalan tilalle. Tämä Rantalan tilan 1940-luvulla istutettu näyttävä koivurivi on pituudeltaan 300 metriä (kuva 62).

Suosituksset:

- Vanhalle pihapuulle kannattaa istuttaa seuraaja sopivalle paikalle jo hyvissä ajoin ennen vanhan pihapuun elämän päättymistä.
- Puukujanteita voi jäsentää poistamalla taimia ja nuoria puita välistä pois. Puukujannetta voi myös yhdenmukaistaa suosimalla kujanteessa vain yhtä puulajia.
- Puukujanteen uusimisen voi tehdä kerralla uudistamalla kaikki puut yhtä aikaa. Kannot poistetaan. Uudet puut istutetaan hieman kauemmaksi nyky-

Kuva 62. Rantalán tilalle johtaa 300 metriä pitkä koivurivi. Kuva: Päivi Jokinen. 5.9.2017.

sestä paikasta, jos tie kaippaa leventämistä. Puukujanteen voi uusida myös siten, että poistetaan kujanteen välistä puita ja väleihin istutetaan uusi nuori puu. Kujanteen voi uusida myös toinen puoli kerrallaan, mikä ei muuta kauempaa katsoen maisemakuvaa. Kujannepuista koivu on nopeakasvuinen, kun taas kuusi antaa suojaa talvisilta lumituiskuilta.

Näkymät

Tärkeät näkymät

Karttaan 11 on merkitty tärkeimmät näkymät. Näkymät säilyvät, jos pellot pysyvät viljelyssä ja näkymäpaikan kohdalla ei ole korkeaa pensaikkoa tai puustoa.

- Tervolan kohdalla avautuu näkymät länteen ja koilliseen vanhoille tilapaikoille Muukkolaan ja Aholaan peltoaukean ylitse. Vastaavasti Aholan ja Muukkolan välistä aukeaa lounaaseen näkymät kylätielle ja Tervolaan ja Kankkulaan. Katso myös Avattavat näkymät.
- Hovinmäen tornista aukeaa näkymät lounaaseen, etelään ja itään. Koillisen suuntaan näkymää voi avata (katso Avattavat näkymät).
- Rantalán tilan koivuriviin ja siistiin tilakeskukseen avautuu Pöllälänniementieltä näkymä pohjoiseen.

Avattavat näkymät

– Näkötorista

- Näkymiä tornista voisi avata vielä koilliseen siten, että harvapuustoisesta saarekkeesta poistetaan noin 10 koivua saarekkeen pohjoisosasta (huussin puoleiselta reunalta).

– Helysentieltä

- Linjan vierimetsänhoidon jälkeen näkymä Hovinmäelle on avautunut. Näkymää voidaan vielä lisätä poistamalla muutama puu näkymälinjalta rinteiden alaosaan.

– Tervolan ja Muukkolan välistä

- Pellon ja perinnebiotoopin etelälaidan välissä on pensaikkoa ja matalaa lehtipuustoa. Näkymä Muukkolan pelloille saadaan avautumaan paremmin, kun tähän pensaikkoon raivataan näkymäaukko.

– Katso myös **Kylätie ja puurivit**

Rakennusperintö

Rakennusperinnön hoidon ohjeet ja suositukset koskevat ennen kaikkea niiden pihapiirien rakennuksia, joita on käyty läpi tässä selvityksessä. Ne sopivat kuitenkin myös kaikkiin perinteisellä rakentamisen tavalla toteutettuihin kohteisiin eli suurin piirtein ennen 1950- ja 1960-lukujen taitetta valmistuneisiin totkuniemelmäisiin rakennuksiin.

Kuva 63. Näkötornille johtavan tien varrella on harvennettua koivukkoa, jossa on rehevä ruoho- ja heinäkasvillisuus. Tällaiset alueet soveltuvat laiduntamiseen hyvin. Tällä alueella koivujen tuolta on käytetty myös tuohitöihin. Kuva: Päivi Jokinen. 4.8.2017.

Rakennetun ympäristön yleiset vaalimisen tavoitteet:

- Historiallisia pihapiirejä pyritään kehittämään niiden ominaisia arvoja vahvistaen ja hyödyntäen.
- Uudisrakentamista pyritään sopeuttamaan olemassa olevaan rakennuskantaan ja maisemaan, jolloin uudisrakentaminen muodostaisi ehjän kokonaisuuden olemassa olevan maiseman ja rakennetun ympäristön kanssa.
- Uuden rakennuksen tai pihapiirin suunnittelussa pyritään ottamaan huomioon lähiympäristön rakennuskannan mittasuhteet, kattomuodot ja -kaltevuudet sekä tyylipiirteet ja värit.
- Uudisrakennuksia ei sijoiteta avoimille peltoalueille.
- Ennen uudisrakennuksen suunnittelua tutkitaan, voidaanko uudet tilatarpeet toteuttaa olemassa olevia rakennuksia hyödyntämällä, korjaamalla tai laajentamalla.
- Korjaustoimien yhteydessä historiallisesti arvokkaan rakennuksen ulkoinen olemus voidaan palauttaa alkuperäiseksi.
- Pyritään siihen, että pihapiirien korjauskelpoisia rakennuksia ei pureta, vaikka niillä ei olisi akuuttia käyttöä.

Korjausten ja laajennusten toteuttamisen periaatteita:

- Laajennussuunnitelmien tekemisessä ja suuremmissa korjauksissa käytetään asiantuntevaa suunnittelijaa.
- Ennen korjaus- ja laajennussuunnittelua selvitetään rakennuksen muutoshistoria.
- Arvokkaimmissa rakennuksissa pyritään käyttämään rakennuksen alkuperäisiä materiaaleja ja perinteistä rakentamisen tapaa.
- Vältetään materiaaliäijäljelmien käyttämistä arvokkaimmissa rakennuksissa (esimerkiksi julkisivujen peltiverhoilut tai tiilikattoja korvaava tiilikuviopelti).

Asuinrakennusten korjaukset ja laajennukset sekä uudet asuinrakennukset

- Historiallisesti arvokkaimpiin asuinrakennuksiin voidaan tehdä pieniä laajennuksia, mutta pyritään siihen, että niiden olisi oltava alisteisia päärakennusten massoille. Laajennukset tulisi sopeuttaa huolellisella suunnittelulla olemassa oleviin rakennusmassoihin noudattamalla alkuperäistä tai olemassa olevaa arkkitehtuuria tai tyylipiirteitä.
- Uusien asuinrakennusten suositeltavin julkisivumateriaali on puu, joka on Totkunniemen perinteinen rakennusmateriaali.

Kuva 64. Särkilammentien varrella Hovimäen kupeessa nousee koivikkoon etenkin pihlajavesakkoa. Tällainen alue soveltuu myös karjan laidunalueeksi. Kuva: Päivi Jokinen. 4.8.2017.

- Piha- ja talousrakennusten korjaukset ja laajennukset
- Arvokkaimpiin talousrakennuksiin – kuten navetoihin – toteutettavat laajennukset sopeutetaan olemassa oleviin rakennusmassoihin. Tämän ei tule kuitenkaan estää tilojen maanviljelyn kehittämistä.
 - Vanhoihin riviaittoihin voidaan toteuttaa pieniä, kevytrakenteisia lisäosia, jotka ovat alisteisia aittarakennusten päämassoille. Lisäosia voidaan rakentaa ennen kaikkea aittojen taakse. Yksittäisaittoja eli yhden tilan aittoja ei laajenneta.

Julkisivut ja vesikatto

- Julkisivuissa tulisi säilyttää rakennukselle ja sen rakentamisaikakohdalle tyypillinen ilme ja materiaalit. Julkisivuverhouksia uusittaessa alkuperäisen mallin mukainen verhoustapa on suositeltavin.
- Julkisivua korjattaessa suositellaan, että ikkunat eivät sijoittuisi syvälle seinärakenteeseen eivätkä räystäät jäisi liian lyhyiksi.
- Vanhat ikkunat tulisi mahdollisuuksien mukaan säilyttää ja korjata. Ikkunoiden uusimisen yhteydessä voidaan palauttaa alkuperäinen ikkunamuoto.
- Kuisteja ja koristeosia korjattaessa tai korvattaessa käytetään vanhoja malleja.

- Arvokkaimpien rakennusten kattomateriaalia uusittaessa suositellaan käytettäväksi rakennusaikakohdalle tyypillistä kattomateriaalia. Usein sopivimmat vaihtoehdot ovat tiilikate (tiilenpunaisena), huopakate tai konesaumattu peltikate.

Museoviraston korjauskortisto

Museovirasto on julkaissut internetsivuillaan vanhojen talojen korjauskortiston. Kortiston ohjeet ovat suosituksia ja niitä esitetään käytettäväksi myös Totkunniemen rakennuksien korjaustoimissa. Kortisto löytyy Museoviraston internetsivuilta: <http://www.nba.fi/fi/tietopalvelut/julkaisut/korjauskortit>.

Perinnebiotoopit ja luonnonlaitumet

Perinnebiotoopeilla tarkoitetaan pitkäaikaisen laidun-
tamisen ja niittämisen synnyttämiä luontotyyppisiä, joiden määrä on maisema-alueella viime vuosikymmeninä vähentynyt. Perinnebiotoopeja ovat niityt, kedot, hakamaat ja metsälaitumet. Perinnebiotoopit tuovat pieniipiirteistä vaihtelua kylämaisemaan ja säilyttävät luonnon monimuotoisuutta. Useilla kohteilla esiintyy harvinaista ja uhanalaista lajistoa, jotka ovat riippuvaisia säännöllisestä hoidosta. Hyönteisistä monet

Kuva 65. Muukkolan tilan pohjoispuolella pellon ja tien välissä on monimuotoinen reunavyöhyke. Peurankellot kukkivat runsaana reunavyöhykkeessä. Kuva: Päivi Jokinen. 4.8.2017.

vaativat paahteista ympäristöä, johon suojaa luovat metsänreuna tai kiviryhmät. Paahteisen elinympäristön lisäksi useat kovakuoriaiset ovat riippuvaisia lahoavasta puuaineksesta. Luonnonlaitumiksi sopivista kohteista pääosa on osin luontaisesti pensoittuneita, metsittyneitä tai metsitettyjä vanhoja peltoja, joiden lajisto on muuttunut takaisin niittymäiseksi.

Suurin osa kylän metsistä on ollut jossakin vaiheessa metsälaitumena. Metsälaitumista on muistona vielä puussa kiinni olevia piikkilankoja, kuten Kuljunmäellä. Myös keskellä metsää olevat ahomansikan kasvustot ovat usein seurausta pitkäaikaisesta laidunhistoriasta.

Laidunnukseen soveltuviksi alueiksi on merkitty sellaiset tien varrella sijaitsevat alueet, joiden laiduntamisesta on suurin maisemallinen hyöty. Kaikkia mahdollisia alueita ei ole merkitty, vaikka laiduntaminen olisi niilläkin mahdollista. Tällaisia ovat esimerkiksi tasaikäiset istutetut koivikot.

Laidunnukseen soveltuvista alueista osa on metsäalueita, joissa on rehevä pensas- ja kenttakerros (kuvat 63 ja 64). Näissä kohteissa karjalle on syötävää useassa kerroksessa. Kun laidunnus toteutetaan oikein eli nopeasti tarpeeksi laajalla alueella, ei karja

vaurioita puita. Sen sijaan karja hoitaa taimikon raiuvaustyön metsurin puolesta ja avartaa maisemaa.

Suosituksset:

- Perinnebiotooppeja hoidetaan säännöllisesti siten, että kohteen arvot säilyvät. Tyypillisiä arvoja ovat laidunnuksen tai niiton aikaansaama avoin tai puoliavoin tai aukkomainen hakamaa tai metsälaidunmaisema ja ominainen niittykasvillisuus.
- Kohteita hoidetaan raivaamalla, niittämällä ja laiduntamalla.
- Raivauksessa säästetään erilajisia vanhoja puita, lehtipuita ja etenkin marjovia puita ja pensaita. Hakamailta ja metsälaitumilta poistetaan tarvittaessa vesakkoa ja kuusialikasvosta.
- Niitettäessä kerätään niitos pois maaperän rehevöitymisen estämiseksi. Paras niittoajankohta on yleensä heinä-elokuun vaihteessa kasvien kukinnan jälkeen. Rehevöityneellä alueella suositellaan alkuvuosina vähintään kahta niittokertaa kasvukauden aikana.
- Laidunnettaessa sovitetaan laiduneläinten määrä alueelle siten että ravinnon määrä on sopiva karjalle. Kun ravinto loppuu, siirretään eläimet toiselle laitumelle ja vältetään lisäravinnon tuomista. Välte-

Kuva 66. Navanvaaranlammen rannalla on heinikkoista koivikkoa, etualalla kuvassa jättipalsamia. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 8.8.2017.

tään maapohjan kulumista etenkin tulvavyöhykkeillä. Maapohja saa kuitenkin tallautua paikoin rikki, jotta matalakasvuinen kulttuurilajisto saa elinsijaa.

- Perinnebiotoopeille ja luonnonlaitumille voi hakea maatalouden ympäristösopimusta (ks. rahoitusmahdollisuudet).

Luonnon monimuotoisuus -kohteet

LUMO-kohteilla tarkoitetaan luonnon monimuotoisuuden ja maiseman kannalta merkittäviä alueita, joiden hoitoon voi hakea tukea (ks. rahoitusmahdollisuudet). Maaseudun luonnon monimuotoisuuskohteita ovat pelloilla sijaitsevat metsäsaarekkeet, pellon ja tien tai pellon ja vesistön tai pellon ja metsän väliset reunavyöhykkeet. Metsäsaarekkeet ja reunavyöhykkeet ovat tarpeellisia sekä maanviljelyn että metsänhoidon kannalta. Pensaikossa viihtyvät pölyttävät hyönteiset ja kasvituholaisten luontaiset viholliset. Reunavyöhyke suojaa tuulelta, auringon paahteelta ja hallalta. Hoidetut metsäsaarekkeet ja reunavyöhykkeet tuovat lisäksi maisemaan pienipiirteisyyttä.

Pelloilla sijaitsevia metsäsaarekkeita on vain kaksi: Tervolan ja Muukkolan välissä oleva suurempi saareke sekä Peltolan tilalla, jossa saarekkeessa on myös rakennuksia (sauna ja lato).

Etelään tai lounaaseen sijaitsevat pellon reunavyöhykkeet ovat usein lajistollisesti monimuotoisia, mutta niitä on myös rinteissä pohjoiseen päin esimerkiksi

Muukkolan tilan ja pohjoispuolen peltujen välisessä jyrkässä rinteessä. Muukkolan kaakkoon päin olevien peltujen reunavyöhykkeet ovat myös ketomaisia ja lajistollisesti monipuolisia.

Suosituksset:

- Kohteita voidaan hoitaa harventamalla puustoa, raivaamalla vesakkoa, niittämällä ja laiduntamalla.
- Harvenuksessa ja raivauksessa säästetään monipuolisesti vanhoja puita, lehtipuita, lahopuut ja etenkin marjovia puita ja pensaita.
- Havupuustoa pidetään kurissa, sillä kohteet ovat yleensä lehtipuuvaltaisia sekametsiä.
- Hoidon tavoitteena voi olla joko avoin niitty, haka-mainen puoliavoin metsä tai monipuolinen reuna-metsä.
- Hoidon avulla tuodaan esille mahdollisia vanhoja rakenteita, kaunismuotoisia puita, marjovia pensaita sekä kiviaitoja ja -röykkiöitä.
- LUMO-kohteille voi hakea maatalouden ympäristösopimusta. (ks. rahoitusmahdollisuudet).

Vieraslajit

Rehevöitymisen lisäksi perinnebiotooppeja ja niiden kasvilajeja uhkaavat myös luontoon ja erityisesti tien-pientareille helposti leviävät vieraslajit. Vieraslajit ovat alun perin Suomen luontoon kuulumattomia lajeja, jotka ovat levinneet ihmisen mukana. Vieraslajeilla ei

Kuva 67. Maisema-alueen luoteisosaan, lähelle Pyhäjärven rantaa on tehty pienialainen kosteikko. Vesiensuojellisia kosteikkoja tekemällä ja ojitettujen soiden ennallistamistöillä voitaisiin vähentää Pyhäjärven kiintoaines- ja ravinnekuormitusta.
Kuva: Hanna Keski-Karhu. 26.9.2017.

ole yleensä luontaisia kilpailijoita tai vihollisia uusilla esiintymisalueilla. Luontoon levitessään ne pystyvät valtaamaan elinympäristöjä ja syrjäyttämään paikan alkuperäisiä lajeja. Tällaisia lajeja ovat esimerkiksi monet puutarhakarkulaiset.

EU:n vieraslajiasetus tuli voimaan 1.1.2015. Kansallinen vieraslajilaki tuli voimaan 1.1.2016 ja uudistettu valtioneuvoston vieraslajiasetus 1.6.2019. Lain tarkoituksena on torjua vieraslajeista aiheutuvia vahinkoja alkuperäisille eläin- ja kasvilajeille muun muassa estämällä haitallisimpien vieraslajien maahantuonti, niiden kasvattaminen tai päästäminen ympäristöön. Kansallisessa vieraslajilaissa säädetään maanomistajien ja ammattimaisten toimijoiden vastuusta haitallisten vieraslajien torjunnassa sekä sellaisista vieraslajeista, joista voi aiheutua vahinkoa erityisesti Suomen oloissa. Tällaisista kansalliseen luetteloon otettavista vieraslajeista ja niiden tuonti- ja muista kielloista on säädetty erikseen valtioneuvoston asetuksella (vieraslajilaki 1709/2015).

Totkunnienmässä tavattavia vieraslajeja ovat mm. lupiini ja jättipalsami. Lupiinia on kasvatettu koristekasvina, mutta on pidettävä huoli, etteivät ne leviä kukkapenkistä muualle. Nämä kookkaat lajit pystyvät leviämään luonnossa ja valtaamaan laajojakin elinympäristöjä heikentäen samalla kissankellojen, päivänkakkaran ja monien muiden vaatimattomampien lajien selviytymismahdollisuuksia. Runsaasti lisätie-

toa vieraslajeista, niiden haitoista ja torjunnasta löytyy vieraslajiportaalista, jonne voi myös ilmoittaa vieraslajihavaintoja: <http://vieraslajit.fi/>.

Suosituksset:

- Komealupiiniin kukinnot leikataan heti kukkimisen jälkeen ennen siementen kypsymistä. Jos lupiini esiintyy yksittäin, kaivetaan juurakko ylös maasta maanomistajan luvalla.
- Jättipalsami on yksivuotinen. Yksittäiset kasvit kiskaistaan juurineen maasta. Suuret kasvustot niitetään maahan kukkien ilmaannuttua. Tämä toimenpide tehdään useamman kerran kasvukauden aikana.

Kosteikkojen kunnostus

Monivaikutteiset kosteikot pidättävät kiintoainetta ja ravinteita, tasaavat uomien virtaamia ja parantavat niiden itsepuhdistuskykyä. Lisäksi kosteikot monipuolistavat maisemaa ja luontoa. Kosteikkoja suositellaan toteutettavaksi perattavan uoman alaosaan estämään mahdollisen kiintoaineksen leviäminen alapuoliseen vesistöön.

Kosteikko on ojan, puron tai muun vesistön osa tai alue, joka on suuren osa vuodesta veden peitossa ja muunkin ajan kostea, ja jossa on tyypillistä vesi- ja kosteikkokasvillisuutta. Kosteikkomainen

ympäristö voi muodostua myös monenlaisista muista rakenteista tai toimenpiteistä. Kosteikon yhteyteen voidaan kaivaa laskeutusallas, palauttaa vanhoja uomia tai mutkia, rakentaa pohjapato ja allas, palauttaa tai säilyttää tulva-alue, suojata uomaa eroosiolta tai tehdä kalataloudellinen uomakunnostus. Tulva-alueiden säilyttämisellä ja palauttamisella tasataan vesistöalueen virtaamia ja edistetään kiintoaineen laskeutumista.

Monivaihteisia kosteikkoja perustamalla ja hoitamalla saadaan useita ympäristöhyötyjä. Kosteikkojen päätavoite on vesiensuojelu eli valumavesien puhdistus. Kosteikot pidättävät ravinteita ja kiintoainetta ja vähentävät vesistöjen rehevöitymistä. Lisäksi kosteikkokasvillisuus käyttää veteen liuenneita ravinteita, fosforia ja typpeä kasvukaudella ja veden elävät mikrobit muuttavat veden ja pohja-aineksen typpeä typpikaasuksi.

Kosteikkoympäristö lisää luonnon monimuotoisuutta tarjoamalla sopivan elinympäristön erilaisille kasveille ja eläimille. Kosteiden ympäristöjen eliölajisto on monipuolinen ja runsas. Alueen hoidolla voidaan edistää monimuotoisuutta. Kosteikot tasaavat vähävetisissä uomastoissa virtaamia ja vähentävät eroosiota sekä tulvahaittoja, lisäävät purovesistöjen merkitystä eliöstön kulkureitteinä ja tarjoavat vesilinnuille uusia pesimispaikkoja. Kosteikot voivat olla myös kasteluvien varastoja.

Kosteikkojen perustamisella ja ennallistamisella vaikutetaan virkistyskäyttöön monilla tavoilla. Hoidettu maaseudun vesimiljö on viihtyisä, edistää lintuharastusta, metsästystä, kalastusta ja ravustusta.

Hoidetut kosteikot ovat vesiensuojelullisesti tärkeitä, tuovat maisemaan vaihtelua ja voivat olla luontoarvoiltaan merkittäviä ja monimuotoisuutta lisääviä. Maatalouskosteikolla tarkoitetaan vesistökuormitusta vähentävää ojan, puron, joen tai muun vesistön osaa ja sen ranta-aluetta, joka suuren osan vuodesta on veden peitossa ja muunkin ajan pysyy kosteana. Lisäksi voidaan perustaa ns. riistakosteikkoja, joita tehdään linnuston monipuolistamiseksi. Kosteikkojen perustamiseen, kunnostukseen ja hoitoon voi hakea tukea (ks. rahoitusmahdollisuudet). Maisema-alueen pohjoisosassa on yksi perustettu kosteikko, mutta kosteikkoja voisi perustaa lisää metsä- ja maatalouden sekä ojitusten vesistökuormituksen vähentämiseksi arvokkaaseen Pyhäjärveen. Erityisesti peltojen ja vesistöjen väliset alueet ja ojitetut suoalueet vesistöjen läheisyydessä sekä peratut purouomat olisivat hyviä paikkoja kosteikoille.

Suosituks:

- Kunnostus- ja hoitotoimenpiteet vaihtelevat kosteikon sijainnin ja luonteen mukaan. Hoidon tavoitteena voi olla arvokkaan lintukosteikon säilyttäminen avoimena, ravinteiden ja kiintoaineiden parempi pidättäminen, riistakosteikko tai vesiaiheen korostaminen kylämaisemassa.
- Kosteikkoaltaaseen kertyvän lietteen määrää tulee seurata ja poistettava liete tarvittaessa, jotta kosteikko toimii halutulla tavalla.
- Avovesialueen reunamien raivaus ja niitto ehkäisevät kosteikon umpeenkasvua. Niittäminen voidaan tehdä osa-alueittain, jolloin kasvillisuus säilyy monimuotoisena ja mosaiikkimaisena. Niittojätteet tulee kerätä pois kosteikkoalueelta.
- Hoitotoimenpiteet voidaan tehdä myös laiduntamalla, ellei siihen ole vesiensuojelullista estettä.

Luontoarvokohteet

Luontoarvokohteet ovat lakisääteisesti suojeltuja, rauhoitettuja tai kaavamääräyksiin suojeltuja kohteita (kartat 6 ja 9). Suojelualueiden lisäksi karttaan 9 on merkitty myös muita arvokkaita luontokohteita. Lisätietoja luontoarvoista saa Pohjois-Karjalan ELY-keskuksesta.

Suosituks:

- Kohteen käyttö ei saa vaarantaa määriteltyjä luontoarvoja.
- Jos kohdetta hoidetaan, lähtökohtana on alueella esiintyvien arvokkaiden eliölajien ja luontotyyppien asettamat vaatimukset ja rajoitteet. Käsittelyssä on otettava huomioon kohdetta koskevat lakisäädökset ja suojelusopimukset.
- Metsäalueilla huomioidaan metsälain lisäksi metsänhoitosuosituksia ja Metso-kohteissa suojelusopimuksen sisältö.
- Pohjavesialueen lähiympäristön maankäytössä on huomioitava pohjaveden pilaamiskielto.
- Harjualueiden maankäyttöä ohjaa maa- ja rakennuslaki.

Metsä kylämaisemassa

Metsien hyötykäyttö, kaskeaminen ja metsätalous elinkeinona ovat kuuluneet jo vuosisatojen ajan kiinteästi Totkunniemen kylän elämään ja vaikuttaneet Totkunniemen maisemaan. Monelle maanomistajalle puun myyntitulot ovat tärkeä tulonlähde. Totkun-

Kuva 68. Maisema-alueen pohjoisosan harvennettua talousmetsäkuusikkoa Pyhäjärven rannalla. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 26.9.2017.

niemellä metsiä on hyödynnetty myös mm. energiahuollossa (polttopuut), käsitöissä (koivun tuohi) sekä marjastuksessa, sienestyksessä ja metsästyksessä. Metsäpolkuja ja -teitä on käytetty myös kyläläisten virkistyskäyttöön, kuten ratsastamiseen ja lenkkeilyyn.

Totkunniemen metsiä on hyödynnetty lähinnä talousmetsinä. Vanhojen, luonnontilaisten metsien

osuus on vähäinen. Maanviljelyskäytöstä poistuneet pellot on osin metsitetty ja osin metsittyneet. Kivennäismaiden pellot on pääosin metsitetty rauduskoivulla ja turvemaat enimmäkseen kuusella. Metsänomistaja voi käyttää metsiään monipuolisesti. Käytön painotus voi olla esim. talous-, virkistys-, suojelu- tai monikäyttö.

Kuva 69. Totkunniemen maisema-alueella sähkölinjan ympärille hakattiin leveä suoja-alue. Kuva Totkunniementieltä Kesälahden kirkonkylän suunnasta. Kuva: Päivi Jokinen. 26.9.2017.

Kuva 70. Komeita vanhoja maisemamäntyjä Lamminkankaantien risteyksessä. Kuva: Hanna Keski-Karhu.

Metsämaiseman määrä on kasvanut kylämaisemassa viimeisten 40 vuoden aikana. Soiden ojitusten lisäämä metsien kasvu ja peltojen metsittyminen ovat lisänneet sulkeutunutta maisemaa ja vähentäneet näkymiä etenkin vesistöön. Metsät on kartassa 8 jaettu karkeasti kuusi-, mänty- ja lehtimetsiin. Hoitosuosituksset on esitetty yleisellä tasolla ja ovat metsänomistajalle vapaaehtoisia.

Sähkölinjan vierimetsän hoito syyskuussa 2017 on muuttanut paikoin metsämaisemakuvaa avarammaksi, mutta esimerkiksi Kuljunmäellä linjan leveys on tehnyt mäen lakialueelle jyrkkärajaisen aukon. Aukko on havaittavissa saavuttaessa maisema-alueelle pohjoisen suunnasta Kesälahden kirkonkylältä (kuva 69). Aukon reunat pehmenevät lähivuosien aikana pensailla ja matalilla lehtipuilla, mutta maisemahäiriö on havaittavissa vielä pitkän aikaa. Arvokkailla maisema-alueilla linjan sijoittaminen maan alle olisi ollut tarpeellinen toimenpide. Tämä toteutunee alueella noin 20–30 vuoden päästä sähkötolppien vanhentuessa. Suorat hakatut linjat maisemassa kertovat myös aikamme arvoista.

Maisemallisesti merkittävät metsät

Kylämaiseman kehittämisen kannalta metsien aktiivinen hoito on ensiarvoisen tärkeää. Maastonmuodoiltaan loivasti kumpuilevalla maisema-alueella reunametsien ja tienvarsimetsien hoidolla on merkittävä vaikutus maisemakuvaan. Hoitosuosituksia on esitetty suunnitelmassa jo aiemmin liittyen kylätien lähei-

seen ympäristöön. Arvokkaat reunametsät sijoittuvat peltojen ja laidunten ympärille sekä kylätien varteen. Maisema-alueella on lukuisia kapeita reunametsiä, joita harventamalla saadaan helposti näkymiä avoimelta alueelta toiselle. Kyläteiden varressa säilytetyt lukuisat maisemapuut ja puuryhmät ja -kujanteet ovat maisema-alueen erityispiirre, joita korostamalla saadaan tienvarsimaisemasta vaihteleva. Lisäksi puron varsien ja harjuselänteiden metsät sekä Pyhäjärven rantametsät ja soita ja lampia ympäröivät metsät ovat maisemallisesti merkittäviä.

Suosituksset:

- Komeita yksittäispuita ja puuryhmiä tuodaan esille raivaamalla säännöllisesti näiden ympäristön kasvustoja.
- Metsiköitä uudistettaessa suositaan lehtipuita keskellä kylämaisemaa.
- Kauniilla ja avattavilla näkymäpaikoilla huolehditaan pensaskerroksen läpinäkyvyydestä poistamalla puiden, erityisesti kuusten taimia ja lehtipuiden vesoja.
- Reuna- ja tienvarsimetsien hoidossa tavoitteena on puoliavoin näkymä, monilajisuus, komeat puut ja puuryhmät ja pohjakerroksen valoisuus. Osa pensaista ja puista poistetaan, jotta saadaan avattua näkymiä metsän läpi ja metsän sisään. Harvennuksen voimakkuutta vaihdellaan.
- Metsänuudistuksessa jätetään kylätielle ja asutukseen näkyville kuvioille säästöpuita, joilla voidaan pehmentää suoraviivaisen hakkuun rajoja.

Kuva 71. Mäntymäen harjukumpareen eri-ikäisiä talousmetsiä. Tien risteykseen on jätetty vaahtera, joka monipuolistaa maisemaa. Kuva: Hanna Keski-Karhu.

Kuva 72. Hovinmäen näkötornin ympärillä on eri-ikäistä talousmetsää taimikoista yksittäisiin maisemapuihin. Tornia ympäröivä niittyä voisi hoitaa niittämällä ja laiduntamalla. Kuva: Hanna Keski-Karhu.

– Kyläkeskuksessa ja laajoilla peltoaukeilla ei suositella peltojen metsitystä. Mikäli peltoja metsitetään, parhaiten siihen sopivat metsään rajoittuvat pienialaiset pellot. Tällöinkin puita voidaan vaihteleviksi metsäsaarekkeiksi ja välttää suoriarivejä. Puulajien valinnassa kannattaa suosia mo-

nipuolisuutta ja lehtipuita, kuusta kannattaa välttää varsinkin korkeilla alueilla ja kylätien varrella ja maisemallisesti hienoilla kohteilla, koska se peittää nopeasti ja maisemat sulkeutuvat.

– Maisemallista rantametsien hoitoa suositellaan etenkin asutuksen läheisille alueille ja tärkeiden

Kuva 73. Totkunniementien varrella koivikon harvennuksilla saataisiin parannettua koivikon kasvunopeutta, mutta myös näkymää aukenemaan metsän sisälle. Kuva: Päivi Jokinen. 4.8.2017.

kulkureittien ympärille. Parhailta näköalapaikoilta ja virkistysreittien varrelta avataan näkymiä Pyhäjärvelle ja ympäröiviin metsiin.

- Harjumetsissä säilytetään maiseman ääriiviiva eli metsän siluetti ehyenä. Säästöpuuryhmiä kannattaa jättää taivaslinjalle jäljelle jäävän metsän reunaan. Toimenpidekuviot suositellaan rajattavan maaston luonnollisten muotojen mukaan. Pyöreät, kaarevat ja vinot sekä korkeuskäyrien suuntaiset rajaukset häivyttävät hakkuurajat maastoon. Yhteistyöllä naapuripalstojen omistajien kanssa voidaan käsitellä laajempi metsäalue samanaikaisesti ja välttää tilarajojen mukaisia hakkuurajoja.
- Jatkuvan kasvatuksen menetelmät eli erirakenteisen metsän kasvatusta maisemallisesti arvokkailla kuvioilla (ks. seuraava luku).

Talousmetsät

Talousmetsiä suositellaan hoidettavan aktiivisesti ja säännöllisesti kestävänsä metsätalouden menetelmien ja TAPIOn hyvän metsänhoidon suositusten mukaisesti. Metsänhoitoon kuuluu koko sukkessiokierto taimikon perustamisesta metsän uudistushakkuuseen. Vaikka metsät eivät erottuisikaan kylämaisemassa, on niillä merkitystä lähimaisemassa ja virkistyskäytössä. Alueen metsissä liikkuvat lenkkeilijät, marjastajat, sienestäjät ja metsästäjät.

Metsätaloustoimenpiteitä talousmetsäkuvioille suunniteltaessa kannattaa harkita myös ns. jatkuvaa kasvatuksista, eli erirakenteista metsän kasvatusta. Se sopii erityisesti maisemallisesti aroille kohteille (teiden varret ja rantametsät), eroosioherkille kohteille sekä turvemaille (vanhoille ojitusaloille). Jatkuvassa kasvatuksessa metsää ei uudisteta ja kasvateta yhtenä tasaikäisenä puusukupolvena, vaan metsiköissä on

monen ikäisiä puita, joista poistetaan osa kerrallaan. Avohakkuuta ei tehdä, vaan metsä jää hakkuun jälkeen aina puustoiseksi, ja uusia puita nousee alikasvosreservistä ja lisää syntyy luontaisesti. Kuusikoissa jatkuvan kasvatuksen päämenetelmä on eri-ikäiskasvatusta, eli käytetään poiminta- ja pienaukkohakkuuta, männiköissä siemen- ja suojuspuuhakkuuta ja ylispuuston kasvatuksista. Jatkuvassa kasvatuksessa ei päästä välttämättä niin suureen puuntuotokseen kuin viljelymetsätaloudessa, mutta se silti olla taloudellisesti kannattava vaihtoehto. Metsänhoidon kustannukset ovat pienet, kun viljelyä ja taimikonhoitoa ei juuri tarvita, eikä hakkuutuloja tarvitse odottaa vuosikymmeniä kuten avohakkuun jälkeen. Tärkein syy jatkuvan kasvatuksen valitsemiseen on kuitenkin avohakkuun aiheuttaman rajun muutoksen välttäminen. Metsänhoitosuositukset koskevat koko alueen talousmetsiä.

Suosituksia:

- Tasaisilla alueilla maisemanhoidossa korostuu lähimaiseman rikastuttaminen. Harvennuksessa voidaan korostaa yksittäisiä maisemaelementtejä, kuten aukkoja, tiheyden vaihteluja, erikoisia puita, suuria kiviä ja kallioita.
- Monilajisuutta, kerroksellisuutta ja metsänreunan monimuotoisuutta suositaan metsien reuna-alueilla.
- Avohakkuut saadaan maiseman muotoihin sopivaksi huolellisella suunnittelulla ja rajauksella. Pitkät ja kapeat hakkuukuviot suositellaan katkaistavan säästöpuuryhmillä.
- Talousmetsiä hoidetaan ajallaan metsänhoitosuositusten mukaisesti, etenkin harvennuksella ajallaan (kuva 73). Maisemallisesta näkökulmasta harvennuksella avataan näkymiä metsän sisälle.

Kuva 74. Kirkas Karjalan Pyhäjärvi koetaan maisemassa tärkeänä elementtinä, vaikka se ei näy kylätieltä. Rannalla sijaitsevat mökit eivät näy maisemakuvassa, kun rantavyöhykkeellä on jätetty puustoa rakennusten eteen. Kuva: Hanna Keski-Karhu. 26.9.2017.

- Uudistushakkuun maisemavaikutuksia voidaan lieventää tilanteeseen sopivalla toteutuksella, kuvion rajauksella ja säästöpuiden sijoittamisella.
- Luonnon monimuotoisuutta voidaan lisätä säästämällä ja istuttamalla luontaisia puu- ja pensaslajeja, säästämällä yksittäisiä vanhoja maisemapuita, maa- ja lahopuita, keloja, kivikoita ja jyrkäniteitä. Suuret haavat jätetään säästöpuiksi kolopesijöille ja marjovat puut linnustolle ravinnon lähteeksi.
- Vesistöjen ja pienialaisten suopainanteiden reunoilla huomioidaan metsänkäsittelyssä riittävät reuna-
vyöhykkeet.
- Purovarsien ja rantojen metsäisenä säilytettäviä rantoja suositellaan hoidettavan edelleen peitteellisinä, suojaavina ja eheinä.
- Purovarsissa ja rannoilla metsät toimivat suojana tuulta ja eroosiota vastaan ja estävät ravinnealumiinia. Mikäli avohakkuuta vesistöjen lähellä tehdään, jätetään rannalle 10–30 metriä leveä suojavyöhyke. Hakkuut kannattaa keskittää pehmeäpohjaisilla alueilla talviaikaan. Tulvivalla rantavyöhykkeellä suositaan lehtipuita, jotka ovat sopeutuneet vedenkorkeuden vaihteluihin parhaiten. Pihlajan ja tuomen on todettu juuristollaan sitovan eroosioherkkää rantatörmää tehokkaasti.
- Linnustollisesti arvokkailla kohteilla raivaus- ja hoitotyöt on ajoitettava pesimäkauden ulkopuolelle.
- Jatkuva kasvatusta erityisesti vanhoilla ojitusalueilla, eroosioherkillä ja maisemallisesti arvokkailla/aroilla metsikkökuviolla.

Karjalan Pyhäjärvi ja rannat

Pyhäjärvellä on ollut suuri merkitys asunpaikkojen valinnassa, kylämaiseman kehittymisessä ja kyläläisten toimeentulossa. Kalastuksella oli silloin nykyistä tärkeämpi merkitys ruokataloudessa. Vesistöt olivat ennen tieverkon kehittymistä tärkeitä kulkureittejä, joita pitkin päästiin helposti liikkumaan veneillä tai jäitä pitkin. Todennäköisesti ensimmäiset kulkijat tulivat alueelle Pyhäjärven kautta.

Pyhäjärven pintaa laskettiin 183-luvulla yhteensä 1,5 metriä (Käyhkö 1994). Järven laskulla tavoiteltiin uutta viljelysmaata, mutta Totkunniemellä tuloksena oli pääosin kivikkoa. Vanha rantaviiva on monin paikoin havaittavissa kivikkovyöhykkeenä muutaman metrin päässä nykyisestä rantaviivasta.

Usein vakituiset asukkaat näkevät järven ”sielunsa silmin”, vaikka järvi ei olekaan näkyvillä tielle (kuva 74). Sen sijaan ulkopuoliset kulkijat eivät tiedä järven

Kuva 75. Romahtanut venevaja veneineen Karjalan Pyhäjärven rannalla Mustaniemessä. Kuva: Päivi Jokinen. 26.9.2017.

olemassa olostä mitään. Nykyisin Pyhäjärvi on piilossa Totkunniemessä kulkevalta. Näkötorvista voi havaita Pyhäjärven, mutta kylätietä järveä ei juuri näe keskikesällä. Näkymiä järvelle ei saa helposti avautumaan, kun metsä kasvaa entisillä pelloilla ja soiden ojitus on lisännyt metsän kasvua aiemmin vedenvai-vaamilla kasvupaikoilla.

Pyhäjärvellä on edelleen suuri merkitys kyläläisten ja kesäasukkaiden virkistyskalastuskohteena ja viime vuosikymmenien aikana myös mökkimatkailussa.

Rakentamattomia ranta-alueita löytyy Totkunniemen maisema-alueelta, mutta ulkopuoliselle ne ovat melko vaikeasti saavutettavissa tiheän asutuksen vuoksi.

Totkunniemen maisema-alueella on yhteisiä venevalkamia ainakin kaksi ja ehdotetulla laajennusalueella myös kaksi venevalkamaa. Mustaniemen pohjoispuolella on toinen maisema-alueen venevalkamista. Toinen sijaitsee Rantalan tilan peltojen pohjoispäässä. Alueelle ei enää johda tietä tai polkua. Veneranassa vaja on jo romahtanut ja huonokuntoinen vene jäänyt sen sisälle (kuva 75).

Suositukseset:

- Mikäli kehitetään kyläretkireittiä, olisi tarpeen löytää jokin kohta rannasta, mistä pääsisi myös Pyhäjärven rannalle. Tämä puolestaan lisää liikennettä kapeilla teillä ja siksi paikka on mietittävä tarkasti. Toisaalta kyläreitiltä voisi ohjata myös kirkonkylän uimarantaan, joka on kolmen kilometrin päässä maisema-alueen rajalta.
- Pyhäjärvestä ja sen merkityksestä kylälle voi kertoa opastaulussa.
- Venevaja puretaan ja paikka siistitään.
- Rakennetuilla rantakiinteistöillä jätetään puustoa ja pensastoa rannalle, kuten on tehtykin.
- Rannalla puustoa ei raivata tasavälein vaan tehdään näkymäaukkoja. Näkymäaukko luodaan poistamalla vierekkäiset 1–3 puuta pensaineen paikasta, jossa on muutenkin harvempi puusto.

8 Jatkokehittämis- ja rahoitusmahdollisuuksia sekä yhteistyötahoja

8.1 Rahoitusmahdollisuuksia

Rahoitusta kylien kehittämiseen

Kylämaisemien hoito, kulttuuriympäristöjen ja rakennusperinnön kunnostus sekä perinteisen kulttuurin edistäminen ovat tällä EU-rahoituskaudella Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahastosta rahoitettavia hankkeita. Hankehakemukset toimitetaan Keski-Karjalan Jetina ry:lle tai Pohjois-Karjalan ELY-keskukseen hanketyypistä ja sen koosta riippuen. Tuen hakijana voi olla esimerkiksi kunta tai yleishyödyllinen yhdistys. Myönnettävän tuen määrä vaihtelee hanketyypeittäin. Eniten tukea voi saada yleishyödyllinen kehittämishanke. Pieniin hankkeisiin liittyvän omarahoitusosuuden voi hoitaa usein talkoilamalla, johon voidaan laskea myös suunnittelulitaisuudet. Maaseuturahaston hanketuella on laadittu mm. rakennusperinnön vauriokartoituksia, suunniteltu ja parannettu reitistöjä, rakennettu kosteikkoja, kunnostettu kylämaisemaa, korjattu seurantaloja, kouluja ja muita yhteisiä tiloja. Kylien toimintaan on tarjolla myös kansainvälisiä rahoituskanavia, jotka soveltuvat hyvin kylätoimintaan. Tällaisia ovat esimerkiksi kansainvälisen nuoren hankkiminen vapaaehtoistyöläiseksi tai kansainvälisen työleirin järjestäminen. Työleirin aiheeksi sopii suunnittelualueella maiseman kunnostuksen lisäksi vaikkapa rakennusperinnön maalaus ja kunnostus tai perinneyhteisöjen rakennus asiantuntevassa ohjauksessa. Erilaiset kulttuurirahastot, säätiöt ja organisaatiot rahoittavat kyliä ja maaseutua koskevia hankkeita ja opinnäytetöitä. Tällaisia voivat olla esimerkiksi kylähistorian ja kylätarinoiden kerääminen ja julkaiseminen.

Leader-rahoitus

Maaseudun hanketuet eli Leader-rahoitus on yksi varteenotettava vaihtoehto esim. kyläympäristön hoito- tai kunnostustoimiin (esimerkiksi kyläreitien suunnittelu ja toteutus, opastaulujen laatiminen, kylän ilmeen kohennus yhtenäisillä pienrakenteilla, maisemallisesti tärkeillä kohteilla olevien rakennusten maalaus ja korjaus) tai vaikka kosteikon perustamiseen. Yleishyödylliset kehittämis- ja investointihankkeet on tarkoitettu

maaseudun kylien kehittämiseen, siten että toimenpiteistä on hyötyä mahdollisimman monelle. Onnistuneen luonnonhoitohankkeen edellytys on kyläläisten ja maanomistajien rakentava yhteistyö. Esimerkiksi kosteikon perustamisesta hyöttyy rannan omistajien lisäksi myös metsästysseura, osakaskunta ja kyläyhdistys.

Leader-toimintaryhmillä on omat aluekohtaiset painotuksensa ja itsenäiset rahoituslinjauksensa, joten ensin kannattaa kysyä hankkeen rahoitus- ja toteutusmahdollisuuksista paikalliselta toimintaryhmältä eli Keski-Karjalan Jetina ry:ltä. Hanketuen osuus koko projektin kustannuksista vaihtelee tapauskohtaisesti ja osa kuluista jää oman rahoituksen varaan. Omarahoitusosuudesta kuitenkin jopa kolme neljäsosaa saa toteuttaa talkootyönä.

Leader-tukea voivat hakea esimerkiksi:

- rekisteröidyt yhdistykset (ry)
 - kyläyhdistys
 - metsästysseura
 - kalastusseura
 - ympäristöjärjestö
 - maamiesseura
- kunnat ja kuntayhtymät
- oppilaitokset

Rakennetun ympäristön hoidon tuet

- Museovirasto antaa vuosittain avustusta historiallisesti arvokkaiden rakennusten entistämiseen ja restaurointiin ja konservointiin.
- Pohjois-Karjalan ELY-keskus jakaa vuosittain harkinnanvaraista avustusta rakennusperinnön hoitamiseksi.
- Kotiseutuliiton korjausavustukset seurantaloiden korjaukseen.
- ELY-keskuksen tuet maatalouden rakennusten kunnostukseen, mm. ladot, aidat, aitat, riihet, aitaaminen.
- ELY-keskuksen tuki maatalouden investointiin ja maatalouden toimintaedellytysten ja kilpailukyvyyn kehittämiseen.
- Museoviraston tuki muinaisjäännösten hoitoon ja merkitsemiseen maastoon.

Kuva 76. Tervolan maisemanhoitajat. Laidunnukseen voi saada tukea tekemällä alueelle maatalouden ympäristösopimuksen.
Kuva: Hanna Keski-Karhu.

Luonnonlaitumet, perinnebiotoopit, peltojen viereiset reunavyöhykkeet, peltojen metsäsaarekkeet

- Ei-tuotannollinen investointikorvaus perinnebiotooppien alkuraivaukseen ja aitaamiseen (viljelijät, yhdistykset, tilatunnukselliset hakijat)
- Maatalousluonnon monimuotoisuuden ja maiseman hoito -ympäristösopimus (perinnebiotoopit ja luonnonlaitumet (viljelijät, yhdistykset, tilatunnukselliset hakijat).
- Lisätietoa hakemisesta, hakuehdoista ja -ajoista: Pohjois-Karjalan ELY-keskus ja ruokavirasto (<https://www.ruokavirasto.fi/viljelijat/tuet-ja-rahoitus/ymparistosopimukset/>).
- Ympäristösopimusten hakemisessa ja suunnitelmien laadinnassa auttaa ProAgria Pohjois-Karjala.

Kosteikot

- Lintu- ja riistakosteikkojen perustamisen voi hakea maaseudun hanketukia eli Leader-rahoitusta.
- Ei-tuotannollinen investointikorvaus kosteikkojen perustamiseen (viljelijät, yhdistykset, tilatunnukselliset hakijat).
- Maatalouden ympäristösopimus kosteikkojen hoitoon (viljelijät, yhdistykset, tilatunnukselliset hakijat).

- Maatalousluonnon monimuotoisuuden ja maiseman hoito- ympäristösopimus (viljelijät, yhdistykset, tilatunnukselliset hakijat).
- Ohjelmakaudella 2014–2020 ei-tuotannollista investointikorvausta ei voi hakea. Lisätietoa hakemisesta, hakuehdoista ja -ajoista: Pohjois-Karjalan ELY-keskus ja ruokavirasto (<https://www.ruokavirasto.fi/viljelijat/tuet-ja-rahoitus/ymparistosopimukset/>).
- Riistakosteikoista saa tietoa myös Suomen riistakeskuksesta (<https://riista.fi/riistatalous/luonnon-ja-riistanhoito/kosteikot/>).
- Pohjois-Karjalan ELY-keskuksesta saa myös lisätietoa erilaisista vesienhoidon avustuksista.

Metsänomistajille METSO-ohjelma ja KEMERA

- METSO-ohjelman keskeisenä tavoitteena on turvata suomalaisen metsäluonnon monimuotoisuus.
- Suojelemalla tai hoitamalla arvokkaita metsiä suojelemaan myös niissä eläviä harvinaisia tai taantuvia lajeja. Samalla voidaan edistää luonnon virkistyskäyttöä ja yritystoimintaa sekä huolehtia maisemasta.
- Ohjelmalla pyritään turvaamaan erityisesti luonnontilaisia metsiä. Luonnontilaisuudesta kertovia ominaisuuksia ovat esimerkiksi lahonneen ja kuol-

Kuva 77. Totkunninemellä on vielä muutamalla tilalla eläimiä. Kuva: Hanna Keski-Karhu.

leen puuston määrä ja laatu, kookkaat ja vanhat lehtipuut tai palanut puusto. Luonnonarvoiltaan myös tavanomaisempi kohde saattaa olla arvokas, jos se täydentää lähistöllä olevaa suojelualuetta.

- Metsäomistaja voi halutessaan tarjota metsäänsä METSO-kohteeksi. Kohde arvioidaan sen perusteella, millaista elinympäristöä se edustaa sekä millaisia luonnon monimuotoisuudelle tärkeitä raken-

nepiirteitä siinä on. Arvio pohjaa luonnontieteellisiin valintaperusteisiin.

- METSO-ohjelman tarjoamat vaihtoehdot metsäomistajalle ovat pysyvä suojelu, määräaikainen suojelu ja metsäluonnonhoito. Sopiva vaihtoehto valitaan yhdessä metsäomistajan kanssa alueen luonnonarvojen ja metsäomistajan tavoitteiden pohjalta.

Kuva 78. Helysentien varren eli Hoilolanharjulla pellot olivat viljelyssä jo ainakin 1800-luvun alussa. Vuoden 1975 jälkeen viljelyn päätyttyä maisema on alkanut vähitellen pensoittumaan. Kuva: Päivi Jokinen. 5.9.2017.

Kuva 79. Luontaisesti metsittyneillä pelloilla on niittyaukkoja. Alueet soveltuisivat hyvin luonnonlaitumiksi. Kuva: Päivi Jokinen. 5.9.2017.

- Pysyvässä suojelussa metsänomistajalle maksettava korvaus kattaa rauhoituksesta aiheutuvat taloudelliset menetykset. Korvaus on verovapaa.
- Lisätietoja METSO-ohjelmasta saa Pohjois-Karjalan ELY-keskuksesta, Suomen metsäkeskuksesta ja paikallisesta metsänhoitoyhdistyksestä.
- Metsätalouden ympäristötukea eli KEMERA-tukea (kestävän metsätalouden rahoituslakiin perustuva tukimuoto) on mahdollista saada metsäluonnonhoitohankkeisiin.
- KEMERA-hankkeita ovat mm. metsätalouden vesistövaikutusten pienentämiseen tähtäävät vesiensuojeluhankkeet, kuten tavallista suuremmat laskeutusaltaat ja pintavalutuskentät. Luonnonhoitohankkeessa voidaan myös keskittyä tietyn elinympäristön, kuten soiden, lähteiden, paahderinteiden tai lehtojen luonnonarvojen lisäämiseen. Myös maisemanhoito ja metsien virkistys- ja muu käyttö voivat olla luonnonhoitohankkeen tavoitteita.
- KEMERA-tuesta saa lisätietoja Suomen metsäkeskuksen Pohjois-Karjalan alueyksiköstä ja Pohjois-Karjalan metsänhoitoyhdistyksestä.

8.2 Maiseman mahdollisuuksia

Laiduneläinten hankinta

Nykyhetkellä perinteinen lypsykarjatalous ja maisemia luontaisesti avoimena pitävä eläintenpito muutenkin on Totkunniemellä vähäistä. Hevosia ja lampaita on muutamalla tilalla. Yleisesti maiseman kannalta olisikin toivottavaa, että karjanpito kylällä elpyisi. Maa-seudun rakennemuutos on tuonut muutoksia kylämaisemaan. Osa maisema-alueen pelloista on jätetty aktiivisen tuotantotoiminnan ulkopuolella osin kivisyyden, märkyiden tai muun syyn takia. Nämä alueet tulisi saada uudelleen hyötykäyttöön. Käyttömuoto voisi olla esimerkiksi lammastalous, ylämaan karja, biisonit jne. Laiduntaminen auttaisi maiseman avoimena pysymisessä ja toisi vaihtelevuutta näkymiin.

ProAgrian ylläpitämä laidunpankki (<https://www.laidunpankki.fi/>) on työkalu, jonka avulla voit hankkia lisälaidunta eläimillesi tai löytää eläimiä maisemanhoitajiksi. Pankista on myös mahdollista löytää yhteys-

Kuva 80. Kynän myllyn paikasta muistuttaa hieno "vesiputous". Kuva: Hanna Keski-Karhu. 5.7.2017.

tietoja ympäristöyrittäjistä niin laidunten kuin eläinten hoitoon sekä tiloilta saataviin palveluihin. Tavoitteena on lisätä sopimuksellista yhteistyötä, joka hyödyttää molempia osapuolia. Luonnonlaitumet tarjoavat edullista rehua, ja laidunnus on samalla erinomaista ympäristön hoitoa. Maisemat avartuvat ja luonnon monimuotoisuus lisääntyy.

Kun maanomistaja suunnittelee vaikka kesälampaiden hankkimista, on ensin otettava yhteyttä kotikunnan maaseututoimistoon. Siellä tila rekisteröidään lammastilaksi. Rekisteröinnistä ei aiheudu kuluja eikä muita velvoitteita, ja rekisteröinnin purkaminen on helppoa: jos lampaista aiotaan luopua kokonaan niin, ettei seuraavana kesänä hankita enää uusia,

Kuva 81. Vanha valokuva Sampolan ja Peltoniemen maisemista 50-luvulla. Kuva: Hanna Keski-Karhu. (Alkuperäinen kuva Pertti Heinosen).

riittää, että ilmoitetaan asia maaseututoimistoon. Jos lampaat puolestaan halutaan vuokrata, rekisteröinti-asioista vastaa lampaat toimittava lampola. Ennen hankintaa on syytä perehtyä lampaiden päivittäiseen hoitoon lampurin opastuksella.

Helysentien eli Hoilolanharjun luonnonlaitumet

Helysentien varrella on Totkunniemen valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen muuttunein maisema (kuva 78). Helysentie sijaitsee harjanteella, jota on kutsuttu Hoilolanharjuksi. Tien kummallakin puolella on ollut noin 25 hehtaaria lähes laajana peltoaukeana vielä vuonna 1975. Sen jälkeen vähitellen vanhoja pelloja on istutettu koivulle. Osa vanhoista pelloista on jäänyt taimettumaan luontaisesti. Tiivis heinäkerros on kuitenkin estänyt taimettumista ja alueet ovat jääneet puoliavoimiksi, aukkoisiksi (kuva 79). Tien varrella ja vanhoilla pelloilla on puumaisia pihlajia. Tien varren pihlajat toistavat kylälle luonteenomaista puurivimäisyyttä.

Mahdollisuudet: Helysentien varren vanhat pellot soveltuisivat luonnonlaitumiksi. Näillä luonnonlaitumilla on myös perinnebiotoopeille eli niityille ja hakamaille tyypillisiä niittykasveja. Laiduntaminen poistaa pensaikkoa ja luo avoimuutta maisemaan. Tällaisten kohteiden hoitoon voi saada maatalouden ympäristökorvausta (katso rahoitusmahdollisuudet). Helysentien vartta koristavia pihlajia voi nostaa esille raivaamalla niiden ympäriltä muuta vesakkoa ja puustoa pois.

Erikoiskasvien viljely

Totkunniemen peltopinta-alasta merkittävä osa on tänä päivänä marjanviljelyssä. Perinteistä viljanviljelyä paremman tuottavuutensa ansiosta marjanviljelyssä oleva pinta-ala on vuosien varrella kasvanut, ja on omalta osaltaan ollut hidastamassa maiseman umpeenkasvua. Maatalousmaan käyttäminen erikoisviljelyyn on tuonut uusia mahdollisuuksia toimeentulon hankkimiseen. Kylän maantieteellinen sijainti antaa poikkeuksellisen hyvät lähtökohdat monelle erikoisalalle kasvuotannossa. Hyvät ilmastolliset kasvuolosuhteet edesauttavat esimerkiksi mansikan, vadelman ja herukan kasvatuksessa. Oivallisia olosuhteita tulisi hyödyntää muillakin erityisaloilla esim. yrtit, hunaja jne. Esimerkiksi alkuperäiskasvien ylläpidosta voi saada maatalouden ympäristösopimuksen kautta korvausta, jos sitoutuu sitä koskevaan sopimukseen.

Alkuperäiskasvi on maatiaislajike tai vanha kauppalaajike tai edustaa vanhan kauppalaajikkeen muuntunutta kantaa.

Luonto-, virkistys ja matkailu ja luontomatkailu

Totkunniemen arvokas kylämaisema-alue ulottuu Karjalan Pyhäjärvelle ja maisema-alueeseen kuuluu useita lampia ja puroja. Karjalan Pyhäjärvi on yksi Suomen kirkasvetisimmistä järvistä. Vedenlaatu on käyttölaatuoluokituksen mukaan erinomainen ja kalalajisto monipuolinen. Pyhäjärven kalalajistoon kuuluu muun muassa; muikku, lahna, hauki, made, siika, ahven, särki ja kuore. Paikalliset vesistöt tarjoavat erittäin hyvät mahdollisuudet kalastukseen, virkistyskäyttöön ja elämysmatkailun kehittämiseen.

Erilaisia elämyksiä antava, vaihteleva, monipuolinen ympäristö on etu matkailupalveluissa. Kylällä on vuokrattavissa olevaa majoituskapasiteettia. Käyttö on kuitenkin lyhytaikaista ja on käytännössä vain kesikesä ja vuodenvaihde.

Monet matkailijoista haluaisivat tutustua paikalliseen luontoon ja käyttää opastettuja retkipalveluja. Laatokan Karjalan luonnon ja maiseman ominaispiirteitä omaava Totkunniemen kylämaisema tarjoaa tähän olosuhteiltaan hyvän mahdollisuuden. Maisema on valtakunnallisesti arvostettu ja luonto monimuotoista, maasto pinnanmuodoiltaan vaihtelevaa, maaperä ravinteikasta, kasvillisuus vehmasta ja kasvi- ja eläinlajisto runsasta.

Arvokkaan maiseman lisäksi alueella on myös muita merkittäviä historiallisia ja kulttuuri arvoja ja kohteita. Näitä ovat Totkunniemen vanhimman asunpaikan Hovinmäen entisen tsasounan raunioiden läheltä löytyneet kesiainaisen asumuksen rauniot, sekä alempana pellolta tunnistettu varma rautakautinen asuinpaikka (Lusa 2014), nykyisillä metsämailla olevat kaskirauniot, jatkosota vaiheessa tehdyt taistelutarvikkeet jne. joita voisi hyödyntää matkailussa ja opasteissa ja kyläreitin kohteina.

Totkunniemi tutuksi -kyläreitti

Kyläreittiä on suunniteltu kylällä jo aiemmin. Kyläreitti tulisi kulkemaan usean maanomistajan maiden läpi, josta syystä reittiä ei haluttu vielä esittää suunnitelmassa. Sopivia kohteita olisi kuitenkin useita. Virkistysarvoja korostetaan tekemällä opastettu patikointipolku tärkeille ja mielenkiintoisille kohteille.

Kuva 82. Näkötorin huussi sijaitsee näyttävällä paikalla niityn vieressä metsäsaarekkeessa. Kuva: Päivi Jokinen. 17.8.2017.

Suosituksien kyläreitin kohteiksi:

- Myllyjoki ja Kynän myllyn paikka
 - Myllyjoella on tehty purokunnostusta, pohjakiveyksiä, noin viisi vuotta sitten. Myllyjoella on nähty saukko. Joen ympärillä on lehtokorpea joka kuuluu metsälain 10§-kohteisiin. Kyläalueen arkeologisen inventoinnin mukaan Kynän mylly on ollut olemassa viimeistään vuonna 1868. Kohde on muinaisjäännettörekisterissä. Myllyn paikan lähistöllä voi havaita kulttuuriympäristöille tyypillistä kasvilajistoa, kuten ahomansikkaa ja nurmitädykettä.
- Näkötorni ja munkkien lähde, tsasouan paikka (perimätieto)
 - Näkötorin paikalla on ollut kymmeniä vuosia jokin torni.
 - Näkötorista länteen on perimätiedon mukaan munkkien lähde. Munkkien lähde on kuivunut noin 20 vuotta sitten, kun metsä uudistettiin. Lähteessä on vettä erityisesti keväisin.
 - Tsasouan paikkaa ei ole löydetty, mutta perimätiedon mukaan se on ollut Hovilanmäen pellolla.
- Vanhaa kylätien pohjaa Kailanmäelle
 - Vanha kylätie erottuu hyvin maisemassa. Sitä reunustaa metsästysmajan kohdalla vanha kuusirivi. Kylätie kiertää koivikoksi muuttunutta Kailanmäkeä. Kailanmäellä on vanha hyväkuntoinen lato tuulihaukan pönttöineen.

– Opastaulut ja mobiilireitti

- Totkunniemen kylään tarvitaan opastauluja kertomaan Totkunniemen kylämaisemasta. Opastaulujen sijaintipaikkoina voisi olla näkötorni sekä esimerkiksi Totkunniementien varrella kylän pohjoisosaan ja tai eteläosaan. Tien varrelle eli tiealueelle tuleva opastaulu ja levike suunnitellaan yhteistyössä ELY-keskuksen kanssa.
- Kohteet voivat olla myös mobiilireittinä.

Kylätarinat ja kylän kuvat

Totkunniemellä kulkee perimätietona paljon tarinoita. tarinat ovat osa kylän omaa historiaa. Osa tarinoista perustuu todellisuuteen, mutta kuten tarinat yleensä, ne muuttuvat siirtyessään henkilöltä toiselle ja aikakaudesta toiseen.

Totkunniemen kylältä voisi kerätä vanhat valokuvat ja koostaa niistä valokuvanäyttelyn. Valokuvat kannattaa samalla skannata sähköiseen muotoon. Kuviin myötä tulee kylälle lisää talteen kirjattavia tarinoita, jotka muutoin unohtuvat.

Kuva 83. Tornilta voisi saada näkymää aukenemaan vielä paremmin, jos kuvassa kuusen vasemmalta puolelta metsäsaarekkeesta poistetaan koivut pois ja siirretään huussi metsän laitaan. Kuva: Päivi Jokinen. 17.8.2017.

Suositukset:

- Totkunniemen omista tarinoista saisi koostettua kirjan.
- Totkunniemen valokuvat voisi skannata osaksi kylän ja maiseman historiaa.
- Kyläreitillä voi hyödyntää tarinoita opastauluissa.

Näkötorni ympäristöineen

Totkunniemen näkötorni sijaitsee keskeisellä kohdalla kylää Hovinmäen laella. Näkötornista avautuu laajat näköalat kaikkiin suuntiin, joista keskeisimpänä voidaan pitää Pyhäjärvelle avautuvaa maisemaa. Tornilla on suuri merkitys kylämaiseman havainnoinnissa ja tässä suhteessa tornin käyttöä pyritään kehittämään (opasteet, kohdekortit/-kyltit, linkittäminen maiseman havainnointireitistöön.) Keskeinen tornin käyttäjäryhmä ovat lintuharrastajat ja se olisikin mahdollinen kohderyhmä tuotteistetulle matkailulle.

Näkötornin huussi sijaitsee näyttävällä paikalla näkötornin metsäsaarekkeen laidalla (kuva 82). Huussi

on raivatussa saarekkeessa melko näyttävästi esillä. Jos koivuja poistetaan näkymän parantamiseksi, huussi on vielä enemmän kiintopisteenä maisemassa.

Suositukset:

- Näkötornilta maisemien avautuminen: Näkymiä tornista voisi avata vielä koilliseen siten, että harva- puustoisesta saarekkeesta poistetaan noin 10 koivua saarekkeen pohjoisosasta (huussin puoleiselta reunalta). (Kuva 83).
- Huussin sijainti sopisi paremmin metsän laitaan näkymäsektorialueen ulkopuolelle. Jos paikkaa ei voida vaihtaa, huussi kannattaa maisemoida saarekkeeseen: jätetään lähellä olevia pihlajan taimia kehittämään mataliksi puiksi ja pensaiksi huussin ympärille. Huussin valokate-katto antaa valoa kävijälle, mutta lautakatto soveltuisi paremmin maisemaan.
- Metsäinen saareke ja sen viereinen niitty sekä reheväpohjainen metsä soveltuisivat myös laidunalueeksi.

Kuva 84. Erirakenteista metsää maisema-alueen pohjoisosissa. Kirkonkylän osayleiskaavan MU=alueella. Metsienkäsitellyssä tulee huomioida maisemalliset näkökohdat ja rantametsien käsittelyohjeet ja suosia esim. jatkuvan kasvatuksen menetelmiä. Kuva: Hanna Keski-Karhu.

9 Maisemanhoitoalueen perustaminen

9.1 Lähtökohdat ja perustamisprosessi

Maisemansuojelusta säädetään luonnonsuojelulaisissa (1096/96) ja luonnonsuojeluasetuksessa (160/97). Luonnonsuojelulain 32 §:n mukaan maisema-alue voidaan perustaa luonnon- tai kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden tai siihen liittyvien muiden erityisten arvojen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi. Laissa puhutaan maisema-alueesta, mutta käytännössä alueista käytetään termiä maisemanhoitoalue erotuksena valtioneuvoston päätöksellä määriteltäviin valtakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin. Maisemanhoitoalueen perustamisen tavoitteena on ensisijaisesti luonnon- ja kulttuurimaiseman muodostaman kokonaisuuden vaaliminen ja hoitaminen. Tavoitteena on säilyttää alueelle ominaiset maisemalliset erityispiirteet sekä tukea elinkeinojen säilymistä ja kehittymisedellytyksiä alueella.

Maisemanhoitoalueita voidaan perustaa valtakunnallisesti, maakunnallisesti tai paikallisesti arvokkaille maisema-alueille, joiden maisemalliset arvot on sel-

vitetty valtionhallinnon tai maakuntaliittojen koordinoimissa maisemainventoinneissa tai todennettu muissa selvityksissä.

Maisemanhoitoalueen perustaminen tapahtuu perustamispäätöksellä, jossa annetaan suosituksia maisema-arvojen säilyttämiseksi. Päätökseen voidaan tarvittaessa sisällyttää myös määräyksiä, joiden avulla pyritään turvaamaan tärkeimpien maisema-arvojen säilyminen.

Valtakunnallisesti arvokkailla alueilla maisemanhoitoalueen perustamisesta päättää ympäristöministeriö. Maakunnallisesti tai paikallisesti arvokkaan maisemanhoitoalueen perustamisesta päättää alueellinen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus maakunnan liiton esityksestä. Maisemanhoitoalueen perustaminen tulee tehdä yhteistyössä paikallisten asukkaiden ja muiden tärkeiden intressiryhmien, kuten kunnan, paikallisten ja alueellisten ympäristö- viranomaisten, kansalaisjärjestöjen sekä maanomistajien etua ajavien yhteisöjen kanssa. Maisemanhoitoaluetta koskevassa päätöksessä on oltava selostus alueen maisema-arvoista ja sen suojelun ja hoidon tavoitteista.

Maisemanhoitoalueen hakijana voi toimia kyläyhdistys tai kunta. Hakemus toimitetaan alueelliselle ELY-keskukselle, joka koordinoi perustamisprosessia mm. järjestämällä maanomistajille paikallisille ja maakunnallisille toimijoille kuulemiskierroksen, jossa kaikki asianosaiset voivat antaa lausuntonsa ehdotuksesta. Hakemukseen tulee liittää maisemanhoitoalueen hoito- ja käyttösuunnitelma. Maisemanhoitoalueen perustamisen tulee saada riittävää kannatusta paikallisella tasolla perustamispäätöksen tekemiseksi.

9.2 Maisemanhoitoalueen oikeusvaikutukset

Maisemanhoitoalueen perustamispäätös ei aiheuta muutoksia maanomistajien oikeuksissa eikä velvoita maanomistajia toimenpiteisiin maisema-alueella. Esimerkiksi rakentaminen tapahtuu edelleen voimassa olevien kaavojen, kunnan rakennusjärjestyksen ja maankäyttö- ja rakennuslain mukaisesti. Metsien hoito ja käyttö toteutetaan maisemanhoitoalueella-kin metsälain säännösten, ja kaava-alueilla kaavamääräysten mukaisesti. Metsiä hoidetaan edelleen talousmetsinä metsälain mukaisesti, eikä metsänkayttöilmoituksen lisäksi tarvita muuta lupa- tai ilmoitusmenettelyä. Metsälain 5 b§:ssä todetaan kuitenkin, että erityishakkuukohteilla, eli kohteilla joilla on metsän monimuotoisuuden säilyttämisen, maiseman tai metsän monikäytön kannalta erityistä merkitystä, hakkuu voidaan tehdä kohteen erityisluonteen edellyttämällä tavalla. Erityiskohteissa toteutettavat toimenpiteet ja niiden perustelut on esitettävä metsänkayttöilmoituksessa. Tämä antaa mahdollisuuden maisemapainotteiseen metsänhoidon suunnitteluun ja toteutukseen.

Maisemanhoitoalueen päätös vaikuttaa viranomaisten toimintaan. Viranomaisten tulee ottaa huomioon päätöksen sisältö mm. lupatarkastelussa ja kaavojen laadinnassa siten, että tehtävät ratkaisut tukevat alueen maisema-arvojen, erityispiirteiden ja niitä ylläpitävien elinkeinojen säilymistä. Viranomaisen lupaharkinta voi liittyä esimerkiksi uudisrakentamiseen tai tierakentamiseen.

Perustetun maisemanhoitoalueen päätös voidaan luonnonsuojelulain nojalla myös lakkauttaa tai sen suojelumääräyksiä muuttaa, mikäli alueen maisema-arvo on olennaisesti vähentynyt tai jos suojelu estää yleisen edun kannalta tärkeän hankkeen tai suunnitelman toteuttamisen (LsL 35 §).

Kuva 85. Vanhat hevoscarrit Kailanmäellä kertovat ajasta, jolloin Totkunniemelläkin vielä kuljettiin hevosilla.
Kuva: Hanna Keski-Karhu.

9.3 Suositukset ja määräykset

Tärkeimpiä maisemanhoidon tavoitteita ovat keskeimpien kylänäkymien sekä viljelys- ja laidunalueiden avoimena säilyttäminen, perinnebiotooppien hoidon jatkaminen, uudisrakentamisen sopeuttaminen kyläkuvaan ja kulttuurihistoriallisesti merkittävien rakennusten säilyttäminen. Maisemanhoitoalueen päätöksessä annetaan suosituksia, joiden avulla tavoitteet ovat saavutettavissa. Suositukset voivat liittyä esimerkiksi viljelyalojen avoimena säilyttämiseen, perinnebiotooppien hoitotapoihin, vanhojen rakennusten korjaamiseen ja säilyttämiseen, uudisrakentamiseen tyylisiin ja materiaaleihin sekä maisemaa voimakkaasti muuttavien rakennelmien rakentamiseen. Myös met-

sänhoitoon liittyvillä suosituksilla voi olla tärkeä merkitys. Metsänhoitotoimenpiteisiin liittyvillä suosituksilla pyritään sovittamaan yhteen eri metsänkäyttömuodot ja tavoitteet. Suositukset ovat maanomistajille vapaaehtoisia, mutta kylämaiseman säilymisen ja kehittämisen kannalta tärkeitä.

Perustamispäätökseen voidaan tarpeen mukaan sisällyttää suositusten lisäksi maiseman olennaisten piirteiden säilyttämiseksi tarpeellisia määräyksiä, jotka voivat liittyä esimerkiksi suurien maanpäällisten voimajohtojen sijoittamiseen alueelle, korkeiden mastojen rakentamiseen, kaatopaikan sijoittamiseen, rautateiden rakentamiseen tai kaivoksen perustamiseen. Määräykset eivät kuitenkaan saa aiheuttaa kiinteistön omistajalle merkityksellistä haittaa (LsL 34 §).

9.4 Maisemanhoidon järjestäytyminen

Maisemanhoitoalueen statuksen voivat saada maisema-alueet, joilla on tehty merkittävää ja pitkäaikaista työtä rakennetun ympäristön ja maaseutumaiseman hoidossa. Maisema-alueelle voi hakea tukea ympäristöministeriöstä maisemanhoitoalueen perustamisen yhteydessä sekä myöhemmin vuosina ministeriön resurssien sallimissa rajoissa. Tuen hakemiseksi ja kohdentamiseksi paikallisten toimijoiden on hyvä järjestäytyä. Käytännön toimenpiteistä voivat päättää joko kyläyhdistykset tai erikseen perustettu maisemanhoitotoimikunta. Kunta voi toimia hoitotoimikunnan koolle kutsujana. Alueellisesta elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksesta saa ohjausta ja neuvoa maisemanhoitoalueen perustamisprosessissa.

Kuva 86. Niittyjen, peltojen reunavyöhykkeiden ja metsäsaarekkeiden hoitoon voi saada taloudellista tukea maatalouden ympäristösopimusten kautta. Kuva: Hanna Keski-Karhu.

10 Maisemanhoitoalueen perustamisen ja hoidon vaikutukset

10.1 Maisemanhoitoalueen perustamisen ja hoidon vaikutukset

Maisemanhoitoalueen perustaminen tuo lakisääteisen hyväksynnän kylän maisema-arvojen huomioimiselle kaikessa kylän kehittämisessä. Tämä mahdollistaa kylän tekemistä tunnetuksi ja helpottaa taloudellisten tukien saamista maisemanhoitotöihin. Maisemanhoito- ja käyttösuunnitelmalla voi toteutuessaan olla positiivinen vaikutus alueen kehitykseen ja sosiaalisiin suhteisiin.

Taloudelliset vaikutukset

Maisema-alueen perustaminen ei velvoita alueen maanomistajia hoito- ja ylläpitotoimenpiteisiin.

Tavoitteena on kannustaa jatkamaan maisemanhoitoon liittyviä toimenpiteitä, joita alueella muutoinkin tehdään maatalouden, metsänhoidon, rakennus-

ten kunnossapidon ja muiden arkipäivään kuuluvien ympäristötöiden yhteydessä. Maatalouden maiseman kehittämisen ja hoidon kustannuksiin, luonnonlaitumien laidunnuskustannuksiin, monimuotoisuuden lisäämiseen peltoympäristössä sekä esimerkiksi alkuperäisrotujen kasvatukseen voi saada maatalouden ympäristötuen erityistukea. Viljelijöiden lisäksi yhdistykset voivat saada tukea kosteikkojen ja perinnebiotooppien perustamiseen. Talousmetsien hoidon kannalta tärkeitä kunnostustöitä voidaan rahoittaa kestäväen metsätalouden rahoituslain mukaisilla metsäluonnonhoitohankkeilla.

Rakennusten kunnostamiseen ja rakennusperinnön hoitoon sekä korjaussuunnitelmiin voi saada

Museoviraston, Pohjois-Karjalan ELY-keskuksen ja Suomen kotiseutuliiton avustuksia. Maisemanhoito- ja käyttösuunnitelma on hyvä pohja tila- ja peltolohkokohtaisten suunnitelmien laatimiselle maatalouden tukihakemuksia varten. Alueen perustamisella voi vaikuttaa myönteisesti suoraan maanviljelijöiden, yhdistysten ja maanomistajien talouteen.

Kuva 87. Piiloniemen vanhoja rakennuksia, niittyjä ja taustalla vanhaa laidunmetsää. Kuva: Hanna Keski-Karhu.

Ekologiset vaikutukset

Maisema-alueen perustamisen tavoitteena on luonnon- ja kulttuurimaiseman ominaispiirteiden ja muiden erityisten arvojen säilyttäminen ja hoitaminen. Hoito- toimenpiteillä pyritään mm. edistämään satoja vuosia jatkunutta viljely- ja laidunnuskäytäntöä. Viljelyn, karjatalouden ja laidunnuksen jatkuminen on tärkeää alueen biologiselle monimuotoisuudelle. Laiduntaminen auttaa niittyjen, hakamaiden, metsälaitumien ja kosteikkojen eliölajiston säilymistä. Lisäksi reunavyöhykkeiden hoito ja metsänhoito lisää alueen biologista monimuotoisuutta. Maisemanhoitosuunnitelman toteutuminen vaikuttaa myönteisesti alueen ekologiaan.

Kulttuuriset vaikutukset

Maisemanhoitoalueen perustaminen tukee Totkunniemen maiseman säilymistä ja kehittymistä.

Maisemanhoitoalue sisältää Totkunniemen valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön (RKY 2009). Suunnitelman hoito-ohjeissa kiinnitetään huomiota maatalouden, viljelymaiseman ja rakennetun ympäristön moninaisesti ominaispiirteisiin. Suunnitelmassa annetaan kehitysehdotuksia lisäksi käytöstä poistuneiden rakennusten osalta ja painotetaan muinaismuistojen suojelun merkitystä. Alueen historiallisen kerroksellisuuden korostaminen voi vaikuttaa myönteisesti toimintaan alueella myös jatkossa.

Sosiaaliset vaikutukset

Tiedon lisääntyminen vaikuttaa suhtautumisessa ympäristön hoitoon. Maisema-alueen perustaminen voi pidemmällä aikavälillä nostaa alueen imagoa ja tunnettavuutta paikallisesti, seudullisesti ja myös valtakunnallisesti. Vällisesti alueen perustaminen voi lisätä matkailua alueesta uutisoitaessa. Mahdollisuudet erilaisten rahoitusmuotojen saamiseen parantuvat.

Maatilamatkailua ja muita matkailupalveluja voidaan kehittää matkailun lisääntyessä alueella. Erilaiset ympäristönhoitotalkoot lisäävät parhaimmillaan kylän yhteishenkeä ja yhteisöllisyyttä.

Maisemakuvalliset vaikutukset

Maisemanhoitoalueen perustamispäätökseen sisältyy hoitosuosituksia maiseman olennaisten piirteiden säilyttämiseksi. Maisemanhoito- ja käyttösuunnitelmalla pyritään edistämään alueen maisema-arvoja ja alueelle ominaisen maisemakuvan säilymistä ja kehittymistä. Maatalous- ja viljelymaiseman hoitoa ohjaavat toimenpiteet antavat tilaa maatalouselinkeinon harjoittamiselle maiseman olennaisten arvojen ja piirteiden kehittämisen rinnalla. Perinteisen laiduntamisen jatkuminen nykyisessä laajuudessaakin vaikuttaa myönteisesti alueen maisemakuvaan. Puuston ja kasvillisuuden hoito, näkymien avaaminen ja erityisesti teiden ympäristönhoito voi kohentaa maisemakuvaa

Kuva 88. Tienvarsipusikoita raivaamalla ja maisemapuita hakkuissa säästään saataisiin näkymiä avattua ja maisemaa monipuolistettua. Kuva: Hanna Keski-Karhu.

suuresti. Maisemanhoitoalueen perustaminen ei vaikuta suoranaisesti rakentamiseen tai metsätalouteen, koska sitä ohjataan jo kaavoilla, metsälailalla, metsänhoitosuosituksilla, rakennusjärjestyksellä ja rakennustapaohjeella.

10.2 Suunnitelman vaikutukset Pyhäjärven Natura-alueeseen

Maisema-alueen itä- ja eteläpuolella sijaitsee Pyhäjärven alueen luontokokonaisuus Natura-alue. Pyhäjärven alueen luontokokonaisuus (FI0700091/SCI) Natura-alue on perustettu SCI-alueena ja sen pinta-ala on 15 296 ha. Maisemanhoitoalueen perustaminen sinänsä ei vaaranna Natura-alueen luonnonarvoja eikä edellytä varsinaista luonnonsuojelulain 65 §:n mukaista Natura-arviointia.

Kesälahden Kirkonkylän osayleiskaavaselostuksessa todetaan että: ”Kaava-alueen itäosasta noin 7,5 km² kuuluu Pyhäjärven alueen luontokokonaisuuden Natura 2000 -alueeseen, jonka kokonaispinta-ala on noin 153 km². Kaava-alueella suojeluperusteena olevana luontotyypinä on hiekkamaiden niukkamineeraaliset niukkaravinteiset vedet (*Littorelletalia uniflorae*). Kaavan länsiosa sijoittuu noin 1200 metrin etäisyydelle Puruveden Natura 2000-alueesta.

Pyhäjärven Natura-alueella uutta rakentamista on osoitettu Taipaleenselän ranta-alueelle kahdeksan kappaletta. Lisäksi olemassa olevia kesäasuntoja on tarkoitus muuttaa ympärivuotisiksi asunnoiksi. Ensimmäisina vaikutusmekanismeina Pyhäjärven Natura-alueelle olisi järven vedenlaatua heikentävä kuormituksen lisääntyminen sekä ranta-alueella nykyisestä merkittävästi lisääntyvä toiminta, joka voisi muuttaa järven pohjakasvillisuuden elinympäristöjä. Mikäli kahdeksan uudisrakennuksen sekä ympärivuotiseen käyttöön muutettavien rakennusten jätevedet puhdistetaan nykyasetusten mukaisesti, niiden aiheuttama kuormitus ei todennäköisesti merkittävästi heikennä järven vedenlaatua nykyisestä. Lisäksi jos ranta-alueella kielletään järvenpohjaa muuttava toiminta, kuten esimerkiksi ruoppaaminen, ei vaikutuksia järven pohjaruusukekasvillisuudelle ja niiden elinympäristöille arvioida syntyvän. Pohjaruusukekasvillisuutta (mm. nuottaruoho) on Totkunniemestä Mäntyniemeen ulottuvalla rantavyöhykkeellä yleisesti, esiintymiä ei ole kuitenkaan viety kaavaluonnokseen (Pöyry 2013).

Kaavaselostuksessa todetaan lisäksi, että ranta-alueelle tulevan uudisrakentamisen määrä on niin pieni, että se ei todennäköisesti heikennä merkittävästi Pyhäjärven Natura-alueen suojeluperusteena olevia luontoarvoja. Vasikkasaaren, Purtoosaaren ja Köyhäsaaren edustoille Piiloniemen ja Mustaniemen väliselle alueelle on merkitty neljä uutta rakennuspaik-

kaa. Rakentamispaikat sijoittuvat lähimmillään noin 400–600 metrin päähän saarista. Näissä saarissa mahdollisesti pesiville kalatiiroille ei kyseisellä rakentamismäärällä arvioida olevan merkittävästi heikentäviä vaikutuksia. Merkittäviä heikentäviä vaikutuksia ei myöskään arvioida olevan muille lintudirektiivin liitteen I mukaisille lajeille (Pöyry 2013).

Kiitokset

Erietyiset kiitokset Totkunniemi-Marjoniemi ry:n puheenjohtajalle Matti Ahtiaiselle sitkeästä projektin vetämisestä ja loppuun viemisestä, Pertti Heinoselle alueen luontokohteiden asiantuntevasta esittelystä maastossa ja kaikesta muusta avusta. Totkunniemen vanhan kansakoulun nykyisille asukkaille Hans Collianderille ja Riitta Aittomäelle hienon kalliokedon ja sen ympäristön ylläpidosta, hoidosta sekä runsaista lajihavainnoista, Jussi Joensuulle Tervolan ympäristön esittelystä ja Salla Ketolaiselle Ahvenvaaranlammen ympäristön esittelystä sekä kaikille muille Totkunniemen kylän asukkaille elinpiiriensä esittelystä ja tiedoista sekä mielenkiintoisista keskusteluista matkan varrella. Ympäristöministeriö ja Kiteen kaupunki ovat tukeneet rahallisesti julkaisun toteutumista. Lopuksi vielä kiitokset ohjausryhmälle sekä ympäristöministeriöön ympäristöneuvos Tapio Heikkilälle ja Kiteen kaupungille joustavuudesta ja yhteistyöstä hoito- ja käyttösuunnitelman eteenpäin viemisessä.

Yhteystietoja

Totkunniemi-Marjoniemi-kyläyhdistys ry

Matti Ahtiainen puheenjohtaja
Totkunniementie 55, 59800 Kesälahti
p. 0503607468
Sähköposti: ahtiainen(at)hotmail.com

Pohjois-Karjalan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Käyntiosoite: Kauppakatu 40 B, 3. krs.
Postiosoite: PL 69, 80101 JOENSUU
Vaihde: 0295 026 000
Sähköposti: kirjaamo.pohjois-karjala(at)ely-keskus.fi
etunimi.sukunimi@ely-keskus.fi

Kiteen kaupunki

Osoite: Kiteentie 25, 82500 Kitee
Vaihde: 040 105 1000
Sähköposti: kitee(at)kitee.fi

Keski-Karjalan maaseutupalvelut

Toiminta-alueet: Kitee, Tohmajärvi, Rääkkylä
Käyntiosoite: Kiteentie 25, 82500 KITEE
Postiosoite: Kiteentie 25, 82500 KITEE
Puhelinvaihte: 040 105 1000
Sähköposti: maaseutu(at)kitee.fi
Lisätietoja: <http://www.kitee.fi/maaseutupalvelut>

Leader-ryhmä:**Maaseudun Kehittämisyhdistys Keski-Karjalan Jetina ry**

Toiminta-alueet: Kitee, Rääkkylä, Tohmajärvi

Käyntiosoite: Kanttorintie 3

Postiosoite: Kanttorintie 3, 82500 KITEE

Puhelin: 050 3677 660

Sähköposti: toimisto(at)jetina.fi

Lisätietoja: <http://www.jetina.fi>

ProAgria Pohjois-Karjala ry, maa- ja kotitalousnaiset

Torikatu 9 A, 80100 Joensuu

Päivi Jokinen maisema- ja ympäristöasiantuntija

p. 040 301 2409

paivi.jokinen(at)maajakotitalousnaiset.fi

Suomen Kotiseutuliitto

Seurantalojen korjausavustukset, korjausneuvonta

Rakennustutkija Lasse Majuri puh. +358 9 612 632 21

Sähköposti: etunimi.sukunimi(at)kotiseutuliitto.fi

Museovirasto

Rakennusten entistämisasiavustukset

entistamisavustus@museovirasto.fi

Kulttuuriympäristöpalvelut: Ikkala Marja-Leena

p. 0295 33 6319

Pohjois-Karjalan arkeologinen kulttuuriperintö, muinaisjäännökset, maakuntakaava: Kankkunen Päivi

p. 0295 33 6314

Sähköposti: etunimi.sukunimi@museovirasto.fi

Metsäkeskus Pohjois-Karjala

Osoite: Olkontie 6, 82500 Kitee

Kemera-tuet, metsänkäyttöilmoitukset, poikkeusluvut, tarkastukset ja valvonta: Karppinen Jouni

p. 029 432 5008

Sähköposti: etunimi.sukunimi@metsakeskus.fi

Metsänhoitoyhdistys Pohjois-Karjala

Metsäasiantuntija, Kesälahden toimisto: Timo Heiskanen

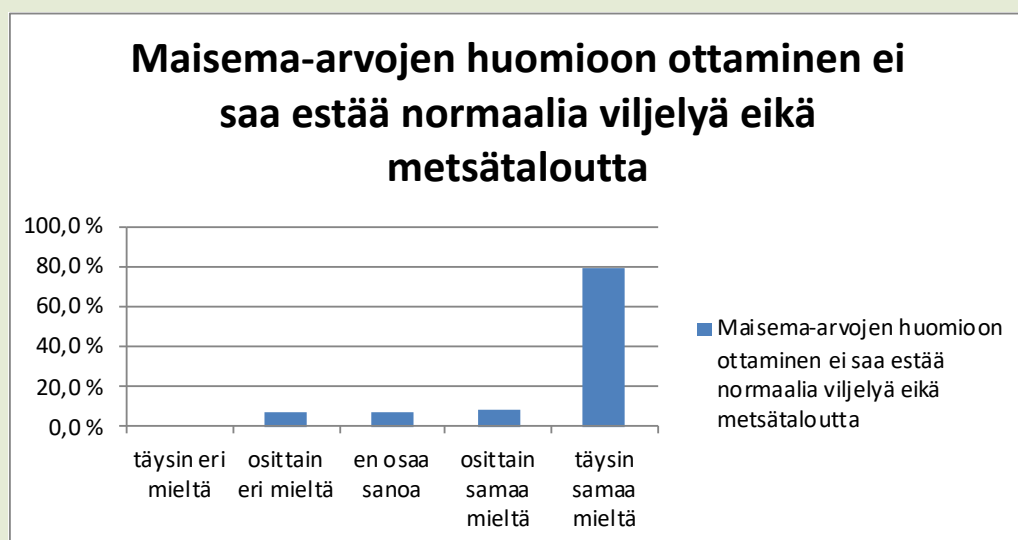
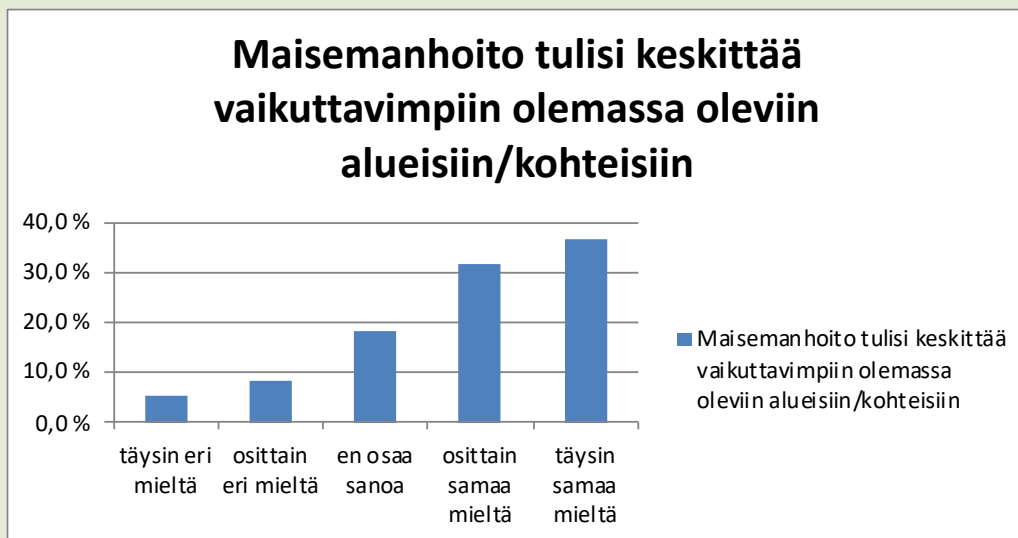
Kesälahdentie 32 A, 59800 Kesälahti

p. 0400 151 801

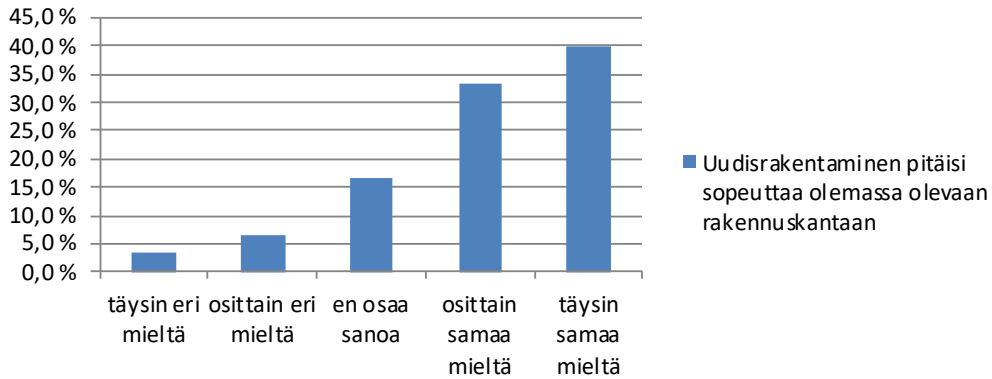
Sähköposti: etunimi.sukunimi@mhy.fi

Liitteet

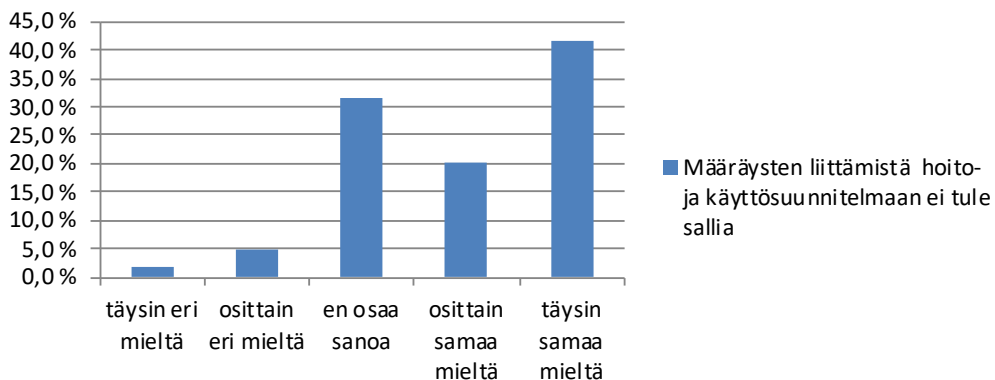
Liite 1. Maanomistajakysely

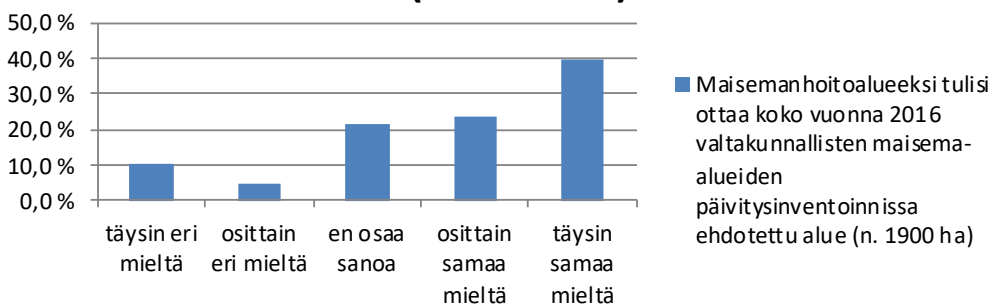
Uudisrakentaminen pitäisi sopeuttaa olemassa olevaan rakennuskantaan

Määräysten liittämistä hoito- ja käyttösuunnitelmaan ei tule sallia

Maisemanhoitoalueeksi tulisi ottaa koko vuonna 2016 valtakunnallisten maisema-alueiden päivitysinventoinnissa ehdotettu alue (n. 1900 ha)

Liite 2. Yhteenveto lausunnoista

Lausunnon antaja	Lausunnon keskeinen sisältö	Lausunnon vaikutus suunnitelmaan
<p>Totkunniemen-Marjoniemen kyläyhdistys ry</p>	<p>Totkunniemen kylään laadinnassa oleva hoito- ja käyttösuunnitelma on laaja, eri aihealueita sisältävä kokonaisuus, ja aihealueita on käsitelty ansiokkaasti. Maankäyttöä ja rakentamista ohjaava lainsäädäntö ja eriasteiset kaavat on sisällytetty suunnitelmaan. Alueen kehityshistoriaa ja nykytilaa on tarkasteltu laajasti ja eri näkökulmista. Hoidon keskeisimmät päämäärät on kuvattu erityisen ansiokkaasti. Hoito- ja käyttösuunnitelman valmistelun yhteydessä kyläläisille on annettu eri tavoin mahdollisuus tulla kuulluksi.</p> <p>Lisäksi maisemahoidon ja rakentamisen eri rahoitusmahdollisuuksia on käyty läpi laajasti. Suunnitelman tulee antaa mahdollisuudet harjoittaa erilaisia elinkeinoja, mutta yhtä lailla turvata olemassa olevien elinkeinojen harjoittamismahdollisuudet. Näin ollen muun muassa maaseudun elinkeinorakentamiselle tulee turvata joustavat mahdollisuudet, sillä erilaiset maaseudun elinkeinot ovat pitkällä aikavälillä kylän yleisen elinvoimaisuuden säilymisen lisäksi myös maisema-arvojen paras turva. Totkunniemellä on runsaasti arvokasta rakennusperintöä ja tätä perintöä tulee vaalia tulevaisuudessakin, mutta muun muassa liian jyrkkien ohjauskeinojen käyttöä korjausrakentamisessa tulisi välttää, sillä joissain tilanteissa ohjauskeinot saattavat esimerkiksi asukkaalle kohdistuvien kustannusvaikutusten vuoksi kääntyä rakennusperinnön vaalimistavoitteiden päämääriä vastaan.</p> <p>Suunnittelualueella on runsaasti tavallista talousmetsää ja metsätaloudella onkin kylälle vahva taloudellinen merkitys. On kannatettavaa, että maisemalliset arvot huomioidaan myös metsänhoidossa, mutta toisaalta on kyseenalaista, onko koko hoitoalueen talousmetsiin tarkoituksenmukaista kohdistaa vaatimus metsänhakuun toteuttamisesta metsälain mukaisena erityishakkuna. Kohteet, joissa hakkuut olisi suoritettava metsälain mukaisena erityishakkuuna, tulisi valikoitua erityisten maisemallisten arvojen perusteella.</p>	<p>Suunnitelman tavoitteena on kylän maisemallisten arvojen ja erityispiirteiden tunnistaminen sekä niiden vaaliminen. Toteutuessaan suunnitelma lisää kylän elinvoimaisuutta, elinkeinonharjoittamisen mahdollisuuksia ja Totkunniemi on tulevaisuudessakin viihtyisä ja vetovoimainen asuinympäristö. Suunnitelmassa esitetään yleisiä tavoitteita ja periaatteita mm. rakennusperinnön vaalimiseksi. Ne ovat ohjeita, suosituksia ja vinkkejä kyläläisille. Kylämaisemien hoidossa kullakin maanomistajalla on lopullinen vastuu omien maidensa osalta ja maisemanhoito on luonnollisesti vapaaehtoista toimintaa. Maiseman – asuinympäristön – viihtyisyydestä huolehtiminen on kuitenkin kyläyhteisön edun mukaista. Maisemanhoito ja vanhan rakennuskannan kunnostus tukevat kylien paikallista kulttuuri-identiteettiä, virkistyskäyttöä ja matkailua.</p> <p>Suunnitelmassa esitettävät toimenpiteet ovat suosituksia. Metsätaloutta harjoitetaan edelleen metsälain ja kaavamääräysten mukaisesti. Korostetaan että tämä mahdollistaa maisemapainotteisen metsänhoidon suunnittelun ja toteutuksen.</p>
<p>Museovirasto</p>	<p>Hoito- ja käyttösuunnitelman rakenne on hyvä ja siinä ehdotetut toimenpiteet ovat kannatettavia. Museovirasto olettaa, että suunnitelman liitteenä oleva ”Totkunniemen rakennuksia ja pihapiirejä”-selvitys on osa painettavaa versiota, jotta sen sisältämiä tietoja voidaan hyödyntää jatkotoimissa. Lisäksi Museovirasto esitti joitakin lisäyksiä ja tarkennuksia suunnitelmaan. Museovirasto huomauttaa mm., että ajantasaiset tiedot arkeologisesta kulttuuriperinnöstä (muinaisjäännökset, löytöpaikat, kulttuuriperintökohteet) saa Museoviraston ylläpitämästä kulttuuriympäristön palveluikkunasta www.kyppi.fi. Museovirasto huomauttaa lisäksi, että muinaisjäännösrekisteriä on päivitetty 19.11.2019 ja pyytää näin ollen lisäämään suunnitelmassa olevaan karttaan muinaisjäännösten lisäksi ns. kulttuuriperintökohteet.</p>	<p>Totkunniemen rakennuksia ja pihapiirejä -selvitys on hoito- ja käyttösuunnitelman liitteenä.</p> <p>Lisätään ja korjataan tarkennukset suunnitelmaan.</p> <p>Päivitetään muinaisjäännökset ja lisätään kulttuuriperintökohteet Karttaan 4.</p>

Liite 3. Totkunniemen rakennuksia ja pihapiirejä

Kesällä 2017 Pekka Piiparinen Arkkitehtitoimisto Karttunen Ky:stä toteutti Totkunniemen rakennusinventoinnin. Inventoinnissa pääpaino oli ennen toista maailmansotaa valmistuneissa pihapiireissä ja rakennuksissa.

Inventoinnissa ei tutkittu kaikkia Totkunniemen historiallisesti arvokkaita rakennuksia, sillä selvityksen lähtökoh- tana oli ennen kaikkea vanhimpien säilyneiden pihapiirien tarkastelu. Näin ollen Totkunniemellä on rakennus- kantaa, jota ei ollut mahdollista käydä läpi selvityksen niukkojen ajallisten resurssien puitteissa. Onkin huomioi- tava, että kaikilla Totkunniemen rakennuksilla on jokin arvo.

Seuraavassa esitellään kesällä 2017 inventoidut 13 pihapiiriä. Esittelyssä kerrotaan tilojen historiasta sekä pihapiirien rakennuskannasta ja niiden rakennetun ympäristön arvoista.

1. Muukkola

Pihapiiriä kuvattuna kaakosta. Vasemmalla päärakennus ja oikealla aitta sekä perunoiden säilytystila.
Kuva Pekka Piiparinen.

Kuvaus ja historia

Muukkolan vanha kantatila sijaitsee Piiloniementien varrella Pyhäjärven suuntaan avautuvan selänteen koillisrinteellä.¹ Jo ennen isojakoa (1822) perustettuun tilaan on tehty kaksi lohkomista tai halkomista (vuosina 1858 ja 1955).² Tilan ydinalueet ovat säilyneet vanhan pihapiirin ympärillä. Pihapiiriin kuuluvat päärakennus, aitta, jääkellari, perunoiden säilytystila, vilja-aitta, navetta ja riihi.³

Muukkokset rakensivat maatilan pihapiiriä 1800-luvulta lähtien. Muukkosten jälkeen tilan haltijoiksi tulivat Pekka ja Eeva Silvennoinen 1930-luvun lopulla. Emil Nousiainen osti Muukkolan puolisonsa Saimi Kainulaisen kanssa 1952. Vuonna 1980 tilan isännäksi ja emännäksi tulivat Arvo ja Raija Nousiainen. Maanviljelys tilalla loppui vuonna 1995, jonka jälkeen päärakennuksessa asuivat 2010-luvun alkuun saakka Raija ja Hilikka Nousiainen. Tämän jälkeen päärakennus on ollut kesäkäytössä.⁴

1960- ja 1970-lukujen taitteessa tilalla oli 15 lehmää. Aikoinaan lehmien lisäksi tilalla pidettiin myös hevosia, kanoja, lampaista ja sikoja.⁵

Ajoittamaton ilmakeku Muukkolan ydinpihapiirin rakennuksista. Ylhäällä päärakennus, jonka vieressä on pitkä aittarakennus. Aitan vieressä näkyy perunoiden säilytystila ja sen vieressä on sauna. Alhaalla näkyy hieman navettaa. Kuvan omistaa Raija Nousiainen.

Isojaossa Muukkolan tila (H) sai huomattavat määrät ranta-alueita. Kartta Kansallisarkisto.

Rakennukset

Harjakattoinen ja kahdella umpikuistilla varustettu päärakennus on hirsirunkoinen ja lautavuorattu. Katemateriaali on huopa. Perustus on kalkkirapattu luonnonkivi. Kuistien lunetti-ikkunat viittaavat 1800-luvun puolivälin empire-tyyliin. Huoneiden ikkunat ovat kuusiruutuisia ja ikkunoiden vuorilautojen yläosissa on koristeaiheita. Empire-tyylipiirteet viittaavat siihen, että rakennus olisi valmistunut 1800-luvun puolivälissä. Se on Totkuniemen ainoa empirepiirteitä omaava rakennus.

Talon vanhemmassa (1800-luvun) kaakkoispäädysssä sijaitsee tupa. Uudempi osa on 1920-luvun alkupuolelta⁶ ja sen julkisivu noudattelee vanhan osan tyyliä. Talo muistuttaa paritupaa.

Asuinrakennuksen pääjulkisivua. Siinä huomiota herättävät muun muassa kaksi umpikuistia, joissa on empire-tyyliset lunetti-ikkunat. Vasemmanpuoleinen talon osa on vanhempi, se on valmistunut todennäköisesti 1800-luvun puolivälissä. Kuva Pekka Piiparinen.

Navetta sijaitsee rinteessä peltoalueen ja Piiloniementien kupeessa. 1905 valmistunutta kivenavettaa on myöhemmin laajennettu muun muassa maitohuoneella.⁷ Vesikatto on peltiä.

Satulakattoisen aitan keskellä on luhtiaitta ja aitan pohjoispäässä on läpiajettava niin kutsuttu aittarati. Aittarati on pohjoiskarjalaisittain harvinainen ja kylän ainoa. Aitan vanhimmat osat lienevät valmistuneet Muukkosten aikana, mahdollisesti 1800-luvulla. Luhtiaitan alakerrassa sijaitsi vilja-aitta ja yläkerrassa olivat makuutilat. Aitan itäpuolella on 1962 valmistunut perunavarasto.⁸

Satulakattoisen jääkellarin julkisivupinnat ovat lähes kauttaaltaan kalkkirapattua luonnonkiveä ja se on kylän säilyneistä kellareista massiivisin. Kellarin vieressä on luonnonkiviperustalla lepäävä hirsipintainen vilja-aitta. Pihapiiristä hieman pohjoiseen sijaitsee hirsipintainen riihi.

Pihapiiristä on purettu muutama rakennus: aitan itäpuolella sijainneet sauna ja tuulimylly, jonka avulla on nostettu vettä.⁹ Myös paja ja meijerirakennus on purettu.¹⁰

Aitassa on kaksikerroksinen luhti-aitta-osa ja sen vieressä pohjoiskarjalaisittain harvinainen läpiajettava aittarati. Kuva Pekka Piiparinen.

Navetta sivuaa Piiloniementietä. Kuva Pekka Piiparinen.

Arvoja

Muukkolan pihapiiri on eheä, perinteisesti rakentunut kokonaisuus, joka antaa edustavan kuvan Totkunniemen 1800-luvun ja 1900-luvun alun rakentamisesta. Se on sinänsä tyypillinen aikansa suomalainen maaseudun pihapiiri, mutta pohjoiskarjalaisittain poikkeuksellista on sen yhtenäisyys. Pihapiirillä on huomattava kyläkuvallinen merkitys, sillä se hahmottuu selkeästi sekä etelän että lännen suuntiin peltoalueiden yli.

2. Ahola

Aholan pihapiiriä. Oikealla päärakennus, jonka vasemmalla puolella ovat autotalli-sauna, aitta ja navetta. Kuva Pekka Piiparinen.

Kuvaus ja historia

Aholan pihapiiri sijaitsee hienoisesti kaakkoon viettävällä rinteellä osoitteessa Piiloniementie 8. Pihapiiri muodostuu päärakennuksesta, navetasta, aitasta, entisestä asuintalosta (nykyinen autotalli ja sauna) ja entisestä riihestä.

Aholan maat on lohkottu Muukkolan tilan maista vuonna 1859.¹¹ Aholan tila perustettiin 1900-luvun alussa,¹² ilmeisesti vuonna 1916.¹³ Tuolloin Aholaan asettuivat veljekset Toivo Teutor ja Antti Tervonen puolisoineen, he saapuivat tilalle Mäki-Tervolasta.¹⁴

Vuonna 1927 Pekka Molarius osti 127 hehtaaria käsittävän tilan pojalleen Juhana Molariukselle. Hän muutti puolisonsa Tyynen kanssa Aholaan vuonna 1932. Ahola siirtyi Pekka ja Sirpa Molariuksen omistukseen vuonna 1979 ja heillä oli tilalla lypsykarjaa vuoteen 1997 saakka.¹⁵ Saman vuonna loppui myös maanviljely. Tilalla alettiin viljellä mansikkaa 2007.¹⁶

Rakennukset

Hirsirunkoinen, vuonna 1916 valmistunut¹⁷ päärakennus on vuorattu pystyrimalautoituksella. Satulakaton päädyt ovat viistetyt. Pihan puolella on avokuisti. Kaksikerroksisessa rakennuksessa on luonnonkiviperustus. Ikkunajako on kuusiruutuinen ja ikkunoiden vuorilautojen yläosissa on hienosta profilointia ja koristeellisuutta. Rakennusta korjattiin vuonna 1950, jolloin rakennettiin kammari ja taloon johdettiin sähkö ja vesi.¹⁸

Aholan päärakennuksen kate on satulakatto, mutta katon päädyt ovat viistetyt. Kuva Pekka Piiparinen.

Lähimpänä päärakennusta on vinkkelinmuotoinen, vuonna 1921 valmistunut aitta,¹⁹ jossa tosin saattaa olla vanhempiakin osia.²⁰ Se on pääosin hirsipintainen.

Vuonna 1914 valmistuneessa navetassa²¹ taite- eli mansardikatto, jossa on viistetyt päädyt. Se on kylän ainoa mansardikatto viistetyin päädyin. Julkisivuissa on useita materiaaleja, kuten harkkoja, sementtitiiltä, hirttä ja lautapintaa. Ajosillan ovien yläpuolella oleva pieniruutuinen ikkuna antaa pienen viitteen jugend-tyylistä.

Vuonna 1954 valmistuneen asuintalon rakennutti Juhana Molarius eläkepäivien taloksi, nykyisin rakennuksessa on autotalli ja sauna.²²

Lähistöltä purettu vanha riihi on siirretty Sorsasaareen.²³ Lisäksi pihapiiristä on purettu vinkkelinmuotoinen rakennus, jossa on ollut heinälato ja jäävarasto. Myös kanala on purettu.²⁴

Kuten päärakennuksessa, myös aitan katon päädyt ovat viistetyt. Kuva Pekka Piiparinen.

Aittarakennus on vinkkelinmuotoinen. Itäisempi osa on hirsirunkoinen ja eteläosa lautarunkoinen. Kuva Pekka Piiparinen.

Arvoja

Aholan pihapiiri on eheä, perinteisesti rakennettu kokonaisuus. Pihapiirin rakennukset edustavat hyvin totkuniemeläisen ja pohjoiskarjalaisen maatalon 1910- ja 1920-lukujen rakentamista ja ne ovat säilyttäneet poikkeuksellisen paljon alkuperäistä ilmetään. Pihapiirillä on huomattavaa kyläkuvallista merkitystä, sillä se hahmottuu selkeästi lännen ja lounaan suuntiin peltoalueiden yli.

3. Tervola

Tervolan pihapiiriä koillisesta katsottuna. Vasemmalla asuinrakennus, keskellä aitta ja oikealla navetta.
Kuva Pekka Piiparinen.

Kuvaus ja historia

Rakennukset sijaitsevat kylätien varrella osoitteessa Totkunniementie 41. Pihapiiri koostuu päärakennuksesta, navetasta ja aitasta. Tilan aiempi nimi on Lemilä ja se muodostettiin isojaossa kantatilaksi.²⁵ Aikojen saatossa siitä on lohkottu maita ja vanhan kantatilan maista on jäänyt jäljelle pieni osa.²⁶

Pihapiiri on ollut aikoinaan liikenteellisesti keskeisellä paikalla, se sivusi kylän päätietä, mutta pohjoisempi kylätie kulki aikoinaan pihapiirissä navetan ja aitan välistä.²⁷

Tervokset ostivat tilan 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. Tervosten aikana tilalla kasvatettiin karjaa, sikoja ja lampaita. Tervokset hallitsivat tilaa kolmen sukupolven ajan, kunnes tila jäi asumattomaksi neljäksi vuodeksi 1990-luvulla. Samalla tilan toiminta loppui väliaikaisesti. Nykyiset omistajat tulivat tilalle vuosikymmenen lopulla ja tilalla kasvatetaan lampaita ja kanoja.²⁸

Rakennukset

Päärakennuksen vanhin eli lounaisosa (tienpuoleinen) on valmistunut noin 1770-luvulla, keskiosa (tupa) 1830-luvulla ja koillisosa vuonna 1987. Perimätiedon mukaan vanhimmassa osassa ovat toimineet nimismiehen konttori, kauppa ja posti.²⁹ Päärakennus on ilmeisesti kylän vanhin asuinrakennus.

Rakennuksen siipiosa, jossa on myös kuisti, on toteutettu useassa vaiheessa. Vanhin osa on hirsirunkoinen. Siipiosassa on keittiö ja sauna ja se on talon ainoa osa, jonne tulee vesi.³⁰

Päärakennus on edelleen uunilämmitteinen ja ikkunalasit ovat niin kutsuttua vanhaa lasia.³¹ Päärakennusta on korjattu 1960-luvulla.³² Vuonna 2015 korjattiin vesikatto ja vuosina 2014–2015 uusittiin ikkunat. Sisääntulosiipi korjattiin 2010-luvun alussa.³³

Oikealla päärakennus ja vasemmalla aitta. Päärakennus on valmistunut useassa vaiheessa. Vanhin osa on rakennuksen luoteispääty ja kuvan kaksi oikeanpuoleista ikkunaa on kuulunut tähän osaan. Kuva Pekka Piiparinen.

Kaksikerroksinen aittarakennus koostuu kahdeksasta pienemmästä aittatilasta. Vanhin, hirsirunkoinen osa (talonpuoleinen) valmistui 1869. Toinen pääty on lautarunkoinen.³⁴ Aitassa on runsaasti koristeaiheita.

Navetan alaosa on rakennettu lohkokivistä, kivimuurit ovat kaksinkertaiset eli niiden välissä on ilmarako. Navetan yläosa eli vintti on hirsiseinäinen. Ikkunat ovat alkuperäiset ja niiden puitejako kertoo valmistumisajankohdan jugend-tyylistä: ikkunoiden yläosissa on pienempiä ikkunaruutuja. Myös rakennuksen jyrkät kattojen lappeet viittaavat jugendiin. Navetan katemateriaali on bitumisementtiseos.³⁵

Navetta on valmistunut joko vuonna 1908 tai 1909. Navettaan on mahtunut enintään 30 lehmää, joista osa on voinut olla lypsäviä ja osa kasvavaa karjaa. Nykyisin navetassa on kanoja ja lampaita.³⁶

Pihapiiristä ja sen lähistöltä on purettu muutamia rakennuksia, kuten Totkunniementien toiselta puolelta mylly ja saha.³⁷

Kaksikerroksinen luhtiaitta-osuus on valmistunut vuonna 1869, sen sijaan vasemmanpuoleinen lautarunkoinen osa on nuorempi. Kuva Pekka Piiparinen.

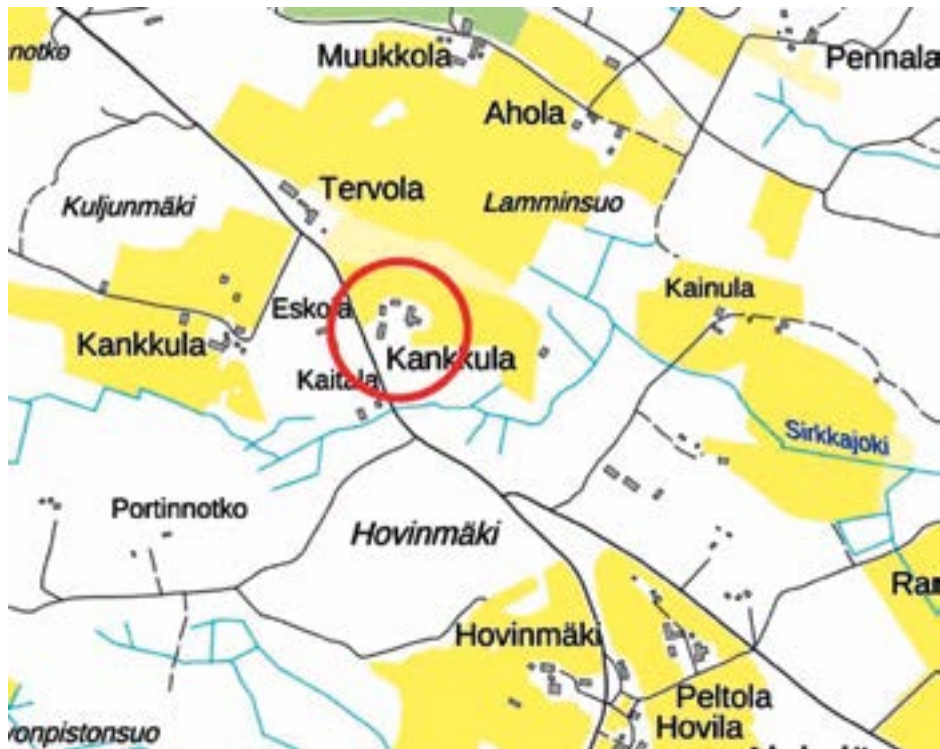

Navetan alaosa on vuorattu lohkokivin ja yläosa pääsoin hirsin. Navetan katon lappeet ovat jyrkät. Kuva Pekka Piiparinen.

Arvoja

Tervolan pihapiiri on eheä, perinteisesti rakentunut kokonaisuus. Pihapiiri rakennuksineen edustaa hyvin kylän rakentamista 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Tervolan pihapiirillä on huomattavaa kyläkuvallista merkitystä, sillä se hahmottuu selkeästi sekä Totkunniementielle että peltoalueiden yli itään ja koilliseen.

4. Kankkula

Kankkulan pihapiirin rakennuksia kuvattuna Totkunniementieltä. Kuva Pekka Piiparinen.

Kuvaus ja historia

Kankkulan pihapiirin Totkunniementiellä muodostavat uusi ja vanha päärakennus, aitta sekä navetta-varastorakennus. Kankkula kuuluu kylän kantatiloihin ja isojaon jälkeen tilan maita on lohkottu tai halottu neljään otteeseen.³⁸ Se on Karjalaisen sukutila, joka on ollut suvulla ainakin 1800-luvun alkupuolelta lähtien. Kankkula on siirtynyt sukupolvien aikana isältä pojalle. Elinkeinoina ovat olleet maatalous, karjanhoito ja nuottakalastus.³⁹

Lypsykarjasta luovuttiin 1990 ja lihakarjasta 1995. Tämän jälkeen tilalla on harjoitettu viljanviljelyä.⁴⁰ Sukupolvenvaihdos tilalla suoritettiin vuonna 2017 ja tilalla jatketaan viljelyä.⁴¹

Rakennukset

Vanha päärakennus on mansardikattoinen ja hirsirunkoinen talo. Talon ikkunoiden puitejako viittaa jugendiin, sillä ikkunoiden yläosien ruudut ovat pienempiä kuin alaosassa. Rakennuksen kivijalka on päällystetty betonilla. Vanhassa päärakennuksessa on näyttävä kaksikerroksinen umpikuisti, jonka päällä on mansardikatto. Rakennus on hirsipintainen, mutta ullakkokerros on pystyrimalaudoitettu.

Vanhaa päärakennusta (vuodelta 1922⁴²) edeltävä päärakennus oli valmistunut vuonna 1761.⁴³ 1950-luvulla rakennuksen kate vaihdettiin päreistä huopaan. Nykyinen huopakatto on asennettu 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Päätyyn tehtiin toinen sisäänkäynti 1950-luvun alkupuolella, tuolloin rakennus jaettiin kahden talouden kesken.⁴⁴ Vanhassa päärakennuksessa asuttiin vuoteen 1979, jonka jälkeen se on toiminut varastotilana.⁴⁵

Päärakennusta pihan suunnalta kuvattuna. Sekä päämassassa että kuistissa on mansardikatot. Kuva Pekka Piiparinen.

Aitta on harjakattoinen, osin hirsi- ja osin lautarunkoinen. Aitan takaosaan on liitetty puuvarasto. Aitta on mahdollisesti peräisin 1800-luvun alusta.⁴⁶ Hirsirunko-osuus on vanhempi kuin lautarunkoinen, jälkimmäinen lienee 1920-luvulta.⁴⁷ Kaksikerroksisen luhtiaitan tiloja on käytetty viljan varastointiin ja toisen kerroksen tiloja myös nukkumiseen. Aitan keskellä on pariovi, jonka takana on ollut vilja- ja työkaluvarasto. Pohjoisinta tilaa on käytetty nukkumiseen. Sen vieressä taas oli ruokavarasto. Aitan yhteydessä olleessa sivurakennuksessa sijaitsi ennen toista maailmansotaa kauppaapuoti. Se purettiin 2015.⁴⁸ Aittaa on korjattu viime vuosina. Kaidelaudat uusittiin entisen mukaisesti ja rakennukseen asennettiin följarit 2015.⁴⁹

Uusi navetta on vuodelta 1962 ja uusi talo valmistui 1979.⁵⁰ Vuonna 2010 navetan yhteyteen rakennettiin varasto-autotalli. Vanha navetta on jäänyt varastotiloiksi.⁵¹

Pihapiiristä purettuja rakennuksia ovat savusauna (purettu 1963) ja kellari. Riihi on siirretty aikoinaan Totkunnientien toiselle puolelle.⁵²

Kankkulan aitan hirsirunkoiset osat lienevät 1800-luvun alkupuoliskolta. Kuva Pekka Piiparinen.

Arvoja

Kankkulan pihapiirissä oleva vanha päärakennus ja sen vieressä oleva aitta muodostavat pienen perinteisen pihapiirin osan. Ne edustavat kylän rakentamista 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Tilan rakennuskanta on poikkeuksellisen kerroksellista, sillä vanhimmat rakennukset ovat 1800-luvun alusta ja uusin rakennus (navettaan liitetty varasto-autotalli) on vuodelta 2010. Kankkulan pihapiirillä on huomattavaa kyläkuvallista merkitystä, sillä se hahmottuu selkeästi sekä Totkunnientielle että pohjoiseen peltoalueiden yli.

5. Pennala

Vuonna 1975 Pennalan pihapiirin ympärillä oli huomattavasti nykyistä enemmän peltopinta-alaa. Kartta Maanmittauslaitos.

Kuvaus ja historia

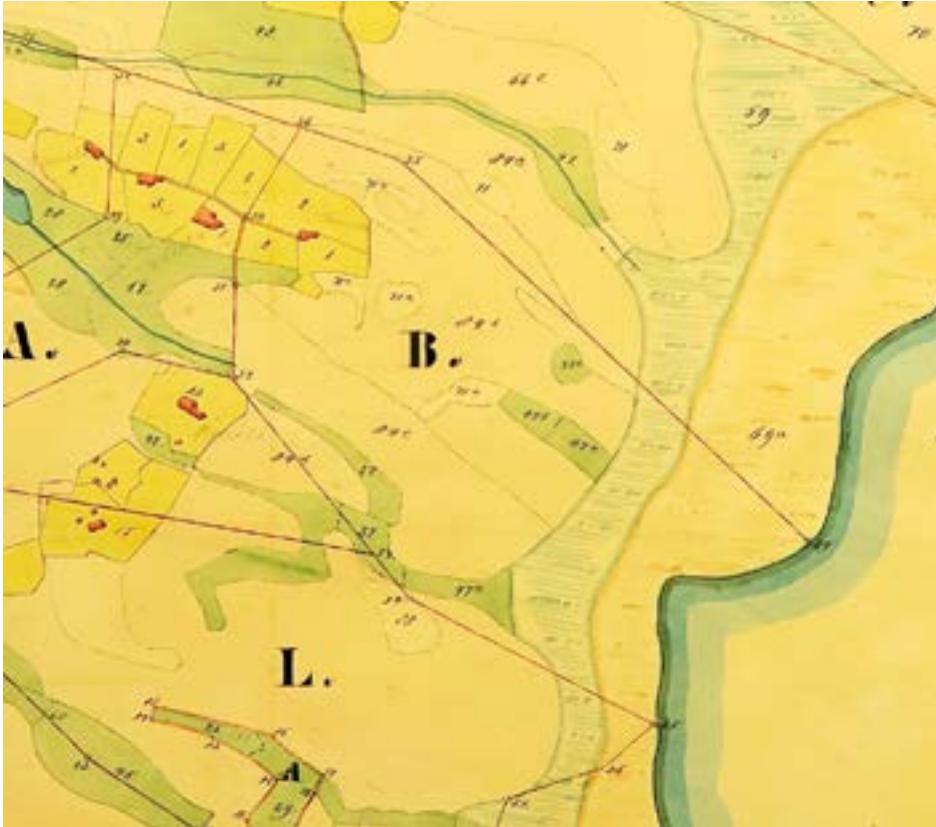
Pennalan pihapiiriin kuuluvat päärakennus, neljä entistä hirsiaittaa, navetta ja työtupa-varasto. Pihapiirin ympärillä on pieniä, edelleen viljeltyjä peltoja. Pihapiiri sijaitsee Totkunniementien varrella ja pihapiiriin johtaa koivukuja. Yksittäiset puut ja puuaidat ovat 1800- ja 1900-lukujen taitteessa Pekka Pennasen istuttamia.⁵³ Pennanen oli valtiopäivämies, jonka kotitila Pennala oli.⁵⁴

Pennala on Totkunniemen kantatiloja ja se on ollut olemassa jo isojakoa vahvistettaessa (1822). Tila säilyi isojaon pinta-alan mukaisesti aina vuoteen 1955 saakka. Isojaon jälkeen tilaa on lohkottu viiteen otteeseen, mutta tilan historialliset ydinmaat pihapiirin ympärillä ovat edelleen yhtenäiset, nykyisen omistajan hallinnassa.⁵⁵ Saman suvun hallussa tila on ollut vuodesta 1764.⁵⁶ Pennalansärkällä on ollut asutusta ainakin 1600-luvun alkupuoliskolla.⁵⁷

Suurimmillaan viljelyalaa Pennalan tilalla on ollut 32,5 hehtaaria. Suurin osa pelloista on ollut pihapiirin tuntumassa.⁵⁸ Maata tilalla on ollut enimmillään noin 200 hehtaaria.⁵⁹

Sota-aikana tilalla työskenteli sotavankeja.⁶⁰ Suurimmillaan tilan asukasluku oli sodan jälkeen, tuolloin asukkaita oli 16–17 henkilöä. Osa heistä oli siirtolaisia.⁶¹

Lypsykarjan pitämisestä luovuttiin 1993.⁶² Nykyiset omistajat tulivat tilalle vuonna 2012 ja he jatkavat tilalla maanviljelyä.⁶³

Pennalan tila (B) isojakokartassa (laadittu 1797 ja 1814). Kartasta huomataan, että ennen jakoa Pennalan tila on kuulunut todennäköisesti neljän tilan ketjuun. Kartta Kansallisarkisto.

Rakennukset

Päärakennus on toteutettu kahdessa vaiheessa. Talon vanhempi pääty luoteisosassa on 1800-luvun lopulta ja kaakkoispääty on valmistunut 1940-luvulla. Ullakkokerroksessa pitkällä julkisivuilla on ollut pieniä ikkunoita. Lisäksi rakennuksessa on ollut kaksi avokuistia, jotka on korvattu uusilla. Rakennuksen rakennettiin lisäsiipi vuonna 1955. Siihen toteutettiin pesutupa ja sisä-wc.⁶⁴ Päärakennuksen peltikate ja ikkunat uusittiin 1995. Ikkunat tehtiin alkuperäisen kaltaiseksi. 1971 rakennus vuorattiin pystylaudoituksella.⁶⁵

Päärakennuksessa on pidetty runsaasti hengellisiä ja puoluepoliittisia tilaisuuksia. Vilkkaimmillaan kokoontumisia järjestettiin 1800- ja 1900-lukujen taitteessa.⁶⁶ Yläkerrassa ovat asuneet tilan piijat ja rengit.⁶⁷

Pennalan päärakennus pohjautuu sovellukseen paritupatyypistä. Kuva Pekka Piiparinen.

Ajoittamaton kuva Pennalan päärakennuksesta. Kuvassa olevat kivistit on korvattu uusilla ja pienet ullakkoikkunat on poistettu. Kuva Jaana ja Matti Ahtiaisen kokoelma.

Navetan 1800-luvulta peräisin oleva vanha osa on vinkkelinmuotoinen. Luonnonkivisen alaosan päälle lisättiin rakenteita vuonna 1948 ja moderni lisäsiipi valmistui 1979. Laajennukseen rakennettiin puimala, lato ja muita maatalouden tiloja.⁶⁸

Vanhat aitat tekevät pihapiiristä kylän harvinaisuuden. Kolmen aitan rivissä on vilja-aitta 1900-luvun alusta, vaa-teaitta 1800-luvun alusta ja särvinaitta vuodelta 1764. Aitta lienee Totkunniemen vanhin rakennus. Särvinaitta on ehkä siirretty Pennalaan Villalasta. Pihan keskellä on ruumisaitta, joka lienee valmistunut vuonna 1772. 1900-luvun alussa se muutettiin piikojen aitaksi.⁶⁹

Päärakennuksen vieressä sijaitsee vuonna 1953 valmistunut työtupa-varastorakennus.⁷⁰ Sen länsipäädystä on puuverstastila, jonka yläpuolella on ollut majoitustila. Nykyisin rakennuksessa säilytetään puita ja autoa.⁷¹ Riihi ja paja on siirretty lomamökeiksi (1996).⁷² Pihapiirin etelälaidalla (noin 100 m:n päässä) sijainnut savusauna purettiin 1970-luvulla.⁷³ Kaakkoispuolella Myllymäellä sijainneen tuulimyllyn käytöstä luovuttiin 1930-luvulla.⁷⁴

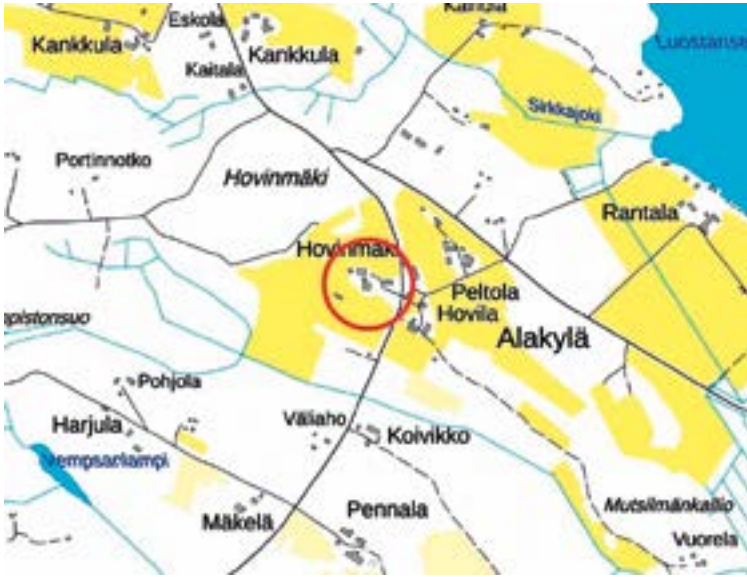

Pihapiirin läntisin aitta on entinen vilja- eli eloaitta. Kuva Pekka Piiparinen.

Arvoja

Kerroksisen, mutta kuitenkin kohtalaisen eheänä säilyneen Pennalan pihapiirin rakennukset edustavat kylän 1800-luvun ja 1900-luvun alun rakentamista. Tilalla on myös henkilöhistoriallista arvoa, koska siellä asui valtiopäivämies Pekka Pennanen (1872–1960).

6. Hovinmäki

Hovinmäen pihapiiriä näkötorjasta kuvattuna toukokuussa 2017. Kuva Pekka Piiparinen.

Kuvaus ja historia

Pihapiiri hahmottuu kyläkuvassa selkeästi, sillä se sijaitsee Totkunniementien mutkassa peltojen ympäröimänä. Ydinpihapiiriin kuuluvat päärakennus, navetta, varasto ja halli. Hieman pihapiirin ulkopuolella on riihi ja lato.

Hovinmäki kuuluu kylän vanhimpiin asuinpaikkoihin.⁷⁵ Tila asutettiin 1700-luvulla.⁷⁶ Isojaon (1822) jälkeen tilaa on lohkottu kolmeen otteeseen. Kuitenkin pihapiiristä ja kylätiestä länteen olevat maa-alueet ovat säilyneet yhtenäisenä ja pääosin isojaon mukaisena maa-alueena.⁷⁷ 1700- ja 1800-lukujen taitteessa Hovinmäen pihapiiri oli eräänlainen kyläteiden keskipiste, sillä siitä lähti kulkuväyliä useaan eri suuntaan.⁷⁸

Samalla сувulla tila on ollut vuodesta 1883 lähtien. Tuolloin Juhana Luostarinen aloitti tilalla maanviljelyn, jota seuraavat sukupolvet jatkoivat.⁷⁹ Aikojen saatossa tilasta on lohkottu useita uusia tiloja.⁸⁰ 1990-luvun alussa lypsykarja vaihtui lihakarjaan ja 1995 karjasta luovuttiin kokonaan.⁸¹

Pihapiiristä on purettu muun muassa lato, jäävarasto, kermalaituri, aitta (1970-luvun alkupuoliskolla), navetta (1960-luvun lopulla) ja talli (1960-luvun lopulla).⁸²

Hovinmäen alueella on sijainnut tsasouna.⁸³ Pihapiirin vieressä on kyläläisten talkoilla rakentama näkötorni.⁸⁴

1700- ja 1800-lukujen taitteessa Hovinmäen pihapiiri (K) on ollut Totkunniemen kylän eräänlainen keskipiste: sen kautta on kulkenut väyliä ainakin neljään eri suuntaan. Kartta Kansallisarkisto.

Hovinmäen tilan pihapiirin rakennuksia joko 1950- tai 1960-luvulta.

Pihapiirin rakennuskantaa 1950-luvun jälkipuoliskolta. Oikealla päärakennus, jonka takana pilkottaa aitta. Aitan takana näkyy riihi. Vasemmanpuolimmainen rakennus on navetta ja sen vieressä on kermalaituri. Lisäksi pihapiiriin kuului myös jäävarasto, tallirakennus ja lato. Kuva Keijo Luostarisen kokoelma.

Rakennukset

Hovinmäen päärakennuksessa on vaikutteita paritupatyypistä. Pystylaudoitettu rakennuksessa on tiilikatto. Neliönmuotoisissa ikkunoissa on kapeat tuuletusikkunat. Sisäänkäynnin luona on umpikuisti. Hirsirunkoisen asuinrakennuksen länsiosa on 1820-luvulta ja itäosa valmistui 1929.⁸⁵ Se rakennettiin edellisen päärakennuksen paikalle.

Talo peruskorjattiin 1960-luvun lopulla. Lähes kaikki purettiin seiniä ja kattoa lukuun ottamatta ja talo sai uuden ulkuvuorauksen, vesijohdot ja sisä-wc:n. Ikkunat uusittiin. Sisäkattoa laskettiin noin puoli metriä ja laipion sisäpuoli vuorattiin puupaneeleilla. Tuvan sisäseinät jäivät hirsipinnalle. Rakennuksen kivijalkaa korjattiin ja se sai betonivalupinnan. Rakennus jäi puulämmitteiseksi.⁸⁶

Rakennuksen nykyasu on pitkälti juuri 1960-luvun lopulta. Ennen peruskorjausta rakennuksen ulkuvuoraus oli pystyrimalautoitus ja rakennuksessa oli sekä kuusiruutuista että t-mallista ikkunoiden puitejakoa. Ullakolla oli neliruutuiset ikkunat. Rakennuksessa oli kaksi savuhormia.

Päärakennuksen ulkoinen olemus on lähes täysin 1960-luvun lopun asussa. Viimeisin ulkomaalaus on vuodelta 1991. Kuva Pekka Piiparinen.

Pihapiirissä oli vuonna 1911 valmistunut kivinavetta,⁸⁷ nykyinen navetta valmistui 1960- ja 1970-lukujen taitteessa.⁸⁸ Pihapiiristä hieman erillään sijaitsee viljankuivaus- ja puintiriihi 1800-luvulta.⁸⁹ Riihen päädyssä ollut mylly on purettu. Riihessä puitiin viljaa vielä toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina, ja puimakone toimi maamootorilla. Riihen uuni on purettu. Nykyisin rakennus toimii varastona.⁹⁰ Pystyrimalaudoitettu ja punaiseksi maalattu varastorakennus valmistui 1950-luvulla. Sementtitiilikattoisen rakennuksen alaosassa on ollut perunakellari.⁹¹ Pihapiirin uusiin rakennus yleisvarastona toimiva halli (1985).⁹²

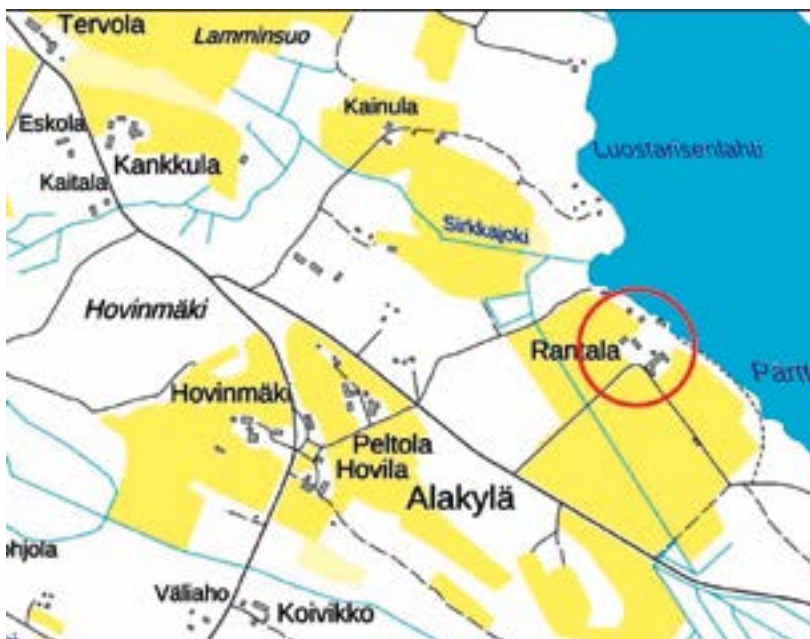

Entinen riihi kesäkuussa 2017. Kuva Pekka Piiparinen.

Arvoja

Hovinmäen pihapiirissä on paljon ajallista kerroksellisuutta, sillä vanhimmat rakennuksen osat lienevät 1820-luvulta (päärakennuksen vanhin osa) ja uusiin vuodelta 1985 (halli). Pihapiirillä on huomattavaa kyläkuvallista merkitystä, sillä se hahmottuu selkeästi Totkunniementielle.

7. Rantala

Rantalan tilan pihapiiriin johtaa koivuistutusten rivi. Kuva Pekka Piiparinen.

Kuvaus ja historia

Rantalan tila sijaitsee laajahkojen peltoaukeiden ympärillä lähellä Pyhäjärven rantaa. Alue on tunnettu nimellä Alakylä.⁹³

Rantala on kylän kantatiloja ja tilan maat muodostavat edelleen suurin piirtein isojaossa 1822 muodostetun kokonaisuuden.⁹⁴ Pihaan johtavan tien pohjoislaidalla on 1940-luvulla istutettu koivurivi. Pihapiiri muodostuu päärakennuksesta, navetasta, aitasta, riihestä, hirsisestä vapaa-ajanrakennuksesta, saunasta, autotalli-varastosta, venevajasta ja kahdesta lomarakennuksesta.

Tilan järvenpuolella on kulkenut kylätie Pöllänniemeen.⁹⁵ Rannalla on ollut aikoinaan nuottaporukoiden tukikoh- ta, josta on jäänyt jäljelle venevaja.⁹⁶

Tila on ollut asuttu ainakin 1600-luvun alkupuoliskolla⁹⁷ ja se on ollut Luostarisen suvun hallussa vuodesta 1795 lähtien. Tilan elinkeinoina ovat olleet maatalous ja karjanhoito sekä nuottakalastus.⁹⁸ Lehmiä tilalla on ollut enimmillään noin 14 (1990-luvulla) ja lisäksi on ollut sikoja, kanoja ja hevosia.⁹⁹

Tilalla asui yleensä kuutisen ihmistä, mutta toisen maailmansodan aikana asukkaita oli kolmisenkymmentä. Maanviljelys loppui vuonna 1996, mutta talon peltoja on vuokrattu tämän jälkeen ulkopuolisille.¹⁰⁰ Lypsykarjaa pidettiin vuoteen 1996 saakka.¹⁰¹ Nykyisin pihapiiri on asuinkäytössä. Pihapiiristä on purettu muun muassa lato, jonka osista on tehty vapaa-ajan rakennus rantaan.¹⁰²

Rantalan pihapiirin nykyinen yleisilme syntyi 1930-luvulla. Kuva todennäköisesti 1960-luvulta. Anna Liisa ja Rauno Matikaisen kokoelma.

Isojaon aikana Rantalan tilalla (C) oli melko pieni peltoalue (keltainen alue). Tilaan kuului myös pieni niitty (vihreä alue) ja suoalueita (siniset ja ruskeat vaakaviivotukset). Kartta Kansallisarkisto.

Rakennukset

Päärakennus on 1800-luvulta.¹⁰³ Aikaisemman rakennusinventoinnin mukaan päärakennus on valmistunut vuonna 1799.¹⁰⁴ Todennäköisesti päärakennuksen luoteispääty on vanhempi ja myöhemmin rakennus on muutettu parituvaksi. Rakennus remontoitiin perusteellisesti vuonna 1945, samalla rakennettiin kaakkoispäädyn kokoinen kellaritila. Alapohja uusittiin eteistiloja lukuun ottamatta, eteisessä on rossipohja. Rakennus lisäeristettiin ulkopuolelta 1980-luvulla, vuonna 1982 seinään asennettiin tuulensuoja ja villakerros. Ikkunat on uusittu.¹⁰⁵ Vesijohdot asennettiin 1950- tai 1960-luvulla ja sähköt 1960-luvulla. Keskuslämmitys (maalämpö) toteutettiin 2010-luvulla.¹⁰⁶

Päärakennus toimi kylällä merkittävänä kokoontumispaikkana 1950–1970-luvuilla. Siellä järjestettiin seuroja, kinkereitä ja kerhoja. Toisinaan talo toimii vieläkin kyläläisten kokoontumispaikkana.¹⁰⁷

Navetta on valmistunut 1930-luvulla.¹⁰⁸ Sen lounaisosa on toteutettu lohkokivistä ja koillisosa puisena. Rakennuksessa on mansardikatto.

Aitan ajoituksesta ei ole tietoa. Aitta jakautuu luhtiaitaan ja entiseen vilja-aittaan. Luhtiaitan yläkerrassa oli majoitustiloja ja alhaalla sijaitsivat vaateaitta (alhaalla päädyssä) ja särvinaitta. Parioven takana on ollut kärryliiteri.¹⁰⁹

Pihapiirin reunassa on riihi, joka on toiminut myös viljankuivaamona 1990-luvulle asti. Riihen kaakkoisosasta on purettu pois rakennusosa, jossa oli samanlainen viistokatto kuin riihen takana olevassa osassa.¹¹⁰

Loma-asukastoiminta tilalla alkoi 1950-luvulla. Nykyisin tilalta vuokrataan kahta lomarakennusta. Toinen on ollut aiemmin tilan sauna.¹¹¹ Pihapiiristä on purettu muun muassa jääkellari.¹¹²

Päärakennusta pihapiirin sisältä kuvattuna. Ikkunoihin on toteutettu valepuitejako, kuitenkin noudattaen alkuperäistä jakoperiaatetta. Kuva Pekka Piiparinen.

Navetta on valmistunut 1930-luvulla. Kuvassa vasemmalla navetan edessä autotalli-
varasto, joka toimi aikoinaan perunakellarina ja pajana. Kuva Pekka Piiparinen.

Aitassa on kaksikerroksinen luhtiaitta-osuus ja oikealla on yksikerroksinen entinen
vilja-aitta. Kuva Pekka Piiparinen.

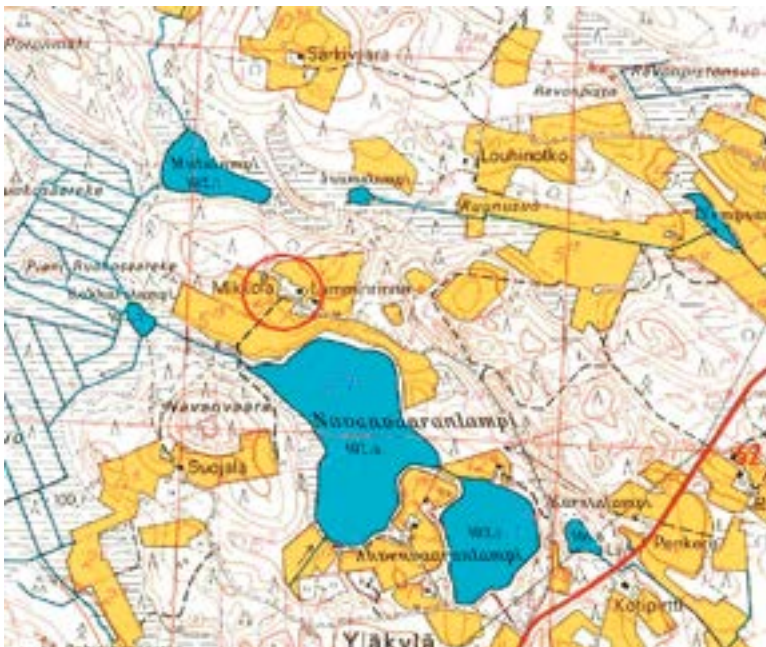
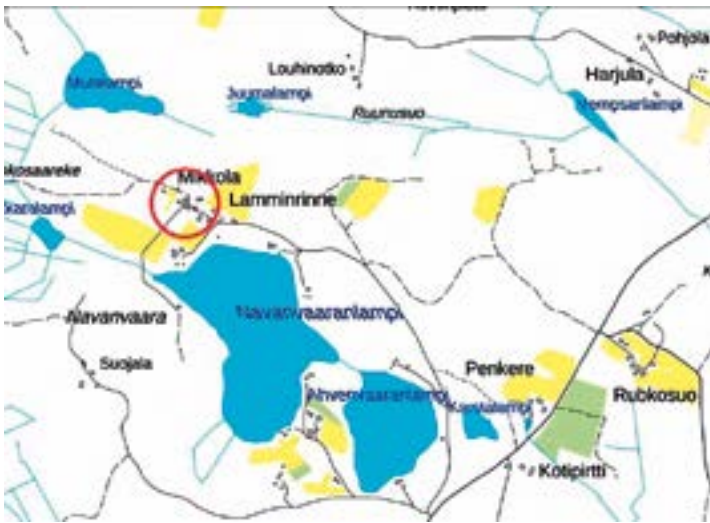

Vasemmalla venevaja ja oikealla sauna. Rakennukset sijaitsevat Pyhäjärven rannassa.
Sauna on todennäköisesti 1940- tai 1950-luvulta ja venevaja ehkä 1940-luvulta.¹¹³
Kuva Pekka Piiparinen.

Arvoja

Rantalan pihapiiri on ehyt ja perinteinen kokonaisuus. Rakennukset kuvastavat 1800-luvun ja 1900-luvun ensimmäisen puoliskon rakentamista. Pihapiirin rakennettu ympäristö on kerroksellista, siellä on rakennuskantaa 1700- ja 1800-lukujen taitteesta 1980-luvulle.

8. Mikkola

Vuonna 1975 Mikkolan tilan ympäristössä oli pieniä peltoaloja.
Kartta Maanmittauslaitos.

Kuvaus ja historia

Mikkolan tila sijaitsee Totkunniemen kylän reunamilla, Navanvaaranlammen pohjoispuolella. Mikkolan pihapiirin muodostavat päärakennus, aitta, navetta, varasto-kellari ja riihi. Tila on asutettu todennäköisesti 1900-luvun alussa, jolloin tilalle saapuivat sisarukset Antti, Pekka ja Karoliina Ketolainen. Ketolaiset raivasivat tilan ja rakensivat maatilarakennukset. Karjanhoidosta tilalla luovuttiin vuonna 1992 ja pellot metsitettiin.¹¹⁴

Rakennukset

Mansardikattoinen päärakennus on valmistunut vuonna 1927 ja sitä laajennettiin 1973 siipiosalla. Rakennusta peruskorjattiin 1979: julkisivut ja ikkunat uusittiin ja kuisti poistettiin. Nykyinen asukas muutti rakennukseen vuonna 1964.¹¹⁵

Navetta on tyypillinen 1950-luvun pientilan navetta. Vinkkelinmuotoisen rakennuksen (1956 tai 1957) ensimmäinen kerros on vuorattu sementtitiilein ja toinen kerros on laudoitettu.¹¹⁶ Myöhemmin navetan takaosaan liitettiin lato-osa. Rakennuksen katto uusittiin 2010-luvun alkupuoliskolla.¹¹⁷

Harjakattoisessa aitassa on kolme varastoa. Keskellä pariovien takana on suurin tila. Ydinpihapiirissä on myös lautarakenteinen varasto-kellari vuodelta 1961.¹¹⁸ Se on toiminut traktorivarastona ja autotallina. Sitä korotettiin vuonna 1985. Pihapiirin ulkopuolella on riihi.¹¹⁹

Päärakennusta lännen suunnasta kuvattuna. Kuva Pekka Piiparinen.

Pihapiirissä on 1950-luvun tyypillinen navetta. Kuva Pekka Piiparinen.

Aitassa on kolme varastotilaa. Kuva Pekka Piiparinen.

Arvoja

Mikkolan pihapiiri rakennuksineen ja toimintoineen edustaa melko tyypillistä aikansa pientilarakentamista.

9. Uusi-Kolehmalta

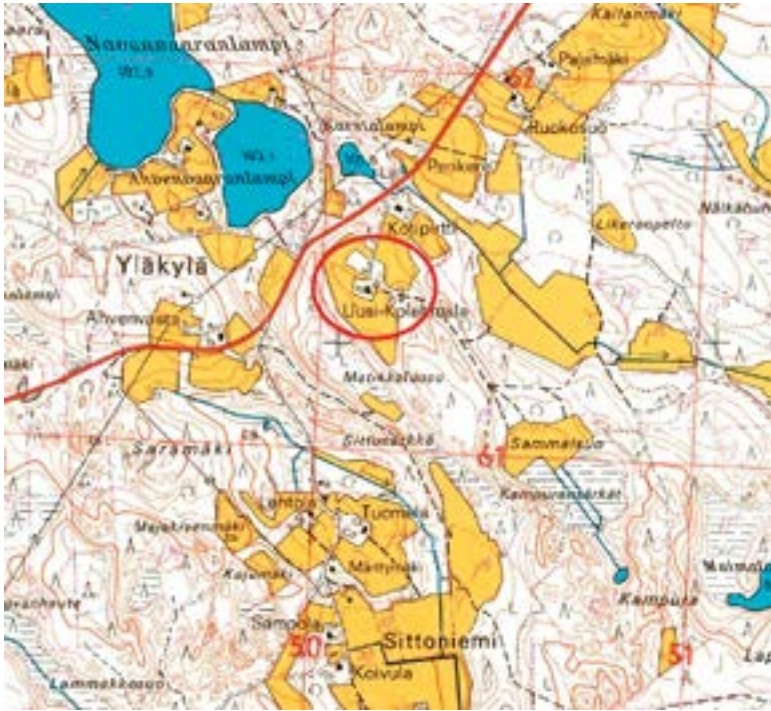

Uusi-Kolehmalan ydinpihapiirin muodostavat taustalla näkyvä päärakennus ja oikealla oleva aitta. Kuva Pekka Piiparinen.

Kuvaus ja historia

Uusi-Kolehmalan ydinpihapiiri muodostuu päärakennuksesta ja aitasta. Hieman pihapiirin ulkopuolella ovat navetta-varastorakennus, riihi ja mahdollisesti liiteri. Vuoden 1975 peruskartassa pihapiiriin on merkitty seitsemän rakennusta. Uusi-Kolehmalta on lohkottu Kolehmalan tilasta. Isojakokartan mukaan tila on perustettu Mattilan maille, mutta todennäköisesti tila on tullut itsenäiseksi 1800-luvun jälkipuoliskolla.¹²⁰ Uusi-Kolehmalta tunnetaan myös nimellä Riitan Huhta. Uusi-Kolehmalta on ollut maatalous- ja karjatila.¹²¹

Tilalla on ollut viljeltyä peltoa noin 10 hehtaaria. Lypsykarja vaihtui lihakarjaan vuonna 1984 ja karjasta luovuttiin vuonna 1993.¹²² Samoihin aikoihin päättyi viljely. Heinää tilan pelloilla niitettiin vielä vuonna 1996. Sitten pihapiirin ympärillä olevat pellot ovat metsittyneet.

Vielä vuonna 1975 tilan ympärillä oli pieniä peltoaloja. Myöhemmin ympäristö on metsittyynyt ja pusikoitunut. Kuva Maanmittauslaitos.

Rakennukset

Harjakattoiseen päärakennukseen on lisätty matalampi siipiosa 1965. Rakennuksen pääosa on pystyrimalaudoitettu ja siipi on vuorattu vaakalaudoituksella. Kellari on länsipäädyssä.

Aikaisemman rakennusinventoinnin sekä rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan päärakennus on valmistunut vuonna 1920.¹²³ Se saattaa kuitenkin olla vanhempi.¹²⁴ Rakennusta on muutettu ja muun muassa korotettu vuosikymmenten mittaan, esimerkiksi ikkunoiden puitejako talon itäpuolella viittaa 1930-luvun loppuun tai 1940-luvulle ja länsipuolen alakerran ikkunat saattavat olla vielä nuorempia. Taloon hankittiin sähköt 1965.¹²⁵

Päärakennuksen käytetyin ikkunatyyppejä on symmetrinen kaksipuitteinen ikkuna. Sitä käytettiin Suomessa paljon 1930-luvun lopulla ja 1940-luvulla. Kuva Pekka Piiparinen.

Tilan puretun navetan tilalle valmistui uusi vuonna 1969.¹²⁶ Pihapiiri ulkopuolella on riihi ja todennäköisesti liiterirakennus. Riihi on toteutettu lamasalvostekniikalla ja sen vieressä on lautarakenteinen todennäköisesti varasto-osa.

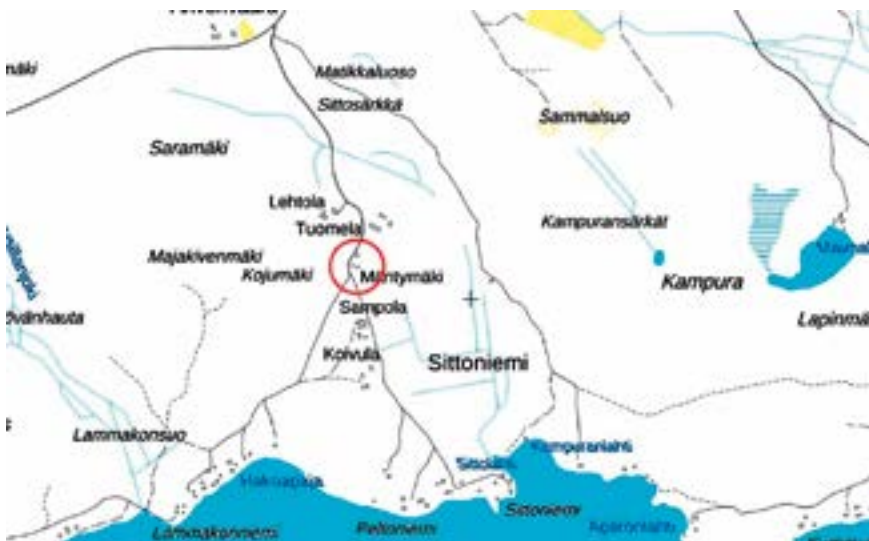

Ydinpihapiirin ulkopuolella on riihi. Kuva Pekka Piiparinen.

Arvoja

Päärakennus antaa paikallisesti käsitystä 1900-luvun alun ja myöhempienkin vuosikymmenten maaseudun asuinrakentamisesta. Pihapiirin rakennuskannassa on jokin verran alkuperäisyyttä ja ajallista kerroksellisuutta.

10. Mäntymäki

Vasemmalla päärakennus ja oikealla hirsinen sauna. Pihapiirissä on runsaasti puustoa ja muuta kasvillisuutta. Kuva Pekka Piiparinen.

Kuvaus ja historia

Mäntymäen pihapiiri sijaitsee kylän eteläosassa, osoitteessa Pohjukantie 7. Päärakennuksen lisäksi pihapiiriin kuuluu liiteri ja hirsinen saunarakennus. Pihapiirin runsas kasvillisuus peittää pitkälti näkymän Pohjukantielle.

Mäntymäki on lohkottu Tolvasten tilasta, jonka nimi oli Tuomela.¹²⁷ Todennäköisesti Mäntymäki on perustettu 1800-luvun jälkipuoliskolla.¹²⁸ Mäntymäen tilalla ei ole harjoitettu maanviljelyä, vaan se on toiminut asuintilana.¹²⁹

Mansardikattoisen päärakennuksen valmistumisajankohdasta ei ole tarkkaa tietoa. Suullisen tiedon mukaan sen rakennutti Tuomelan maille Hilda Astikainen äitinsä Riitta Astikaisen asunnoksi 1920- tai 1930-luvulla.¹³⁰ Vuonna 2001 tehdyn rakennusinventoinnin sekä rakennus- ja huoneistoreksiterin mukaan päärakennus olisi valmistunut vuonna 1920.¹³¹ Rakennus saattaa kuitenkin olla vanhempi.¹³²

Päärakennusta on korjattu vuosina 1960, 1970 ja 1976. Vuonna 1976 uusittiin ulkovuori ja rakennusta laajennettiin. Kate uusittiin 1960- ja 1970-lukujen taitteessa, jolloin pärekatto korvattiin huovalla.¹³³ Sähköt saatiin vuonna 1976.¹³⁴

Liiteri on harjakattoinen ja lautarunkoinen rakennus. Tontilla oleva hirsirunkoinen sauna on valmistunut vuonna 1978.¹³⁵

Mäntymäen päärakennus. Kuva Pekka Piiparinen.

Liiteri sijaitsee Pohjukantien vieressä. Kuva Pekka Piiparinen.

Vuoden 1975 peruskartasta huomataan, että Mäntymäen pihapiirin ympäristössä oli pieniä tiloja ja peltoalueita. Kartta Maanmittauslaitos.

Arvoja

Päärakennus antaa paikallista käsitystä 1900-luvun alun asuinrakentamisesta. Pihapiirin rakennuskannassa on jokin verran ajallista kerroksellisuutta.

11. Kivimäki

Vaikka entinen asuinrakennus on sängen pieni, on sen massoitteilu moni-ilmeistä. Kuva Pekka Piiparinen.

Kuvaus ja historia

Kivimäen maatilan pihapiiri sijaitsee pienen mäen päällä osoitteessa Särkilammentie 6. Taloa ympäröineet pellot ovat kasvaneet umpeen. Pihapiiri muodostuu päärakennuksesta, kellarista ja todennäköisesti liiteristä. 1970-luvun puolivälissä Kivimäen pihapiirissä oli ainakin kuusi rakennusta,¹³⁶ mukaan lukien navetta.¹³⁷

Kivimäen tila on lohkottu kunnan omistamasta Mutalan tilasta. Kivimäen pientilalla viljeltiin noin kahta hehtaaria. Navetassa pidettiin yhtä lehmää ja sikaa. Maatalous tilalla lopetettiin 1960-luvulla.¹³⁸

Rakennukset

Epäsymmetrinen päärakennus on sekoitus eri aikakausien rakentamisen tapoja ja tyyliuuntauksia, omaperäinen mutta kuitenkin sopusuhtainen. Sen päämassan kattojen lapheet ovat eripituiset, rakennuksen kuistissa on symmetrinen harjakatto.

Aikaisemman rakennusinventoinnin sekä rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan päärakennus on valmistunut vuonna 1920 ja se on toteutettu entisestä riihestä. Todennäköisesti rakennuksen vanhimmat osat ovat vanhempia. Rakennusta on laajennettu muun muassa 1950-luvulla, jolloin uusittiin ikkunat ja taloon johdettiin sähköt. Lisäkorjauksia päärakennukseen on tehty vuosina 1960 ja 1980. Talossa asui enimmillään kahdeksan henkilöä.¹³⁹

Päärakennusta idän suunnasta kuvattuna. Kuva Pekka Piiparinen.

Vielä vuonna 1975 Kivimäen tilan ympärillä on pieniä peltoaloja. Pellot olivat yhteydessä viereisen Portinnotkon tilan peltoihin. Kartta Maanmittauslaitos.

Arvoja

Päärakennus antaa paikallista käsitystä 1900-luvun alun ja myöhempienkin vuosikymmenten rakentamisesta. Rakennus on valmistunut eri aikakausina, mutta se on toteutettu sopusuhtaiseksi kokonaisuudeksi. Kivimäen päärakennus on Totkunniemen kylällä omaperäinen erikoisuus monimuotoisine massoitteluineen ja katon muotoineen.

12. Portinnotko

Portinnotkon entistä päärakennusta ympäröi melko sankka kasvillisuus. Kuva Pekka Piiparinen.

Kuvaus ja historia

Portinnotkon tila sijaitsee Kivimäen tilan itäpuolella. Vuoden 1975 peruskartassa Portinnotkon pihapiiriin on piirretty viisi rakennusta.¹⁴⁰ Nyt jäljellä on enää päärakennus, joka on säilyttänyt hyvin alkuperäisen asunsa. Pihapiiri sijaitsee osoitteessa Särkilammentie 4.

Rakennukset

Harjakattoisessa, kivijalalle perustetussa päärakennuksessa on kuusiruutuiset ikkunat, joiden vuorilautoissa on pientä koristeellisuutta. Julkisivut on vuorattu pystyrimalautoituksin. Nurkat ovat korostetut, nurkkalautojen alla on hirsisalvosten päädyt. Aikaisempien inventointitietojen mukaan rakennus on valmistunut vuonna 1850,¹⁴¹ mutta sen harkkoperusteinen kuistiosa on nuorempi. Tilan perustamishistoriaa ei tunneta.¹⁴²

Rakennuksen julkisivut ovat pystyrimalautoitettuja ja ikkunat ovat kuusiruutuisia. Kuva Pekka Piiparinen.

Arvoja

Portinnotkon päärakennus lienee ainoa Totkunniemen 1800-luvun pientilan säilynyt asuinrakennus. Todennäköisesti se on edelleen pitkälle 1800-luvun ulkoisessa asussa.

13. Entinen koulu

Entinen koulu ja sen vasemmalla puolella entinen opettajien asuintalo.
Kuva Pekka Piiparinen.

Kuvaus ja historia

Koulun pihapiiri koostuu puukoulurakennuksesta, rivitalotyypisistä opettajien asuintalosta ja varistorakennuksesta. Pihapiiri sijaitsee osoitteessa Kainulantie 2. Aikoinaan koulun alue kuului Hovinmäen maihin.

Rakennukset

Hirsinen koulurakennus valmistui vuonna 1921. Jugendista kertovat ikkunoiden vuorilautojen ja julkisivun koristeaiheet ja katon korkea muoto. Koulurakennus käsitti varsinaisen luokkahuoneen, käsityöluokan, oppilasteisen ja opettajan asunnon. Koulun rakentamisesta Uusi-Hovila-tilalle vastasi Heikki Pöllänen ja rakennuksen suunnitteli arkkitehti Yrjö Sadeniemi. Koulu muistuttaa Sadeniemen toista koulusuunnitelmaa, Varmon koulua. Koulun yhteyteen toteutettiin urheilukenttä.¹⁴³

Myöhemmin koko koulurakennus saneerattiin luokkahuoneiksi. Niihin kuuluivat myös puutöiden opetusluokka ja voimistelusalii.¹⁴⁴ Aluksi ruoka valmistettiin veistoluokassa, myöhemmin sen takaosa erotettiin keittolaksi. Koulukeittola jakoi oppilaille ruokaa ensimmäisen kerran 1943.¹⁴⁵ 1980-luvulla rakennuksen ikkunat, sähköt, sisäpinnat ja lämmitysputkistot uusittiin.¹⁴⁶

Vuonna 1958 koulun viereen urheilukentän paikalle valmistui rivitalo, jossa oli kaksi asuntoa koulun opettajille ja yksi asunto talonmiehelle. Osa koulun uusista tiloista sijoitettiin tähän rakennukseen. Myöhemmin rivitalo toimi muun muassa kunnan vuokratalona.¹⁴⁷

Koulu lakkautettiin 1990-luvulla, minkä jälkeen puurakennuksessa toimi kylätoimikunta ja kansalaisopisto. Yksityisomistukseen Totkunniemen koulukiinteistö siirtyi vuonna 2000. Uudet omistajat muuttivat koulun keskuslämmityksen toimimaan pelleteillä. Sisätiloja on uudistettu ja tehty kylpyhuone ja entiset keittiötilat on muutettu alkuperäiseen käyttötarkoitukseen. Aiemmin umpeen laitettu ikkuna on taas avattu.¹⁴⁸

Entinen koulu edustaa tyyliltään jugendia. Kuva Pekka Piiparinen.

Koulun vieressä oleva varastorakennus lienee valmistunut samoihin aikoihin koulurakennuksen kanssa. Tähän viittaavat ovien yläpuolella olevat pieniruutuiset ikkunat. Kuva Pekka Piiparinen.

Opettajien ja talonmiehen asuintalo valmistui vuonna 1958. Kuva Pekka Piiparinen.

Ajoittamaton kuva koulun pihapiiristä.

Arvoja

Pihapiirin rakennukset ovat säilyttäneet pitkälle alkuperäistä ulkoista ilmettään. Rakennukset ovat tyypillisiä aikansa suomalaisten kyläkoulujen rakennuksia, mutta Totkunniemellä entinen koulurakennus edustaa tavallista korkeampaa arkkitehtuurin tasoa.

Liitteen 3 viitteet ja lähteet

- 1 Lusa, L. 2004, 56: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä.
- 2 Kiinteistötietorekisteri. Maanmittauslaitos.
- 3 Raija Nousiainen, suull. 31.5.2017; Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä.
- 4 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s; Raija Nousiainen, suull. 31.5.2017.
- 5 Raija Nousiainen, suull. 31.5.2017.
- 6 Raija Nousiainen, suull. 31.5.2017; Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä; Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s. Vuonna 2001 tehdyn rakennusinventoinnin mukaan päärakennus olisi valmistunut vuosina 1920–1926. Inventoinnin tieto ei kuitenkaan pidä paikkansa.
- 7 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 8 Raija Nousiainen, suull. 31.5.2017. Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan valmistumisajankohta on vuosi 1962. Väestörekisterikeskus.
- 9 Raija Nousiainen, suull. 31.5.2017.
- 10 Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä.
- 11 Kiinteistötietorekisteri. Maanmittauslaitos.
- 12 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 13 Kiinteistötietorekisteri. Maanmittauslaitos.
- 14 Pekka Molarius, suull. 31.5.2017.
- 15 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 16 Pekka Molarius, suull. 31.5.2017.
- 17 Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä; Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 18 Rakennusinventointi 2001.
- 19 Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä; Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 20 Pekka Molarius, suull. 31.5.2017. Molarius kertoi aitan valmistuneen 1910-luvun puolivälissä.
- 21 Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä; Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s; Pekka Molarius, suull. 31.5.2017.
- 22 Pekka Molarius, suull. 31.5.2017.
- 23 Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä; Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 24 Pekka Molarius, suull. 31.5.2017.
- 25 Isojakokartta. Kansallisarkisto.
- 26 Kiinteistötietorekisteri. Maanmittauslaitos.
- 27 Mm. Jussi Joensuu, suull. 21.6.2017.
- 28 Jussi Joensuun suullinen tieto 21.6.2017.
- 29 Jussi Joensuu, suull. 21.6.2017.
- 30 Jussi Joensuu, suull. 21.6.2017.
- 31 Jussi Joensuu, suull. 21.6.2017.
- 32 Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä.
- 33 Jussi Joensuu, suull. 21.6.2017.
- 34 Jussi Joensuu, suull. 21.6.2017.
- 35 Jussi Joensuu, suull. 21.6.2017.
- 36 Jussi Joensuu, suull. 21.6.2017.
- 37 Jussi Joensuu, suull. 21.6.2017; Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä.

- 38 Kiinteistötietorekisteri. Maanmittauslaitos.
- 39 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 40 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 41 Asko Karjalainen, suull. 21.6.2017.
- 42 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s. Myös Asko Karjalaisen mielestä rakennus on todennäköisesti valmistunut vuonna 1922 (Asko Karjalainen, suull. 21.6.2017).
- 43 Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä. Ilmeisesti Lusa tarkoittaa, että nykyinen päärakennus on valmistunut vuonna 1761. Kuitenkin omistaja kertoo, että vuosiluku tarkoittanee edeltänyttä päärakennusta (Asko Karjalainen, suull. 21.6.2017).
- 44 Asko Karjalainen, suull. 21.6.2017.
- 45 Asko Karjalainen, suull. 21.6.2017.
- 46 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 47 Asko Karjalainen, suull. 21.6.2017.
- 48 Asko Karjalainen, suull. 21.6.2017.
- 49 Asko Karjalainen, suull. 21.6.2017.
- 50 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s. Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan navetan vanha osa olisi valmistunut vuonna 1960.
- 51 Asko Karjalainen, suull. 21.6.2017.
- 52 Asko Karjalainen, suull. 21.6.2017.
- 53 Rakennusinventointi 2001.
- 54 Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä.
- 55 Kiinteistötietorekisteri. Maanmittauslaitos.
- 56 Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä.
- 57 Saloheimo 1971.
- 58 Rakennusinventointi 2001.
- 59 Jaana Ahtiainen, suull. 22.6.2017.
- 60 Jaana Ahtiainen, suull. 22.6.2017.
- 61 Rakennusinventointi 2001.
- 62 Rakennusinventointi 2001.
- 63 Jaana Ahtiainen, suull. 22.6.2017.
- 64 Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä.; Jaana Ahtiainen, suull. 22.6.2017. Aikaisempi rakennusinventointi vuodelta 2001 kertoo, että päärakennus on valmistunut vuonna 1850 ja että rakennuksen koillis pääty on rakennettu vuonna 1942.
- 65 Rakennusinventointi 2001.
- 66 Rakennusinventointi 2001.
- 67 Rakennusinventointi 2001.
- 68 Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä.
- 69 Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä; Jaana Ahtiainen, suull. 22.6.2017.
- 70 Rakennus- ja huoneistorekisteri. Väestörekisterikeskus.
- 71 Jaana Ahtiainen, suull. 22.6.2017.
- 72 Rakennusinventointi 2001.
- 73 Rakennusinventointi 2001.
- 74 Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä.
- 75 Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä. Lusan mukaan Hovinmäki on Totkunniemen vanhin asuinpaikka.
- 76 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 77 Kiinteistötietorekisteri. Maanmittauslaitos.

- 78 Isojakokartta. Kansallisarkisto.
- 79 Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä; rakennusinventointi 2001.
- 80 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 81 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 82 Keijo Luostarinen, suull. 21.6.2017.
- 83 Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä.
- 84 Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä.
- 85 Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä; Keijo Luostarinen, suull. 21.6.2017; Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s. Vuoden 2001 rakennusinventoinnin mukaan päärakennus on valmistunut vuonna 1920. Tietoa voidaan pitää virheellisenä.
- 86 Keijo Luostarinen, suull. 21.6.2017.
- 87 Keijo Luostarinen, suull. 21.6.2017.
- 88 Keijo Luostarinen, suull. 21.6.2017.
- 89 Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä; Kotiseutumme Kesälahti -teoksessa kerrotaan, että riihi on "yli sata vuotta vanha". (Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.)
- 90 Keijo Luostarinen, suull. 21.6.2017.
- 91 Keijo Luostarinen, suull. 21.6.2017.
- 92 Keijo Luostarinen, suull. 21.6.2017.
- 93 Rakennusinventointi 2001.
- 94 Isojakokartta. Kansallisarkisto; Kiinteistötietorekisteri. Maanmittauslaitos.
- 95 Rakennusinventointi 2001.
- 96 Rakennusinventointi 2001; Anna Liisa Matikainen, suull. 21.6.2017.
- 97 Saloheimo 1971.
- 98 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 99 Rakennusinventointi 2001.
- 100 Anna Liisa Matikainen, suull. 21.6.2017.
- 101 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 102 Anna Liisa Matikainen, suull. 21.6.2017.
- 103 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 104 Rakennusinventointi 2001.
- 105 Rakennusinventointi 2001.
- 106 Anna Liisa Matikainen, suull. 21.6.2017.
- 107 Rakennusinventointi 2001; Rauno Matikainen, suull. 21.6.2017; Anna Liisa Matikainen, suull. 21.6.2017.
- 108 Anna Liisa Matikainen, suull. 21.6.2017.
- 109 Anna Liisa Matikainen, suull. 21.6.2017.
- 110 Anna Liisa Matikainen, suull. 21.6.2017.
- 111 Anna Liisa Matikainen, suull. 21.6.2017.
- 112 Rakennusinventointi 2001.
- 113 Anna Liisa Matikainen, suull. 21.6.2017.
- 114 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 115 Irja Ketolainen, suull. 21.6.2017; Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 116 Kotiseutumme Kesälahti –julkaisun mukaan navetta valmistunut vuonna 1956 ja rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan vuonna 1957 (Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s; Rakennus- ja huoneistorekisteri. Väestörekisterikeskus).
- 117 Irja Ketolainen, suull. 21.6.2017.
- 118 Rakennus- ja huoneistorekisteri. Väestörekisterikeskus.

- 119 Irja Ketolainen, suull. 21.6.2017.
- 120 Kiinteistötietorekisteri. Maanmittauslaitos.
- 121 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 122 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 123 Rakennusinventointi 2001.
- 124 Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan valmistunut vuonna 1920. Usein rekisteriin ennen vuotta 1920 valmistuneille rakennuksille valmistumisvuodeksi on merkitty 1920. Rakennus- ja huoneistorekisteri. Väestörekisterikeskus.
- 125 Rakennusinventointi 2001.
- 126 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s; Rakennus- ja huoneistorekisteri. Väestörekisterikeskus.
- 127 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 128 Kiinteistötietorekisteri. Maanmittauslaitos.
- 129 Rakennusinventointi 2001.
- 130 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 131 Rakennusinventointi 2001.
- 132 Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan valmistunut vuonna 1920. Usein rekisteriin ennen vuotta 1920 valmistuneille rakennuksille valmistumisvuodeksi on merkitty 1920.
- 133 Rakennusinventointi 2001.
- 134 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 135 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 136 Peruskartta 1975. Maanmittauslaitos.
- 137 Rakennusinventointi 2001.
- 138 Rakennusinventointi 2001.
- 139 Rakennusinventointi 2001; Rakennus- ja huoneistorekisteri. Väestörekisterikeskus. Usein rekisteriin ennen vuotta 1920 valmistuneille rakennuksille valmistumisvuodeksi on merkitty 1920.
- 140 Peruskartta 1975. Maanmittauslaitos.
- 141 Rakennusinventointi 2001.
- 142 On mahdollista, että tila olisi perustettu vuonna 1824. Tämä voidaan päätellä siitä, että rakennusinventointien mukaan päärakennus on valmistunut 1800-luvun puolivälissä ja kiinteistötietorekisterin mukaan ensimmäinen lohkominen isojaon jälkeen tapahtui vuonna 1824. Seuraava lohkominen toteutettiin vasta vuonna 1924. On kuitenkin mahdollista, että tila on ollut ensin torppari- tai mäkitupalaistila.
- 143 Lusa, L. 2004: Rannoilta kyläille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä; Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s; Rakennusinventointi 2001.
- 144 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 145 Rakennusinventointi 2001.
- 146 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.
- 147 Paaianen ja Teppana 2014, 68; Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s; Rakennusinventointi 2001. Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan rivitalo on valmistunut vuonna 1958 (Rakennus- ja huoneistorekisteri. Väestörekisterikeskus).
- 148 Repo, Pekka 2007: Kotiseutumme Kesälahti. Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.

Lähteet

- Ahtiainen, Jaana, suull. Kesäkuu 2017.
- Arkeologisen kulttuuriperinnön opas (luettu 13.10.2017). <http://akp.nba.fi/start>.
- Björn, Ismo (toim.): Rajan maakunta: Pohjois-Karjalan historia 1939–2014. Latvia 2014.
- Eurola, S., Huttunen, A., Kaakinen, E., Kukko-oja, K., Saari, V. ja Salonen, V. 2015. Sata suotyyppiä. Opas Suomen suokasvillisuuden tuntemiseen. Oulun yliopisto. Juvenes Print. Oulu.
- FCG. 2016: Pyhäjärven rantayleiskaavan luontoselvitys, päivitetty luontoselvitys 2015.
- Grönlund, A., Lehtelä, M., Luotonen, H. ja Hakalisto, S. 1998. Pohjois-Karjalan perinnemaisemat. Pohjois-Karjalan ympäristökeskus. Alueelliset ympäristöjulkaisut 61.
- Heinonen Pertti, suull. Kesäkuu 2019.
- Hertta-eliötietojärjestelmä.
- Hyvärinen, E., Juslen, A., Kempainen, E., Uddström, A. & Liukko, U-M. (toim.). 2019. Suomen lajien uhanalaisuus - Punainen kirja 2019. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. Helsinki. 704 s.
- Isojakokartat, jakokartat. 1853. Kansallisarkisto.
- Juvonen, J. Artikkelit ”Kaskiviljelystä karjalouteen” teoksessa Maakunnan synty: Pohjois-Karjalan historia 1809–1939. Hämeenlinna 2006.
- Joensuu, Jussi, suull. Kesäkuu 2017.
- Kallioperäkartta 1 : 200 000. Luettu 3.4.2017 klo12.
- Karjalainen, Asko, suull. Kesäkuu 2017.
- Katajala, K. & Juvonen, J. (toim.). Maakunnan synty: Pohjois-Karjalan historia 1809–1939. Hämeenlinna 2006.
- Ketolainen, Irja, suull. Kesäkuu 2017.
- Kontula, T. & Raunio, A. (toim.). 2018. Suomen luontotyyppien uhanalaisuus 2018. Luontotyyppien punainen kirja - Osa I: Tulokset ja arvioinnin perusteet. Suomen ympäristökeskus ja ympäristöministeriö, Helsinki. Suomen ympäristö 5/2018. 388 s.
- Kuusisto, Alina: Artikkelit ”Karjan varassa” teoksessa Rajan maakunta: Pohjois-Karjalan historia 1939–2014. Latvia 2014.
- Käyhkö, P. 1994: Pohjois-Karjalan järvenlasku. Pohjois-Karjalan vesi- ja ympäristöpiiriin moniste 6. Joensuu.
- Könönen, V.A. & Kirkinen, H. 1969. Pohjois-Karjalan historia 1. Pohjois-Karjalan kirjapaino Oy, Joensuu. 183s.
- Lammi, A. 1993. Pienvesien luonnonarvot ja niiden määrittäminen. Vesi- ja ympäristöhallituksen monistesarja 497. 42 s.
- Luonnonsuojelulaki 1096/1996.
- Luostarinen, Keijo, suull. Kesäkuu 2017 ja 2018.
- Lusa, L. 2004. Rannoilta kyläteille: Kesälahden Kulttuuriympäristöohjelma. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Lyytikäinen, A. & Laitinen, T. 2014. Valtakunnallisesti arvokkaiden maaseudun kulttuurimaisemien ja maisemanähtävyyksien nykytila Pohjois-Karjalassa. Pohjois-Karjalan ELY-keskus.
- Maa-ainelaki 555/1981.
- Maaperäkartta 1 : 200 000. Luettu 3.4.2017 klo10.
- Matikainen, Anna Liisa, suull. Kesäkuu 2017.
- Matikainen, Rauno, suull. Kesäkuu 2017.
- Meriluoto, M. & Soininen, T. 1998. Metsäluonnon tärkeät elinympäristöt. 192 s. Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio. Karisto Oy. Hämeenlinna.
- Metsälaki 1093/1996.
- Mikkonen, P., Pitkänen, R., Slotte, P. 2007: Suomalainen paikannimikirja. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Molarius, Pekka. Toukokuu 2017.
- Muinaismuistolaki 295/1963.
- Nousiainen, Raija, suull. Toukokuu 2017.
- Ohtonen, A., Lyytikäinen, V., Vuori, K-M., Wahlgren, A. ja Lahtinen, J. 2005. Pienvesien suojelu metsätaloudessa. Pohjois-Karjalan ympäristökeskus. Suomen ympäristö 727.
- Paajanen, K. 1992. Kesälahden kotiseutuhistoria. Kitee.
- Paajanen, K. & Teppana, H. 2014. Kesälahden kotiseutuhistoria. Saarijärvi.
- Pesonen, P. 2015: Kitee, Kesälahti Totkunniemi. Kyläalueen arkeologinen inventointi. Museovirasto. 57 s.
- Piiparinen, P. 2017: Totkunniemen rakennetun ympäristön selvitys. Käsikirjoitus.
- Pöyry. 2013: Kesälahden kirkonkylän osayleiskaava. Yleiskaavaselostus. Kiteen kaupunki.

Raatikainen, M. 1989. Suomen lähteet. Terra 101:329-332.

Ranta, P., Lyytikäinen, A. ja Hyvärinen, J. 2005: Pohjavesien suojelun ja kiviaineshuollon yhteensovittaminen. Loppuraportti Keski-Karjalan seudulla. Pohjois-Karjalan ympäristökeskus. Alueelliset ympäristöjulkaisut 386.

Ranta, S-L. & Seppovaara, J.2003. Maatilan pihapiiri. Hämeenlinna.

Raunio, A., Schulman, A. ja Kontula, T. 2008: Suomen luontotyyppien uhanalaisuus – Osa 1: Tulokset ja arvioinnin perusteet. Suomen ympäristö 8/2008.

Repo, P. 2007. Kotiseutumme Kesälahti: Kotimäen kirja. Lahti. 557 s.

Saloheimo, V. 1971. Pohjois-Karjalan asutusmuodot 1600-luvulla. Joensuu.

Saloheimo, V. 1971. Pohjois-Karjalan asutusmuodot 1600-luvulla – Kylä- ja pitäjäkartat. Joensuu.

Saloheimo, V. 1980. Pohjois-Karjalan historia 3: 1722–1809. Joensuu.

Tommila, P. & Heervä, I. 1980. Muuttuva kylä. Vaasa.

Turtiainen, Katja (Keski-Karjalan maaseutupalvelut), suull. Lokakuu 2017.

Turunen, Päivi (ProAgria Pohjois-Karjala), suull. Syyskuu 2017.

Vanhan talon historia ja hoito: Rakennusperintöä Turunmaan saaristossa. Porvoo 2011.

Vesilaki 587/2011.

Vieraslajilaki 1709/2015.

Ympäristöministeriö 1992: Arvokkaat maisema-alueet. Maisema-aluetyöryhmän mietintö II. Ympäristöministeriö: Ympäristönsuojeluosasto, Työryhmän mietintö 66/1992. Helsinki.

Verkkolinkit:

<https://www.ymparisto.fi/download/noname/%7B2ACD666F-7940-498A-8CF5-2539B4B35C46%7D/57773>

http://www.ym.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Uutiset/Ymparistoministerio_kuulee_ehdotuksista_%2837446%29.

http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Suojelualueet/Natura_2000_alueet?f=PohjoisKarjalan_ELYkeskus

<https://www.museovirasto.fi/uploads/Kulttuuriymparisto/valtioneuvoston-paatos-rky2009.pdf>

<http://www.kitee.fi/kaavoitus-ja-tontit>

<https://ilmatieteenlaitos.fi/ilmasto>

<http://vieraslajit.fi/>

<https://www.ruokavirasto.fi/viljelijat/tuet-ja-rahoitus/ymparistosopimukset/>

<https://www.laidunpankki.fi/>

<https://riista.fi/riistatalous/luonnon-ja-riistanhoito/kosteikot/>

<http://www.rky.fi/>

<https://www.kyppi.fi>

Julkaisusarjan nimi ja numero Raportteja 50/2019				
Vastuualue Ympäristö ja luonnonvarat				
Tekijät Hanna Keski-Karhu, Päivi Jokinen, Pekka Piiparinen		Julkaisu-aika 2020		
		Kustantaja /Julkaisija Pohjois-Karjalan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus		
		Hankkeen rahoittaja / toimeksiantaja Ympäristöministeriö ja Kiteen kaupunki		
Julkaisun nimi Totkunniemen maisemanhoitoalueen hoito- ja käyttösuunnitelma				
<p>Totkunniemen maisema-arvot perustuvat arvokkaaseen rakennusperintöön sekä omaleimaiseen Laatokan Karjalan maisemaseudun piirteisiin. Totkunniemi on maisemallisesti ja rakennuskannaltaan yhtenäinen, maakunnan vanhimpiin lukeutuva kylä. Laatokan Karjalan edullisten ilmasto-olosuhteiden tuoma rehevyys on myös havaittavissa maisemassa. Kylämaisemaa hallitsee Salpausselän poikkitaisharjujen suurten korkeuserojen lomaan muotoutunut pienialaisesti kumpuileva peltomaisema lehtipuuvaltaisten metsien välissä. Perinteiset maatilat ja talot seurailevat pääosin vanhaa kylätien varsta. Maisemaa jäsentää tien varren ja pihoihin johtavat puukujanteet ja -rivit. Korkea Hovinmäki kohoaa selkeästi ympäristöstään, ja on se eräänlainen kylän keskus. Karjalan Pyhäjärvi on kylälle myös tärkeä elementti. Kulttuurimaisema on kauneimmillaan kylän pohjoisosassa ja se onkin luokiteltu valtakunnallisesti merkittäväksi kulttuuriympäristöksi. Totkunniemen kylämaisema on vahvistettu vuonna 1995 valtioneuvoston periaatepäätöksellä myös valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi.</p> <p>Totkunniemen kylän arvokkaalla alueella osa pelloista on ollut viljelyssä todennäköisesti jo satoja vuosia. Totkunniemen maisema on muovautunut pitkälti perinteisen maa- ja erityisesti karjatalouden seurauksena. Satoja vuosia kestänyt metsästyks, kalastus, kaskeaminen, viljely, laidunus ja metsien käyttö ovat luoneet pienipiirteisen kulttuurimaiseman. Maatalouden rakennemuutoksen ja väestön ikääntymisen myötä maisemat ovatkin alkaneet umpeutua ja pensoittua, erityisesti maisema-alueen reunoilla.</p> <p>Suunnitelma on yhdessä kyläläisten kanssa tehty kartoitus, jossa on pohdittu maiseman arvokohteita, havainnollistettu maisemassa tapahtuneita muutoksia ja inventoitu rakennuskantaa. Lisäksi on pohdittu sopivia hoitotapoja ja kartoitettu taloudellisia tukimahdollisuuksia. Suunnitelman tavoitteena on innostaa asukkaita omaehtoiseen maisemanhoitoon ja kannustaa hakemaan taloudellista tukea maisemanhoitoon ja rakennusten kunnostukseen. Hankkeen on rahoittanut ympäristöministeriö ja Kiteen kaupunki.</p> <p>Kylämaisemien hoidossa kullakin maanomistajalla on lopullinen vastuu omien maidensa osalta ja maisemanhoito on luonnollisesti vapaaehtoisia toimintaa. Maiseman – asuin ympäristön – viihtyisyydestä huolehtiminen on kuitenkin kyläyhteisön edun mukaista. Maisemanhoito ja vanhan rakennuskannan kunnostus tukevat kylien paikallista kulttuuri-identiteettiä, virkistyskäyttöä ja matkailua.</p> <p>Maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman valmistuttua Totkunniemen kylälle on mahdollista perustaa luonnonsuojelulain 32 §:n mukainen maisemanhoitoalue. Virallinen asema mahdollistaa kylän tekemistä tunnetuksi ja tarjoaa mahdollisuudet kehittää mm. luonto- ja kulttuurimatkailua ja muita elinkeinoja. Maisemanhoitoalueen perustaminen ei tuo oikeusvaikutteisia lisärajoituksia maiden ja metsien käyttöön. Rakentaminen tapahtuu edelleen maakuntakaavan, kunnan rakennusjärjestyksen ja maankäyttö- ja rakennuslain mukaisesti. Metsätaloutta harjoitetaan entiseen tapaan metsälain mukaisesti.</p>				
Asiasanat maisemanhoito, maisemanhoitoalueet, maisemasuojelu, kulttuurimaisema, maisemasuunnittelu, suunnitelmat, kylät, Kitee, Kesälahti, Totkunniemi, Pohjois-Karjala				
ISBN (Painettu) ISBN 978-952-314-825-3	ISBN (PDF) ISBN 978-952-314-826-0	ISSN-L 2242-2846	ISSN (painettu) 2242-2846	ISSN (verkkojulkaisu) 2242-2854
www www.doria.fi/ely-keskus		URN URN:ISBN:978-952-314-826-0		Kieli Suomi
Sivumäärä 136				
Julkaisun tilaukset Julkaisu on saatavana verkossa www.doria.fi/ely-keskus Julkaisun myynti/jakaja: Pohjois-Karjalan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus PL 69, 80101 Joensuu, puhelinvaihe: +358 295 026 000, sähköposti: kirjaamo.pohjois-karjala@ely-keskus.fi				
Kustannuspaikka ja -aika Joensuu 2020			Painotalo PunaMusta Oy	

RAPORTTEJA 50 | 2019

Totkunniemen maisemanhoitoalueen hoito- ja käyttösuunnitelma

Pohjois-Karjalan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

ISBN 978-952-314-825-3 (painettu)

ISBN 978-952-314-826-0 (PDF)

ISSN-L 2242-2846

ISSN 2242-2846 (painettu)

ISSN 2242-2854 (verkkajulkaisu)

URN:ISBN:978-952-314-826-0

www.doria.fi/ely-keskus